

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Kraków, dnia 27 czerwca 2023 r.

Poz. 4406

UCHWAŁA NR LVIII/351/2023 RADY GMINY ŁAPANÓW

z dnia 22 czerwca 2023 roku

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023 – 2026”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.) Rada Gminy Łapanów, po uzyskaniu pozytywnej opinii od Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, **uchwala** co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023 – 2026” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Łapanów.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

Przewodnicząca Rady Gminy Łapanów

mgr Celina Jacewicz

WÓJT GMINY ŁAPANÓW

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŁAPANÓW

NA LATA 2023 - 2026

Załącznik do Uchwały
nr LVIII/351/2023
Rady Gminy w Łapanowie
z dnia 22 czerwca 2023 r.

Urząd Gminy w Łapanowie, czerwiec 2023 r.

*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026***SPIS TREŚCI**

1. WPROWADZENIE	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	14
4.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI ...	14
4.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU	16
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	22
5.1. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY (ANALIZA DOKUMENTÓW PROGRAMOWYCH GMINY).....	22
6. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY ŁAPANÓW	32
6.1. ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY	32
6.2. KRAJOBRAZ KULTUROWY.....	49
6.3. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY	58
6.4. ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW.....	61
6.5. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE.....	67
6.6. ZASOBY NIEMATERIALNE.....	75
7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	82
8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	84
8.1. PRIORYTETY PROGRAMU OPIEKI.....	84
8.2. KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI	84
9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	88
10. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	88
11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	90
12. SPIS TABEL, RYSUNKÓW I FOTOGRAFII	96

1. Wprowadzenie

Dziedzictwo kulturowe stanowi jedną z najważniejszych konsekwencji działalności człowieka i rozwoju społeczno-gospodarczego. Na dziedzictwo kulturowe składają się zasoby materialne jak i niematerialne wraz z wartościami duchowymi, historią miejsca i obyczajami. Niniejsze opracowanie koncentruje się na zasobach materialnych, a w szczególności obejmuje dziedzictwo nieruchome. Zabytki są ważnym elementem kultury, śladem przeszłości, kształtującym tożsamość miejsca. Na całość krajobrazu kulturowego składają się zarówno elementy przyrodnicze jak i osiągnięcia cywilizacyjne człowieka – mogą to być pojedyncze obiekty zabytkowe, zespoły budowli czy zagospodarowanie terenu.

System ochrony i opieki nad zabytkami powinien być więc powiązany z ochroną środowiska przyrodniczego, planowaniem i zagospodarowaniem przestrzennym. Skuteczny i sprawny system ochrony i opieki nad zabytkami to taki, który odbywa się przy współdziale samorządów, właścicieli i użytkowników zabytków oraz mieszkańców i wspólnot lokalnych.

Przedmiotem opracowania „*Programu opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023 - 2026*” jest wskazanie dziedzictwa kulturowego funkcjonującego w granicach administracyjnych Gminy. Stosowane w niniejszym opracowaniu szerokie pojęcie dziedzictwa kulturowego będzie rozumiane jako:

1. Historia osadnictwa na terenach Gminy;
2. Zabytki – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym, ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową:
 - a) Zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości:
 - krajobraz kulturowy – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
 - historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
 - dzieła architektury i budownictwa;
 - dzieła budownictwa obronnego;
 - obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe;
 - cmentarze;
 - parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni;
 - miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - b) Zabytek ruchomy – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych:
 - dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
 - kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

- numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery;
 - wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujące poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
 - materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479);
 - instrumenty muzyczne;
 - wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
 - przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- c) Zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
 - cmentarzyskami;
 - kurhanami;
 - reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

W kontekście obiektów i dzieł architektury należy zwrócić uwagę na historyczne zespoły budowlane tj. powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi, a także na ich otoczenie czyli teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Nadrzędnym celem *Programu* jest określenie kierunków zadań, jakie powinny zostać zrealizowane na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami, a także poprawy ich zachowania dla współczesnego społeczeństwa i przyszłych pokoleń. Głównym odbiorcą *Programu* jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe wyróżnia obszar Gminy i przesądza o jej atrakcyjności.

Przyjęty przez Radę Gminy w Łapanowie, w formie uchwały, „*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023 - 2026*” będzie istotnym elementem polityki samorządowej. Powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Obowiązek sporządzania „Programu opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023 - 2026” wynika bezpośrednio z zapisów art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2022 poz. 840). Program opieki nad zabytkami sporządza się na okres 4 lat. Z realizacji programów Wójt sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio Radzie Gminy. Gminna ewidencja zabytków Gminy Łapanów została podjęta Zarządzeniem Nr 544/2022 Wójta Gminy Łapanów z dnia 17 stycznia 2022 r. Do tego czasu Gmina dysponowała nieformalnym zbiorem kart obiektów o cechach zabytkowych oraz inwentaryzacją figur, kapliczek i krzyży przydrożnych. Obiekty te były objęte ochroną w formie aktu prawa miejscowego poprzez ujęcie w Uchwale Nr VII/44/2003 Rady Gminy w Łapanowie z dnia 4 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Łapanów (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z dnia 19 sierpnia 2003 r. Nr 234, poz. 2754) ze zmianami. Od 2019 roku trwały prace Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków nad aktualizacją wojewódzkiej ewidencji zabytków z terenu gminy Łapanów. Włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków kart ewidencyjnych obiektów z terenu gminy Łapanów nastąpiło w 2021 roku. Na potrzeby opracowania Gminnej Ewidencji Zabytków zinwentaryzowano wszystkie obiekty wskazane przez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz oceniono ich stan i wartości zabytkowe. Gminna ewidencja zabytków uwzględnia: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, i inne zabytki nieruchome (oraz ruchome w postaci kapliczek) wyznaczone przez Wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Dla Gminy Łapanów obowiązywał Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2008 - 2012 ustanowiony Uchwałą Nr XV/95/2008 Rady Gminy Łapanów z dnia 29 kwietnia 2008 roku. Program określił cele, obiekty podlegające ochronie, informacje dotyczące uaktualnienia oraz uzupełnienia o nowe obiekty rejestru i ewidencji zabytków ruchomych i nieruchomych oraz zasady ochrony obiektów wpisanych do ewidencji i rejestru zabytków.

W art. 87 ust. 2 ww. ustawy (t.j. Dz. U. 2022 poz. 840) wyznaczono cele opracowania programu opieki nad zabytkami:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Poniżej wyszczególnia się wszystkie obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku obowiązkiem państwa i każdego obywatela jest: ochrona dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) oraz przekazanie go kolejnym pokoleniom. Ponadto, Rzeczypospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Konstytucja RP w art. 86 stanowi, że zabytki i ich wartość jest dobrem wspólnym i każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowanie przez siebie jego pogorszenie.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2022 poz. 840). W art. 3 ww. ustawy zdefiniowano pojęcie zabytku jako:

„nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Ponadto, ustawa w art. 3 definiuje następujące pojęcia:

- prace konserwatorskie
„działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań”;
- prace restauratorskie
„działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub otwarcie jego części i dokumentowanie tych działań”;
- roboty budowlane
„roboty budowlane w rozumieniu Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w jego otoczeniu”;
- badania konserwatorskie
„działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów, zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, jeśli istnieje taka potrzeba, również prac restauratorskich”;
- badania architektoniczne
„działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń”;
- badania archeologiczne

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

- „działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego”,*
- historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny
„przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic i sieci dróg”,
 - historyczny zespół budowlany
„to powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi”,
 - krajobraz kulturowy
„przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”,
 - otoczenie
„teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpis tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych tego zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym działaniem czynników zewnętrznych”.

Ochrona zabytków, zgodnie z art. 4 ww. ustawy, stanowi zadanie organów administracji publicznej i polega na podejmowaniu przez nich działań mających na celu:

- zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganiu zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnieniu niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałaniu kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontroli stanu zachowania i przeznaczeniu zabytków,
- uwzględnieniu zadań ochrony w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami, zdefiniowana w art. 5, pozostaje obowiązkiem właściciela lub posiadacza zabytku i polega na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczenia dla historii i kultury.

Ochronie i opiece podlegają, bez względu na ich stan zachowania zabytki nieruchome będące w szczególności (art. 6 ww. ustawy):

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami architektury obronnej,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te zbiory,
- numizmatykami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi,
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzielami oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

oraz zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Zgodnie z art. 6 ust. 2 ww. ustawy (t.j. Dz. U. 2022 poz. 840), ochronie mogą podlegać dodatkowo nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Wyróżnia się następujące formy ochrony zabytków (art. 7 ww. ustawy):

- 1) wpis do rejestru zabytków,
 - 1a) wpis na listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Rada Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Organami ochrony zabytków, myśl art. 89 ww. ustawy (t.j. Dz. U. 2022 poz. 840) są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów.

W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. 2023 poz. 40) zostały określone zadania własne gminy:

„zaspokajanie zbioronych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026***4. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska**

W Dziale IV „Ochrona powierzchni ziemi” ustawy Prawo ochrony środowiska z 27 kwietnia 2001 roku (t.j. Dz. U. 2022 poz. 2556 ze zm.), art. 101 ustala się, że ochrona powierzchni ziemi polega między innymi na zachowaniu funkcji kulturowych, w tym zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego.

5. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, poprzez uchwalanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Łapanów oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej. Mówi o tym art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. 2022 poz. 503 ze zm.). W studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające ze stanu środowiska, w tym stanu krajobrazu kulturowego, stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej na podstawie art. 10 ust. 1 ustawy. Studium i plany zagospodarowania przestrzennego winny określać: obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, obszary ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk, obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Wójt sporządzając studium i plany miejscowe obowiązkowo zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium lub planu oraz obowiązkowo wysyła projekt studium lub planu do opiniowania lub uzgadniania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane

W ustawie Prawo budowlane (t.j. Dz.U. 2021 poz. 2351 ze zm.) w art. 5, ust 1, pkt 7 podkreśla się, że obiekty budowlane należy projektować i budować zapewniając ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tychże obiektów. Pozwolenie na rozbiórkę uzyskuje się jedynie dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez generalnego konserwatora zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obiektów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbudowę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. 2022 poz. 916 ze zm.) określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wydaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026***8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami**

Zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899 ze zm.) celem publicznym w obszarze gospodarki nieruchomościami jest: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów prawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa reguluje jakie działania wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków - sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących: własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek (aportów). Zgodnie z art. 109 ust. 1 pkt. 4 ww. ustawy, w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości gminie przysługuje prawo pierwokupu.

9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

Zgodnie z art. 9, ust. 1 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.), jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statusowym.

Prowadzenie działalności kulturalnej jest obowiązkowym zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego. W rozumieniu art. 1 ust. 1 ww. ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Formami organizacyjnymi działalności kulturalnej, są:

- teatry,
- opery,
- operetki,
- filharmonie,
- orkiestry,
- instytucje filmowe,
- kina,
- muzea,
- biblioteki,
- domy kultury,
- ogniska artystyczne,
- galerie sztuki,
- ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury.

Szeroko pojęta opieka nad zabytkami, nie wiąże się jedynie z czynnościami wykonywanymi bezpośrednio przy zabytku, ale również z gromadzeniem wiedzy o zabytkach i jej udostępnianiu poprzez: organizację wystaw, edukację społeczną dotyczącą ochrony zabytków, uświadomienie istniejących, odziedziczonych po dawnych mieszkańcach dóbr kultur, uwrażliwienie na wyjątkowy charakter tego dziedzictwa.

*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026***10. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach**

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393) określa zasady ochrony zabytków znajdujących się w bibliotekach, które zostały określone w art. 3:

„Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej”

11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385) określa zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach. Zostały one określone w art. 1.

„Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiąganie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów”

12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 164 ze zm.).

Materiałami archiwalnymi wchodzącymi do narodowego zasobu archiwalnego, zwanymi dalej „materiałami archiwalnymi”, są wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. Nr 64, poz. 565 oraz z 2006 r. Nr 12, poz. 65 i Nr 73, poz. 501) oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych – powstała w przeszłości i powstająca współcześnie.”

13. Akty wykonawcze i rozporządzenia

1. Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259), ustawa mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650)

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

2. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
3. Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1302 ze zm.),
4. Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212, poz. 2153),
5. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110),
6. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 roku Nr 113, poz. 661 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020¹

Misją Strategii jest: Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.

Cel strategiczny/nadrzędny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach

Cele cząstkowe/uzupełniające:

- Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
- Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.
- Wzrost udziału kultury w PKB.
- Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.
- Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.
- Wzrost uczestnictwa w kulturze.
- Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
- Efektywna promocja twórczości.
- Promocja polskiej kultury za granicą.
- Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
- Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
- Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design wydawnictwa, fonografia).

Cele cząstkowe realizowane będą w ramach pięciu obszarów priorytetowych, którym odpowiadają szczegółowo opisane w NSRK – Narodowe Programy Kultury m.in.: Dziedzictwo kulturowe NPK Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego

Program realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów: rewaloryzacja zabytków ruchomych i nieruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych, podległych odpowiednio Departamentowi Ochrony Zabytków i Departamentowi Dziedzictwa Narodowego. Podstawowym celem priorytetu pierwszego jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie zasobów narodowego dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę. Priorytet drugi programu

¹ Brak dokumentu obowiązującego po 2020 roku

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

koncentruje się na zadaniach związanych z zakupami m.in. dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych. Program ma charakter horyzontalny.

2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

W Koncepcji wyznaczono siedem obszarów wymagających podjęcia specjalistycznych działań. Wśród nich wyszczególniono następującą kategorię „Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej”. W ramach tego obszaru planowana jest integracja zarządzania krajobrazem kulturowym odziedziczonym i związanym ze współczesnymi stosunkami społeczno-gospodarczymi z zarządzaniem obiektami ochrony obszarowej, ochroną wartości symbolicznych mogących być podstawą potencjału rozwoju regionów, takich jak sylwetka miasta i obiektu zabytkowego, obiektów istotnych dla dziedzictwa kulturowego społeczności lokalnych. Działania będą dotyczyć także koordynowania przedsięwzięć związanych z rozwojem regionów i obszarów turystycznych oraz systemów rekreacyjnych w obszarach cennych przyrodniczo i atrakcyjnych turystycznie w celu ograniczenia presji ze strony turystyki m.in. na obszary objęte restrykcjami konserwatorskimi, takie jak: parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, parki kulturowe, ewidencjonowane zabytkowe założenia ruralistyczne i rezydencjonalne, rezerваты archeologiczne.

W Koncepcji zakłada się ponadto stworzenie systemu zmierzającego do zahamowania postępującej degradacji środowiska kulturowego, nieodwracalnej utraty krajobrazów historycznych i tworzących tożsamość miejsca, w tym rozwiązania konfliktów społecznych związanych z degradacją przestrzeni przyrodniczej, zabytkowych zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków architektonicznych.

3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020²

Celem głównym Strategii jest: *Wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski. Wśród celów szczegółowych założono m.in. rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego.* W ramach celu szczegółowego wyznaczono dwa priorytety: wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej; wzmocnienie znaczenia kultury w rozwoju społeczno-gospodarczym. Wśród działań do zrealizowania w ramach pierwszego priorytetu wymienia się: tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym; ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu; digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury. Wśród zadań przypisanych do drugiego priorytetu znajdują się m.in.: rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami kultury, oświaty, nauki i organizacjami społecznymi oraz podmiotami prywatnymi; wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Aktualnie Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego opracowuje nowy Krajowy program opieki nad zabytkami na nowy okres. Poprzednie Programy – krajowy, wojewódzki i powiatowy straciły ważność.

² Brak dokumentu obowiązującego po 2020 roku

*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026***4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu****1. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022 – 2025**

Uchwałą Sejmiku Województwa Małopolskiego Nr LVI/800/22 z dnia 4 lipca 2022 r. przyjęto Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022 – 2025.
Motto Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce 2022–2025:

„MAŁOPOLSKA – WARTO WCIĄŻ MOCNIEJ SIĘ ZAKORZENIAĆ”

Wizja Programu (wąska):

„Małopolanie dumni z zadbanej przestrzeni kulturowej, którą uważają za wspólne dobro i chcą mądrze pomnażać”

Wizja Programu (szeroka):

„Małopolska jest silna świadomością dziedzictwa kulturowego, jego wagi i wartości. Jej mieszkańcy i mieszkańcy są z niego dumni, otaczają je troską, a czerpiąc z niego inspiracje, wzbogacają swoją tożsamość w nowych czasach. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty, w tym cenna wielokulturowość, dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Świadomość dziedzictwa kulturowego i dbałość o nie, w tym troska o krajobraz kulturowy Małopolski, są mocnym fundamentem rozwoju regionu”

Misja:

„Pielęgnowanie i przywracanie wartości cennych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski, kreowanie poczucia regionalnej tożsamości, wzmacnianie odpowiedzialności obywatelskiej za kulturową spuściznę pokoleń oraz stworzenie spójnego systemu ochrony i opieki nad dziedzictwem”

Misja Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025 realizowana będzie poprzez cel strategiczny:

„Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostanania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan”

oraz 3 cele operacyjne:

- (1) Skuteczną ochronę zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu,
- (2) Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową
- (3) Kompetentną edukację i promocję w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach wyznaczonych celów określono 6 priorytetów oraz 35 kierunków działań (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

W stosunku do Gminy Łapanów, *Program* formułuje postulaty:

1. Przywołuje się miejscowość Wieruszycę jako ważny w skali regionu zespół rezydencjonalny. Zespół dworski w Wieruszycach znalazł się w grupie atrakcyjnych i cennych obiektów, stanowiących potencjalnie ważne produkty turystyczne. Planowana odnowa i rewitalizacja powinna dotyczyć nie tylko zabytkowych substancji istniejących historycznych zabudowań mieszkalnych, ale także zabytkowych parków i dawnych układów urządzonej zieleni, które – wraz z budynkami i małą architekturą – stanowiły zespoły założeń, przemyślane i kształtowane kompozycje krajobrazowe.
2. Na terenie województwa planowany jest dalszy rozwój oferty turystyki kulturowej regionu, w szczególności poprzez tworzenie nowych i aktywizację istniejących szlaków i tras kulturowych, takich jak np. Szlak Kultury Wołoskiej, Szlak Orlich Gniazd, Małopolski Szlak Winny czy Europejski Szlak Dziedzictwa Kulturowego Paulinów. W grupie projektowanych tras zwiedzania Małopolski – przeznaczonych dla turystów i mieszkańców województwa – dominują jednak trasy rowerowe, prowadzące dolinami głównych rzek, dolin i zboczami gór. Województwo małopolskie realizuje obecnie największy w Polsce projekt budowy tras rowerowych o europejskim standardzie VeloMałopolska. Finalnie powstanie 8 tras o łącznej długości 1000 km. Już teraz przejezdnych jest ok. 650 km. W 2020 roku rozpoczęto certyfikację Miejsc Przyjaznych Rowerzystom (podobne systemy funkcjonują m.in. w Niemczech i Czechach). To obiekty noclegowe, gastronomiczne, serwisy rowerowe i inne, które posiadają ofertę skierowaną dla rowerzystów. Aktualne informacje o szlakach i trasach rowerowych, mapy oraz przewodniki są dostępne na stronie internetowej narowery.visitmalopolska.pl. Wśród tras rowerowych wskazuje się na planowaną trasę VeloRaba - Dolina rzeki Raby, Bochnia, Gdów, Dobczyce, Myślenice, Mszana Dolna i Rabka, Skansen Taboru Kolejowego w Chabówce, uzdrowisko w Rabce, Jezioro Dobczyckie wraz z zamkiem w Dobczycach, Kopalnia Soli w Bochni, zamki w: Piskowej Skale, Ojcowie, Rabsztynie, Olkusz – Srebrne Miasto.

Ponadto *Program* nie formułuje szczególnych zaleceń dla Gminy Łapanów.

2. Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Dokument przyjęty Uchwałą Sejmiku Województwa Małopolskiego Nr XXXI/422/20 z dnia 17 grudnia 2020 r. W wyznaczonym w ramach strategii obszarze działań *Dziedzictwo i przemysł czasu wolnego*, dokument wyznacza cel główny: *Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym*. W ramach obszaru „Małopolskie” określone zostały cele szczegółowe, w tym m.in.: „Kultura i dziedzictwo”:

„Podmioty działające w obszarze kultury powinny budować między sobą relacje, które pozwolą na czerpanie korzyści z wymiany doświadczeń, sprzyjać będą tworzeniu zintegrowanej oferty kulturalnej oraz wyrównywaniu istniejących deficytów w dostępie do oferty kulturalnej w regionie”.

Główne kierunki działań w ramach celu Kultura i dziedzictwo:

- 5.1. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego:

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

- 5.1.1. Ochrona i promocja zabytków nieruchomych (m. in. wpisanych na listę UNESCO i Pomników Historii) i ruchomych oraz opieka nad nimi, dostępnych dla wszystkich grup odbiorców, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.
- 5.1.2. Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym, odtwarzanym i rekonstruowanym wraz z ich otoczeniem nowych funkcji użytkowych.
- 5.1.3. Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla małopolskich wzorów etnograficznych w oparciu o regionalne formy i motywy ludowe.
- 5.1.4. Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i form aktywności regionalnych.
- 5.1.5. Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej.
- 5.2. Wzmocnienie edukacji kulturalnej:
 - 5.2.1 Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze.
 - 5.2.2 Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury w celu realizacji programów kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży, oraz sprzyjających międzypokoleniowej wymianie wartości kulturowych.
 - 5.2.3 Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.
- 5.3. Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców:
 - 5.3.1 Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne, przy uwzględnieniu rozwiązań proekologicznych.
 - 5.3.2 Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej oraz wymiana doświadczeń i wiedzy w celu budowania nowych wartości, w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).
 - 5.3.3 Poprawa otwartości instytucji kultury, w tym na rodziny z dziećmi, osoby z niepełnosprawnościami oraz seniorów.
 - 5.3.4 Zwiększanie różnorodności oferty kulturalnej i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych i ekologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty.
 - 5.3.5 Wspieranie aktywności twórców, artystów i lokalnych animatorów kultury w łączności z odbiorcami.
 - 5.3.6 Prezentacja dorobku małopolskich twórców i artystów poza granicami województwa.
 - 5.3.7 Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych.
 - 5.3.8 Optymalizacja zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa oraz wparcie rozwoju kadr kultury, a także podwyższenie standardów bezpieczeństwa oraz dystansu społecznego w okresie epidemii.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

5.4. Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję:

5.4.1 Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.

5.4.2 Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczności i instytucje lokalne.

5.4.3 Ożywianie potencjałów drzemających w społecznościach lokalnych, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.

5.5. Wzmocnienie obecności kultury w sieci:

5.5.1 Wzmocnienie, tworzenie i upowszechnianie zjawisk kulturalnych w sieci poprzez rozwój infrastruktury cyfrowej podmiotów kultury.

5.5.2 Tworzenie alternatywnej oferty *on-line* dziedzictwa kulturowego Małopolski, w tym bibliotek cyfrowych upowszechniających wiedzę i zasoby podmiotów kultury, twórców i artystów Małopolski, z uwzględnieniem zasobów niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

5.5.3 Intensyfikacja działań marketingowych i promocyjnych podmiotów działających w obszarze kultury i dziedzictwa.

5.5.4 Wzmacnianie kondycji finansowej i atutów konkurencyjności podmiotów sektora kultury, w tym instytucji kultury, poprzez rozwój sprzedaży produktów tych podmiotów w Internecie.

5.6 Prezentacja i promocja kultury regionów Europy i świata, w szczególności regionów partnerskich Małopolski.

3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego

Dokument przyjęty Uchwałą Nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r. w sprawie zmiany Uchwały Nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego. *Plan* określa cele i zasady gospodarki przestrzennej na terenie województwa małopolskiego. Celem rozwoju przestrzennego dla małopolski jest utrzymanie, a w pewnych elementach nawet poprawienie stanu środowiska i podniesienie jakości krajobrazu i zasobów kultury, przy zapewnieniu warunków do stabilnego wzrostu gospodarczego i podniesienia standardów jakości życia mieszkańców drogą bardziej efektywnej gospodarki przestrzennej. Cel ten ma być osiągnięty m.in. poprzez ochronę dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego i krajobrazu: wzmocnienie faktycznej ochrony i świadomego kształtowania najcenniejszych krajobrazów Małopolski przy wykorzystaniu ustawy krajobrazowej, rewitalizację i rewaloryzację najcenniejszych zespołów i obiektów dziedzictwa urbanistycznego, ruralistycznego i architektonicznego, rozwój różnych form turystyki zachowującej potencjał i wartości środowiska przyrodniczo-kulturowego i krajobrazu.

Gmina Łapanów położona jest w obszarze funkcjonalnym „Ogród”, który tworzą gminy o niskiej gęstości zaludnienia, niskim poziomie urbanizacji, a szczególnym zasobem jest jakość środowiska i krajobrazu.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

„Walory krajobrazowe tego obszaru uzupełnia bogate dziedzictwo kulturowe – zwłaszcza liczne zabytki architektury drewnianej. Elementy te składają się na atrakcyjny przyrodniczo obszar wzgórz, dolin, rzek, lasów, małych miasteczek, sadów i podworskich parków.”

„Obszar Ogrodu należy do gorzej rozwiniętych gospodarczych części województwa. Jest to jego słabość, ale i potencjalny atut. **Wyzwanie rozwojowe polega na tym, aby w przyszłości nie utracić walorów krajobrazowych, kulturowych i rozlicznych, lecz na ich bazie zbudować ofertę dla ruchu turystycznego, zwłaszcza weekendowego i specjalizowanego rolnictwa**”.

„Oznacza to wysoki priorytet dla ochrony krajobrazu i ochrony zabytków, ale także potrzebę umiętnego zorganizowania się na poziomie samorządów lokalnych i organizacji pozarządowych dla konsekwentnego budowania lokalnej marki i wizerunku”.

Wobec Gminy Łapanów Plan nie wyznacza potrzeby tworzenia obszarowych form ochrony przyrody czy parku kulturowego.

4. Strategia Rozwoju Powiatu Bocheńskiego na lata 2014-2020³

Wizją powiatu bocheńskiego jest:

„Powiat Bocheński 2020 – silna marka na arenie Małopolski i kraju. W 2020 roku powiat bocheński jest obszarem dynamicznego rozwoju opartego na współpracy wszystkich partnerów publicznych, społecznych i gospodarczych. Korzystne położenie powiatu sprawia, że jest to miejsce sprzyjające kształtowaniu społeczności obywatelskiej, zapewniające mieszkańcom wyższą jakość życia, przedsiębiorcom – możliwości zrównoważonego rozwoju, a turystom – bogatą ofertę spędzania wolnego czasu”.

W Strategii wyznaczono pole strategiczne 1. „Przestrzeń, infrastruktura i środowisko”, w obszarze, którego wskazano pole operacyjne 1.5 „Atrakcyjna infrastruktura turystyczno – rekreacyjna”. Na tym polu planuje się: „(...) zlokalizowane na terenie powiatu zasoby powinny stanowić dla samorządu impuls do wykreowania konkurencyjnej oferty turystycznej w postaci rozwoju istniejących produktów turystycznych, w tym takich jak: (...) twórczości regionalnej w zakresie muzyki, sztuki, kulinarii i rękodzielnictwa, czy szeregu imprez turystyczno-kulturalnych, które powinny zostać zebrane w jedno wspólne kalendarium, uwzględniające m.in.: (...), powiatowe konkursy wiedzy o Bochni i powiecie oraz uroczystości z okazji Dnia Polski Walczącej, festiwal orkiestr dętych, festiwal orkiestr górniczych, festiwal im. Franciszki Platonówny, festiwal solny, program „Perły UNESCO”, sesje naukowe, spotkania w muzeach oraz wiele, wiele innych. Wskazany potencjał turystyczny ziemi bocheńskiej obciąża samorząd powiatu do ponadlokalnej współpracy na rzecz wykorzystania wszystkich walorów regionu. W tym celu zasadnym jest powołanie na terenie powiatu bocheńskiego **Centrum Informacji Turystycznej** oraz współpraca w tym zakresie ze wszystkimi samorządami gminnymi leżącymi w granicach powiatu bocheńskiego. Celem CIT oraz współpracy samorządów byłaby promocja potencjału turystyczno-rekreacyjnego ziemi bocheńskiej oraz uzupełnianie niedostatków infrastruktury turystycznej i okoturystycznej. Takie rozwiązanie jest tym bardziej zasadne, że powiat bocheński ma ograniczone zasoby infrastruktury turystycznej, dlatego potrzeba osiągnięcia wysokiej skuteczności realizacji działań na rzecz jej rozwoju jest głęboko zakorzeniona w podejściu sieciovym i wspólnych przedsięwzięciach

³ Brak dokumentu obowiązującego po 2020 roku

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

dysponentów zasobów turystycznych. Zwłaszcza, że w chwili obecnej coraz częściej wraca się do modnych w latach 70. XX wieku baseł budowania petli turystycznych (które współcześnie nazwalibyśmy kłastrami turystycznymi), w oparciu o które na terenie ziemi bocheńskiej po zwiedzeniu kopalni soli turysta mógłby np. posilić się w Karczmie na Wodzie w Królówce, zwiedzić tamtejsze Muzeum Mleczarstwa, **Ekomuzeum w Sobolowie** lub odwiedzić Kamienie Brodzińskiego, koło których znajduje się kolejne doskonałe zaplecze gastronomiczne”.

Planowane kierunki działania:

- 1) Kierunek działania 1.5.1. Opracowanie spójnej oferty turystyczno-rekreacyjnej terenu powiatu bocheńskiego.
- 2) Kierunek działania 1.5.2. Wykorzystanie walorów turystyczno-rekreacyjnych terenu powiatu bocheńskiego.
- 3) Kierunek działania 1.5.3. Zwiększenie dostępności i poprawa jakości infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej na terenie powiatu bocheńskiego.

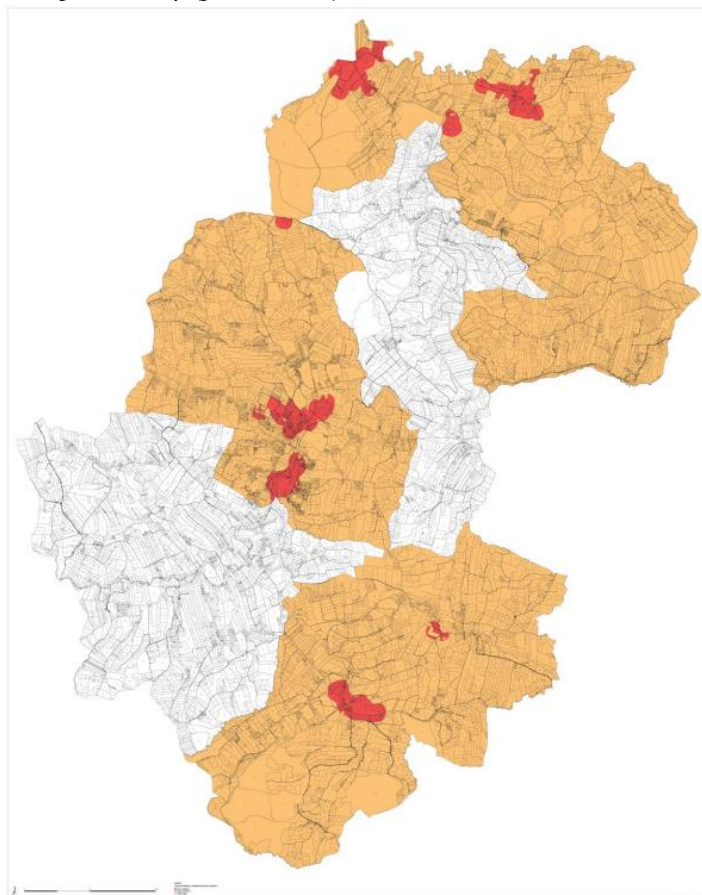
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

1. Gminny Program Rewitalizacji Gminy Łapanów na lata 2016 – 2023⁴

Z inicjatywy władz samorządowych w 2016 r. opracowany został *Gminny Program Rewitalizacji Gminy Łapanów na lata 2016 - 2023* podjęty Uchwałą Rady Gminy Łapanów Nr XXIV/150/17 z dnia 30 marca 2017 r. z późniejszymi zmianami.

Na podstawie opracowania „Diagnoza czynników i zjawisk kryzysowych” wyznaczono obszary zdegradowane. Obszar rewitalizacji Gminy Łapanów został podzielony na 4 podobszary (pow. 181 ha).

Rysunek 1. Obszar zdegradowany oznaczony kolorem pomarańczowym oraz obszar rewitalizacji wraz z podobszarami, oznaczony kolorem czerwonym [źródło: Gminny Program Rewitalizacji Gminy Łapanów na lata 2016 – 2023 s. 110]

⁴ Zawarto informacje o działaniach, które Gmina Łapanów zamierza zrealizować w ostatnim roku obowiązywania programu - 2023 oraz w latach kolejnych

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Głównym celem Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Łapanów jest podniesienie atrakcyjności Gminy, jako miejsca do zamieszkania, edukacji i spędzania czasu wolnego. Wśród szczególnych celów wymieniono:

3.1 Wykorzystanie lokalnych zasobów kulturowych i przyrodniczych:

3.1.1 Ochrona i udostępnienie dziedzictwa kulturowego

3.1.2 Ochrona i udostępnienie dziedzictwa przyrodniczego

Działania inwestycyjne w zakresie rewitalizacji istotne z punktu widzenia ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego:

1. Modernizacja budynku Urzędu Gminy, Budynku Ochotniczej Straży Pożarnej wraz z przebudową placu zabaw i rynku

Fotografia 1. Budynek Urzędu Gminy Łapanów [źródło: archiwum własne 2022 r.]

Fotografia 2. Dąb Wolności stanowi dominantę rynku w Łapanowie. Na pierwszym planie pomnik odsłonięty w 100-lecie Ruchu Ludowego pamięci poległym 5 czerwca 1932 roku na Ziemi Łapanowskiej w walce o chłopskie prawa [źródło: archiwum własne 2022 r.]

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

W 2007 roku zmodernizowano plac rynku w Łapanowie. Prace prowadzono we współpracy z dendrologami tak by prace remontowe oraz założenia projektu nie miały negatywnego wpływu na niemal stuletni dąb. W ramach prac odnowiono też elewację budynku Urzędu Gminy oraz pomnik z 1995 roku. W związku ze zniszczeniem nawierzchni rynku przez powódź z 2010 r. oraz użytkowanie, plac rynku ponownie wymaga prac modernizacyjnych.

2. Modernizacja budynku Centrum Kultury Gminy Łapanów wraz z przebudową placu zabaw przy przedszkolu -
 - odgrzybienie budynku CKGŁ
 - odbudowa ogrodzeń i placów
 - przebudowa placu zabaw przy przedszkolu

Fotografia 3. Budynek Centrum Kultury Gminy w Łapanowie [źródło: archiwum własne 2022 r.]

3. Budowa świetlicy wiejskiej w miejscowości Boczów
Na terenie wsi obecnie brak placówki kultury, a najbliższe placówki dzieli duża odległość. Celem jest zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych oraz poprawa warunków funkcjonowania instytucji kultury na terenie gminy.

Działania społeczne realizowane w ramach Programu, istotne z punktu widzenia ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego:

1. Przegląd zespołów regionalnych wraz z warsztatami tańca ludowego. Cykl 30 zajęć warsztatowych zakończony Przeglądem Zespołów Regionalnych z całego województwa.
2. Święto Gminy Łapanów – Dni Łapanowa. Prezentacja zespołów artystycznych, wystawy, promocja osiągnięć społeczno – gospodarczych

Użytkowanie oraz dbałość stanowią kluczowe czynniki zapobiegające degradacji i zniszczeniu obiektów zabytkowych. Realizacja założeń *Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Łapanów na lata 2016 - 2023* wpisują się w potrzeby określone niniejszym Programem opieki nad zabytkami.

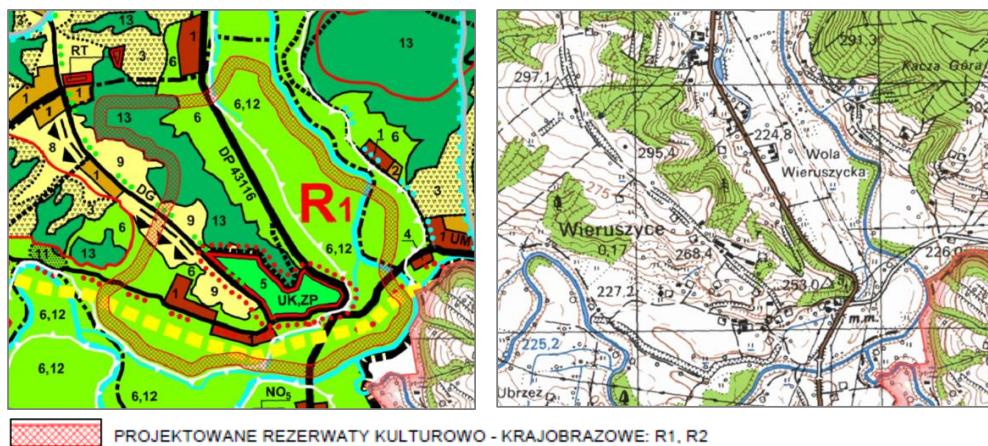
*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026***2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Łapanów**

Obowiązujące studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Łapanów zostało podjęte Uchwałą Rady Gminy Łapanów Nr XXIII/156/2001 z dnia 30 listopada 2001 roku ze zmianami. Ze względu na znaczny dystans czasowy, obowiązujące studium nie uwzględnia szeregu uwarunkowań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego oraz ochrony środowiska. Studium opisuje i wymienia wszystkie obiekty zabytkowe objęte ochroną na dzień sporządzania dokumentu. Zawiera też aktualne wówczas fotografie najważniejszych obiektów na terenie Gminy Łapanów.

Studium wskazuje kierunkowe działania w celu ochrony najcenniejszych zasobów środowiska kulturowego gminy:

- prawidłowe kształtowanie zabudowy dolin potoków i wzniesień;
- utrzymanie historycznych układów osadniczych poszczególnych miejscowości;
- zachowanie wiejskich przysiółków z ich lokalnym osadnictwem;
- zachowanie historycznej sieci drogowej;
- ochrona wartościowych obszarów gminy przed ekspansją osadnictwa;
- przeciwdziałanie „ZANIKANIU” obiektów zewidencjonowanych pod względem konserwatorskim i archeologicznym;
- świadome kształtowanie przestrzeni poprzez ochronę dominant architektonicznych i krajobrazowych, punktów, ciągów i dróg widokowych;
- dbałość o stan zachowania, względne odtwarzanie swoistego „WYZNACZNIKA KULTUROWEGO”, jakim są niezwykle zróżnicowane stylistyczne i historyczne, ale za to występujące w wyróżniającej się liczbie sakralne zabytki małej architektury - kapliczki, figury i krzyże przydrożne
- utrzymanie krajobrazu OTWARTEGO, charakteryzującego się wartościowymi powiązaniem;
- kształtowanie współczesnego krajobrazu kulturowego w oparciu o tradycje historyczne.

Ochrona zasobów kulturowych powinna się odbywać poprzez tworzenie form ochrony zasobów kultury materialnej i niematerialnej (rezerwaty kulturowe). Stąd studium wskazuje tereny do objęcia ochroną jako „projektowane rezerwaty kulturowo - krajobrazowe”. **Obszar R1** obejmuje wzgórze nad rzeką Stradomką w Wieruszycach, na którym wzniesiono dwór obronny nazywany też zamkiem Wieruskich. Obszar wskazany do ochrony obejmuje teren znacznie większy od obszaru wpisanego do rejestru zabytków województwa małopolskiego wskazanego w decyzji nr A-14 z dn. 09.04.1968 r.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Rysunek 2. Fragment obowiązującego Studium Gminy Łapanów w obrębie Wieruszycy, gdzie wskazuje się teren R1 jako projektowany rezerwat kulturowo - krajobrazowy (po lewej) oraz fragment mapy topograficznej wskazanego terenu (po prawej) [źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Łapanów - plansza Kierunki]

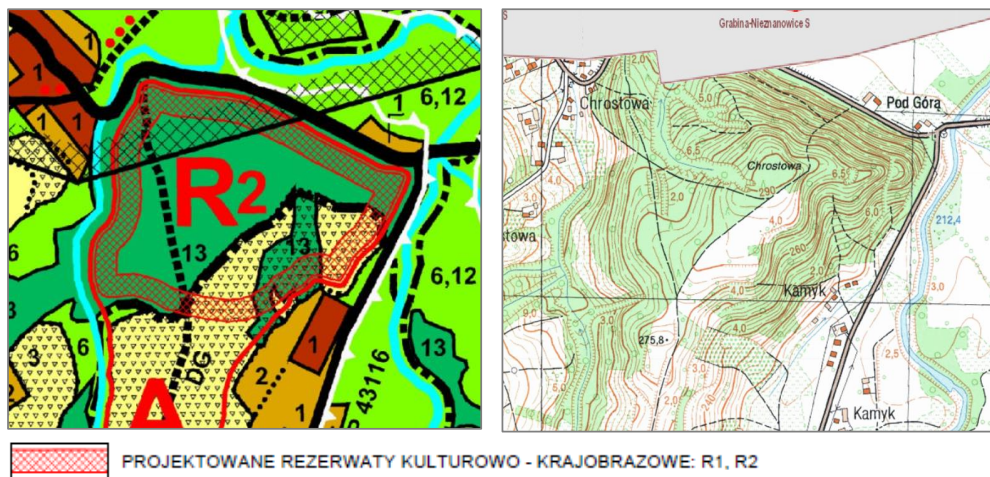
Rysunek 3. Granice obszaru objętego decyzją A-14 z dn. 09.04.1968 r. w sołectwie Wieruszycy [źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa oficjalny portal mapowy <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>]

Wzdłuż drogi dojazdowej do dworu w Wieruszykach odsłaniają się widoki na Beskid Wyspowy. Sukcesja wtórna spowodowała tu częściowo zasłonięcie krajobrazu wskazanego w Studium z 2001 r. Obszar ten spełnia nadal warunki ochrony kulturowej i krajobrazowej.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Fotografia 4. Widok ze wzgórza w Wieruszycach w kierunku Beskidu Wyspowego [źródło: archiwum własne 2022 r.]

W północnej części gminy, na granicy dwóch sołectw: Chrostowa i Kamyk, znajduje się Góra Chrostowa nazywana Zamczyskiem górująca nad rzeką Stradomką. Obszar ten wskazano w obowiązującym Studium Gminy jako **obszar R2** projektowanego rezerwatu kulturowo - krajobrazowego.

Rysunek 4. Fragment obowiązującego Studium Gminy Łapanów na granicy obrębów Chrostowa i Kamyk, gdzie wskazuje się teren R2 jako projektowany rezerwat kulturowo - krajobrazowy (po lewej) oraz fragment mapy topograficznej wskazanego terenu (po prawej) [źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Łapanów - plansza Kierunki]

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Fotografia 5. Drewniany krzyż oraz pomnik partyzantów zlokalizowane u podnóża Góry Chrostowa na skrzyżowaniu ulic do Chrostowej i Kamyka [źródło: archiwum własne 2021 r.]

Góra nazywana Zamczyskiem to teren dawnego grodziska z okresu średniowiecza (XIII-XV w.). Pierwotnie znajdował się tu obiekt warowny. Wzgórze, na którym znajduje się grodzisko, góruje nad doliną Stradomki. Budowla strzegła szlaków biegnących doliną. Po obiekcie pozostał jedynie nasyp ziemny oraz część wałów. Materiał stanowi ceramika z XIII – XV w. Materiały znajdują się w Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce⁵. Stanowisko archeologiczne wskazujące miejsce dawnego grodziska średniowiecznego wpisane jest do rejestru zabytków województwa małopolskiego wskazane w decyzji nr A-040/289 z dn. 29.04.1968 r.

Ponadto, obowiązujące studium formułuje wnioski konserwatorskie dotyczące założeń dworsko parkowych zlokalizowanych w granicach Gminy:

⁵ Literatura:

1. Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej, t. III, 1909
2. J. Zurowski, Sprawozdanie Działalności Państwowego Konserwatora Zabytków Przedhistorycznych okręgu zachodnio – małopolskiego za rok 1923, WA, t. IXz. 3-4, s. 333, 1925
3. A. Krauss, Sprawozdanie Działu Woj. Konserwatora Zabytków Archeologicznych w Krakowie za rok 1968, Materiały archeologiczne, t. IX, s. 280, 1970
4. A. Jodłowski, Uwagi nad osadnictwem wczesnośredniowiecznym w dolinie Raby, AAC, t. X, fasc. 1-2, s. 76-77, 1968

*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026***1. Zespół dworsko-parkowy z XVI wieku, przekształcony w okresach: XVII w / XVIII w, XIX w, XX w. w Wieruszycach****Ochrona konserwatorska:**

Przedmiot ochrony:

- całe wzgórze, stanowiące park krajobrazowy o charakterze naturalnym.
Zakres ochrony:
- obręb zadrzewień,
- remont części północnej budynku,
- remont południowej ściany zamku oraz odsłoniętych fundamentów.

Konieczność zachowania obecnego układu parku.

Ochrona ekologiczna

Przedmiot ochrony:

- rzadkie gatunki leśne, łąkowe, bagienne i wodne,
- ochrona stosunków ekologicznych,
 - konserwacja starych drzew (w szczególności modrzewi i dębów),
 - wprowadzenie rezerwatowej ochrony roślinności,
 - projektowane pomniki przyrody:
 - modrzew europejski nr: 28, 34, 111, 3031⁶;
 - dąb szypułkowy nr: 40, 284, 299;
 - lipa drobnolistna nr: 255, 277, 286, 325, 347, 418, 433, 484.

Ochrona widokowa (kompozycji układu)

Zasięg ochrony:

- ochrona wierzchołki wzgórza z zamkiem,
- zachowanie układu przestrzennego zieleni,
- uporządkowanie bezpośredniego otoczenia zamku oraz pozostałych budynków.

2. Zespół dworsko-parkowy z XIV w. w Zbydniowie**Ochrona konserwatorska:**

Zasięg ochrony:

- prace remontowe budynku dworu (z zachowaniem stylu),
- uporządkowanie otoczenia dworu,
- utrzymanie sadu.

Przedmiot ochrony:

- całe wzgórze w dawnych granicach.

Ochrona ekologiczna

Przedmiot ochrony:

- rzadkie gatunki roślinne,
- ochrona stosunków ekologicznych,
- konserwacja starych drzew,
- projektowane pomniki przyrody:
 - jesion wyniosły nr: 1,
 - dąb szypułkowy nr: 6, 216,

⁶ Numer pomnika wg. obowiązującego wówczas rejestru, obecnie niemożliwe do ustalenia

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

- grab zwyczajny nr: 36, 39, 322,
- modrzew europejski nr: 229, 230,
- lipa drobnolistna nr: 265, 275.

Ochrona widokowa (kompozycji układu).

Zasięg ochrony:

- przywrócenie stawów,
- ogrodzenie parku,
- włączenie wzgórza, które znalazło się poza parkiem do całego zespołu,
- ochrona wzniesienia dworskiego z parkiem.

3. Zespół dworsko-parkowy z XVII w. w Tarnawie**Ochrona konserwatorska**

Przedmiot ochrony:

- układ całego dawnego założenia.

Zakres ochrony:

- remonty bieżące obory (dawnego dworu) oraz bramy wjazdowej,
- ochrona i konserwacja istniejącego układu zieleni,
- rekonstrukcja stawów.

Ochrona ekologiczna:

Przedmiot ochrony - roślinność parku.

Zakres ochrony:

- ochrona stosunków ekologicznych,
- konserwacja starych drzew,
- projektowane pomniki przyrody:
 - dęby szypułkowe nr: 4, 5, 18, 20, 21, 22, 25, 37, 38, 40,
 - wierzb krucha (2 egz.) nr: 6.

4. Zespół pałacowo-parkowy z XVII / XVIII wieku, przekształcony w XVIII w., XIX w., XX w. w Chrostowej (Dąbrowicy)**Ochrona konserwatorska**

Przedmiot ochrony:

- całe założenie w dawnych granicach.

Zakres ochrony:

- ochrona elementów zabytkowych oraz zieleni (park z aleją),
- remonty bieżące,
- ochrona granic zespołu.

Ochrona ekologiczna

Przedmiot ochrony: zbiorowiska roślinne

Ochrona układu parku:

- odtworzenie elementów dawnego założenia parkowego oraz zabiegi pielęgnacyjne.

Ochrona krajobrazowa:

- uporządkowanie otoczenia,
- ochrona otwartej przestrzeni wokół obiektu ze względów widokowych,

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

- ochrona pomników przyrody i cennych okazów nie objętych ochroną statutową (pomnik przyrody istniejący: dąb szypułkowy nr 180);

- pomniki przyrody projektowane:

- grupa drzew obok kapliczki św. Jana,
- lipa drobnolistna nr 207,
- 2 dęby przy północnej granicy zespołu obok nr 180.

5. Zespół dworsko-parkowy z I połowy XIX w. w Sobolowie**Wnioski konserwatorskie**

- ochrona budynku dworskiego z otoczeniem,
- ochrona lipy drobnolistnej przy bramie wjazdowej (proj. pomnik przyrody).

6. Park podworski z II połowy XIX wieku w Łapanowie**Wnioski konserwatorskie**

- uporządkowanie otoczenia,
- ochrona elementów przyrodniczych (zbiorowisk roślinnych).

7. Park dworski z II połowy XIX wieku; dwór rozebrany w 1970 roku we wsi Ubrzeż

Wnioski konserwatorskie

- uporządkowanie otoczenia,
- projektowane pomniki przyrody:
 - lipa drobnolistna nad osuszonym stawem,
 - dęby szypułkowe (2 egz.),
 - lipy drobnolistne (3 egz.).

8. Zespół dworsko-parkowy z I połowy XIX wieku we wsi Grabie**Wnioski konserwatorskie**

- ochrona budynku dworskiego,
- ochrona drzew:
 - lipy drobnolistnej (przy drodze dojazdowej do dworu),
 - gruszy pospolitej (w pobliżu naroża dworu).

9. Zespół dworsko-parkowy, murowany z końca XIX wieku we wsi Kobylec**Wnioski konserwatorskie**

- ochrona budynku dworu z otoczeniem,
- ochrona zieleni.

6. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Łapanów

6.1. Zarys historii obszaru Gminy⁷

Ciągłość osadnictwa obszaru Gminy datuje się od czasów, kiedy plemiona słowiańskie znad Wisły zaczęły osiedlać się w dolinach rzek tej części Pogórza i Beskidu Wyspowego. Intensyfikacja osadnictwa nastąpiła w czasach historycznych (XI, XII w.). Przypuszcza się, że historia Łapanowa sięga XII lub XIII. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1326 roku, a materiały źródłowe potwierdzają istnienie tu w 1436 roku szkoły parafialnej (w Sobolowie w 1432 roku). Początek dały jej rodziny Drużnitów, Łapanowskich i Łapków. Nazwa Łapanów wywodzi się od nazwiska pierwszych właścicieli.

W 1419 roku powstała koło Łapanowa wieś Wolica, a obok niej w 1477 roku wieś Wola Łapanowska, która później weszła w skład Wolicy. W XIV i XV wieku właścicielami Łapanowa, Wolicy, Woli Łapanowskiej, Kobylca, Zbydniowa i Grabia oraz Kamionnej i Kierlikówki z terenu obecnej gminy Trzciana byli rycerze z rodu Łapanowskich, Łapków i Drużnitów. W okresie 1340 – 1350 parafia Łapanów posiadała 510 mieszkańców. W 1772 roku Bochnia i okolice znalazły się pod panowaniem austriackim. Przed I wojną światową wzrosły nastroje antyaustriackie w postaci burzliwych wieców pod przewodnictwem miejscowych działaczy. W 1932 roku doszło w Łapanowie do krwawych zająć wielotysięcznych tłumów chłopskich z policją. Po tych zajściach w całej Polsce odbyły się manifestacje pamięci ofiar Łapanowa – na czele wielu z nich stał W. Witos. W latach 1939 – 1945 ziemia bocheńska była terenem rozwijającego się ruchu oporu. Po wyzwoleniu następuje stopniowy dalszy rozwój osadnictwa (szczególny rozkwit w latach 70-tych).

Średniowieczna kolonizacja wsi na prawie niemieckim ukształtowała – czytelną do dzisiaj – krajobraz osadniczy w formie „łańcuchówek dolinnych”.

Powstanie zespołów dworsko-parkowych koncentrowało rozwój osadnictwa w niewielkich odrębnych organizmach (obecnie 17 wsi) również poza dolinami (zagrożenie powodziowe), na wzniesieniach i skłonach wzniesień.

Informacje o sołectwach⁸:

Boczów

Określenie "Boczów" wywodzi się prawdopodobnie od nazwy osobowej Bocz lub Boczko⁹. Osada istniała już za panowania Władysława Łokietka i była ona wówczas w posiadaniu Drużnitów. W późniejszych dokumentach (z 1361) występowała pod nazwą Boczow¹⁰. W źródłach średniowiecznych Boczów pojawia się jako własność szlachecka. W latach 1386-1401 wieś tę posiadał Oland z Boczowa, Grabia i Gdowa, który był synem

⁷ Informacje stanowią fragmenty obowiązującego Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Łapanów oraz zaczerpnięte z oficjalnej strony Urzędu Gminy Łapanów

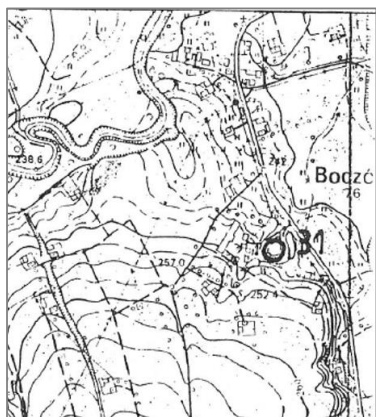
⁸ Informacje stanowią fragmenty z oficjalnej strony Urzędu Gminy Łapanów <http://www.old.lapanow.pl/> i pochodzą z książki pt; "Łapanów i okolice. Zarys dziejów" autorstwa Pawła Sotoly

⁹ Wł. Lubaś, Nazwy miejscowości południowej części dawnego województwa krakowskiego [w:] Prace onomastyczne T.9, Wrocław 1968, s. 23, 34, 35, 40, 52, 66, 83, 139, 152, 156, 159, 168

¹⁰ Z. Leszczyńska-Skrętowa, F. Sikora, Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego... , op. cit. cz.1 z.1, s. 168 i nast.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Andrzeja z Boczowa i Więckowic, zmarłego w roku 1386. Oland z Boczowa, syn Andrzeja, posiadał rolę z lasem i zaroślami koło rzeki Raby, przynależne do Gdowa. Obszar ten nazywano Pajęczynami. Kolejnym właścicielem Boczowa był Bartosz Skarbek, będący krewnym poprzednich właścicieli Drużynitów, który pisał się z tej wsi w roku 1490. Z licznych ciekawostek trzeba przytoczyć tę, która mówi o Janie Wilczku herbu Poraj, czyli Róża, właścicielu Boczowa. W roku 1467 naganiony o szlachectwo przez Piotra Lubelczyka herbu Poraj oczyścił swoje szlachectwo. Jego syn Bernardyn był studentem Akademii Krakowskiej i późniejszym arcybiskupem lwowskim.

Rysunek 5. Fragment mapy z oznaczonym stanowiskiem archeologicznym w miejscowości Boczów, wpisanym do rejestru zabytków województwa małopolskiego pod nr C-1/M z dn. 22.12.2005 r. - grodzisko stożkowe z XIII w. lub początku XIV w. [źródło: karta AZP Boczów nr 1 107-59/31]

Fotografia 6. Widok na grodzisko w kierunku północno-zachodnim [fot. archiwum własne 2020 r.]

W późniejszych latach wieś ta różnymi drogami przechodziła w ręce wielu niespokrewnionych z sobą właścicieli. W roku 1581 należała do Jadwigi Raciborskiej. Były tam 2,5 lany kmieci. Był tam też 1 rzemieślnik. Następnym znanym nam właścicielem był Benedykt Lutosławski, zapewne krewny Marcina Lutosławskiego i za jego czasów wieś ta miała 2,5 lana kmieci, jak również jednego rzemieślnika.

Prawdopodobnie drogą kupna przeszła ona we władanie Jana Stanisława Lipskiego, który w 1680 roku był posiadaczem dworu. We wsi były wówczas 2,5 lany kmieci oraz młyn.

Brzezowa

Miejscowość, o której mowa, wywodzi swoją nazwę prawdopodobnie od drzew, brzoź, które niegdyś dominowały na terenie tej osady. Również ta wieś, podobnie jak Boczów, istniała już na początku XIV wieku. W roku 1390 występowała pod nazwą Brzozowa, Brossoua. W późniejszych dokumentach pojawiała się pod różnymi nazwami: Brzozowa, Brzoschowa, Brzozów i była umieszczana w latach 1460 - 1480 w powiecie czchowskim. Dziesięć lat później spotykamy ją w dokumentach w powiecie szczyrzyckim w parafii Łapanów. Podobnie jak Boczów również ta wieś była własnością Drużynitów.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

W roku 1400 Oland (z Boczowa) zapisał żonie Świętochnie córce Zbyszka z Wronowic 100 grzywien posagu i wiana na Brzezowej i Boczowie. W roku 1416 Mikołaj z Boczowa zastawił tę wieś za 30 grzywien Andrzejowi z Poznachowic. Następna wzmianka o wsi pochodzi z roku 1434, w którym to Paweł, kmieć z Brzezowej występował przeciw Piotrowi Łapce z Łapanowa o obsianie ról ugornych. Piotr oddalił prawnie roszczenia kmiecia. W 1456 Mikołaj z Boczowa zapisał żonie Katarzynie, córce Lorka z Libertowa 80 grzywien groszy krakowskich posagu i wiana na połowie dóbr w tej wsi.

W późniejszym okresie nastąpiła zmiana właścicieli wsi. Jan i Dzierław bowiem, synowie Wilczka ze Zdziesławic zamienili się dobrami ze Świętochną, córką zmarłego Mikołaja z Boczowa, żoną Mikołaja z Kośmierzowa (dziś Kocmyrzów).

Kolejnymi właścicielami osady byli bracia Mikołaj Skarbek ze Zręczyc i Bartosz występujący w dokumentach z roku 1486 jako dziedzice Tarnawy, Boczowa i Brzezowej. W latach 1489, 1491-3 ze wsi tej płacono pobór z 1,5 łanu, w latach 1490, 1494-99 pobór oddawano z 3 łanów, natomiast w roku 1508 z osady oddano pobór z 2,5 łana. Następny pobór z roku 1530 w Brzezowej i Boczowie płacono z 3 łanów, 2 karczem i, co jest bardzo ważne, z młyna dorocznego o 1 kole.

W roku 1523 Baltazar i Melchior Kłepowie z Raciborska ustąpili bratu Janowi Boczów i Brzezową. W latach 1489-99 w rejestrach poborowych w parafii Łapanów oprócz Brzezowej wymieniano stale Brzozówkę bez danych o poborze. Jedynie w roku 1494 przy Brzezowej brak danych o poborze, natomiast przy Brzozówce figuruje pobór z 1,5 łanu a więc z tylu łanów, co w Brzezowej w latach 1489-99. Ta wiadomość oraz brak jakichkolwiek danych o istnieniu Brzozówki w parafii Łapanów, a także podawanie w rejestrach poborowych od roku 1500 tylko Brzezowej świadczą o tym, że w nie zachowanych rejestrach sprzed roku 1489 nazwę wsi Brzezowej zapisywano jako Brzozówkę, której później nie wykreślono po wprowadzeniu właściwej nazwy wsi. Brzozówka raz jeszcze w roku 1564 figuruje w rejestrze z 1,5 łana.

Pod koniec XVI wieku Brzezowa wraz z Jasieniem należała do Walentego Kuli i było tam 6/2 łanów kmiecych. W roku 1629 jej właścicielami był Hektor Gaboński, natomiast w 1680 Jan Stanisław Lipski miał tu, sądząc po poborze, znaczna ilość roli.

Chrostowa

Określenie to pochodzi prawdopodobnie od nazwy osobowej Chrost i osoba o tym nazwisku lub przezwisku była prawdopodobnie jednym z pierwszych właścicieli owej wsi.

Pierwsze wzmianki o tej miejscowości pochodzą z 1404 roku. Nazwa miejscowości została zapisana jako Crostowa. W roku 1427 miejscowość występuje w formie Throsza, a następnie Chroszowa, Chrostowa, Chrąstowycze, Chrąstowa, Crostkowa. W roku 1490 należy do powiatu szczyrzyckiego, a jeżeli chodzi o jej przynależność parafialną, to zaliczana była na przemian do parafii Sobolów (1432) parafii Niegowić (1470-80, 1597), by w końcu stać się jedną z ważniejszych wsi parafii sobolowskiej.

Chrostowa od początku występuje w źródłach jako własność szlachecka. W roku 1404 Marcisz, Mikołaj i Jan synowie Bogusza z Łękawy zwanej Dalechowicami (dziś Dalechowice) sprzedali za 80 grzywien i za karczmę w Chrostowej Mikołajowi z Marszowic swoją część po ojcu w Łękawie.

Wiadomo, że w latach 1427-48 występuje w dokumentach Piotr z Marszowic (pow. szczyrzycki) alias z Chrostowej (herbu Półkozic), będący właścicielem omawianej wsi. Jak wynika ze źródeł, Piotr był synem Mikołaja z Marszowic i bratem Jana Chamca z Cichawy.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Jego ojciec Mikołaj w roku 1427 podzielił się z nim i jego bratem Janem dobrami. Mikołajowi przypadła cała wieś Marszowice, obydwie wsie Łękawy, 1/2 wsi Podgrodzie (dziś Podegrodzie w par. Niegowić) oraz 1/2 dóbr ruchomych, nieruchomych i zbroi. Piotrowi przypadły całe wsie Chrostowa i Dąbrowica, 1/4 Podgrodzia, a także Głów i Niedomice w powiecie wiślickim (później powiat pilzneński) jak również 1/4 zbroi rycerskiej. Janowi zwanemu Chamieć miały przyspaść wsie Cichawa i Kamyk oraz 1/4 wsi Podgrodzie oraz 1/4 zbroi. Ponieważ wykonanie tego podziału szło niemrawo, sąd zawyrokował, że wyżej wymienieni mieli do końca doprowadzić sprawę podziału dóbr, mianowicie Jan miał otrzymać wieś Podgrodzie 1/4 z wszystkich pieniędzy oraz 1/4 ubiegłorocznego zboża ozimego.

W roku 1468 Stanisław zastawił za 200 florenów węgierskich Stanisławowi z Maliszyna (miejscowość niezidentyfikowana) wsie Chrostową i Dąbrówkę i ten ostatni dzierżawił te wsie w latach 1469-70.

Kolejną właścicielką wsi, o której posiadamy informacje, była Jadwiga, żona Sebastiana Wielogłowskiego, która w roku 1523 odstąpiła bratu Maciejowi Zabawskiemu z Zabawy z części dóbr przypadłych jej po pannie Barbarze Marszowskiej w: Dąbrowicy, Chrostowej, Podgrodziu i Kłęczanach z młynem na rzece Rabie.

Za panowanie króla Stefana Batorego Chrostowa należała do niejakej Niewiarowskiej. W owej wsi istniały 2 lany kmiece, komornicy z bydłem i bez bydła, a także rzemieślnik. W roku 1629 Niewiarowscy byli nadal właścicielami tej wsi i to się nie zmieniło do roku 1680.

W Chrostowej zachował się zespół dworsko – parkowy z folwarkiem z XVIII i XIX w. wpisany do rejestru zabytków województwa małopolskiego. Pałac majątku Dąbrowica (od generała Jana Henryka Dąbrowskiego, wcześniejszego właściciela) powstał w XIX wieku, dla Zdzisława Włodka i jego żony Albiny z Goetzów-Okocimskich. Prócz pałacu znajdują się tu też budynki gospodarcze i obora w otoczeniu parku krajobrazowego. Dalej wybudowano też rządówkę (obecnie budynek mieszkalny).

Fotografia 7. Pałac w zespole dworskim Dąbrowica – Chrostowa, obecnie Zespół Szkół Rolniczych, obecnie imienia prof. Jana Zdzisława Włodka herbu Sulima [for. archiwum własne 2020 r.]

*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026***Cichawka**

Cichawka to określenie wsi mające źródłosłów topograficzny, pochodzący od określenia Cicha. Prawdopodobnie nazwa wsi ma związek z jej położeniem.

Po raz pierwszy w źródłach występuje ona w roku 1442 jako Czychawa, potem Czichawka, Czyechawa. W latach 1442, 1517, 1521 notowano ją w powiecie krakowskim, w roku 1528 zaś występowała w powiecie szczyrzyckim. W czasach Długosza wieś ta należała do parafii Królowka i była ona wsią królewską, dzierżawioną przez wielu szlachetnie urodzonych. Pierwszym z nich, o którym wspominają źródła, był pokojowiec królewski, Zegota z Grzegorzowie. Jemu to w roku 1442 król polski Władysław Warneńczyk zapisał 200 grzywien na owej wsi.

Z posiadanych informacji wynika, iż czas lokacji przypadł na третią ćwierć XV wieku, kiedy to mamy pierwsze informacje o soltysie. Soltys ów posiadał określone prawa i obowiązki, z których najważniejszą powinnością względem władcy było zobowiązanie się do udziału w wyprawach wojennych prowadzonych przez króla. Właśnie za nie obesłanie wyprawy w roku 1497 Jan Olbracht nadał Janowi Głębowskiemu skonfiskowane sołectwo w Cichawce.

Pod datą 1539 spotykamy informacje, iż Jakub Wilamowski dworzanin królewski zastawił za 500 florenów Wincentemu Wieruskiemu z Wieruszyc, Cichawkę z sołectwem.

W latach 1470-80 osada uiszczała dziesięcinę pieniężną biskupowi krakowskiemu, meszne plebanowi w Królowce oraz dziesięcinę pieniężną z łąnów kmiecych wartą 1,5 grzywny prebendzie czechowskiej w katedrze krakowskiej.

Z roku 1530 czynsz z tej wsi wynoszący 30 groszy od 1 zagrodnika pobierał klasztor w Trzcianie, natomiast dziesięcinę pieniężną z łąnów kmiecych wartości 24 groszy oddawano prebendzie czechowskiej w katedrze krakowskiej.

Z rejestru poborowego z roku 1581 wynika, iż wieś tę posiadał nadal szlachcic Wilamowski, prawdopodobnie potomek pisarza kancelarii królewskiej z czasów Zygmunta Starego. Następnie w roku 1629 właścicielem wsi był Jakub Golesz. W 1680 roku w spisie poborowego wieś była w posiadaniu niejakiego Stanisławskiego.

Grabie

Wieś Grabie swoją nazwę wywodzi od grabów "Carpinus Betulus", drzew; które prawdopodobnie zalegały tę okolicę w zamierzchłych czasach. Jest to więc nazwa topograficzna.

Pierwsze wiadomości o tej osadzie pochodzą z 1364 roku i wówczas nazwa jej brzmiała Grabe. Następne określenia występuje w dokumentach z roku 1397 (Grabey) i z roku 1399 (Grabye). Wzmianka o przynależności parafialnej pochodzi dopiero z roku 1490 z rejestru poborowego i wieś należała, tak jak obecnie, do parafii łapanowskiej.

Informacje o tym czyją własnością było Grabie, zawiera dokument Kazimierza Wielkiego z roku 1364. Kupił on bowiem od Michała dziedzica Grabia wieś Przesieki w powiecie bieckim. Wiadomo zatem, iż pierwszym notowanym właścicielem Grabia był Michał, Michałek Grabski, Łaska herbu Drużyna, który w latach 1384-1411 pisał się z tej wsi, jak również był dziedzicem Boczowa w roku 1398, Wieruszyc w latach 1389-99. Był on synem Andrzeja Boczowskiego z Boczowa herbu Drużyna. Bratem Michała z Grabia był niewątpliwie Jaszek, który pisał się również z Grabia i Boczowa, a także ze Zbydniowa (wtedy Zbigniewa). Michał z Grabia miał jeszcze, jak wspomniano, dwóch braci a mianowicie Olanda i Prandotę, który pisał się z Grabia i Boczowa, Zbydniowa, Zręczyc, Gdowa i Więckowic.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Wiadomo również, iż w roku 1428 roku właściciel wsi, Spytek z Grabia, zobowiązał się wobec Jakusza z Lasocic wyznaczyć granice między Lubomierzem, Gruszowem, Żerosławicami, Grabiem i Kępanowem. Są to bardzo ważne informacje, bowiem obszar wsi oraz granice, jakie zostały przy okazji takich rozgraniczeń wyznaczone pozostały do dnia dzisiejszego. Nie wiemy, czy Spytkowi do końca udało się zrealizować to zobowiązanie.

Ponieważ rody rycerskie rozrastały się, więc wsie, będące w ich posiadaniu wielokrotnie dzielono, wymieniano na inne lub sprzedawano. Wynika z tego, iż rody te nie były szczególnie przywiązane do określonych osad. Jest niemal pewnym fakt związków rodzinnych właścicieli Grabia i Łapanowa, pieczętujących się herbem Drużyna.

W latach 1480-1533 występował jako dziedzic Grabia i Lubomierza Feliks Lubomirski. Był on także dziedzicem Góry Walowej, Pasierbca i Woli Grabskiej. Kolejnym posiadaczem tej wsi był Jakub Lubomirski. Potem dziedzicem Grabia, Lubomierza, Sierakowa, Krzesławic, Sosnowki, Dziekanowic, Jodłownika i innych wsi był Joachim Lubomirski dworzanin królewski, ostatni przedstawiciel linii na Grabiu.

Wiadomości z Liber Retaxationum mówią, iż w Grabiu znajdowały się lany kmiecie i folwark.

Nowożytnie dzieje wsi związane były z rodziną Lubomirskich. W roku 1581 właścicielem tej wsi, jak również Woli Grabskiej, był Mikołaj Lubomirski. Interesującą rzeczą jest to, iż w tej wsi pracowało 3 rzemieślników. Kolejnym, znanym nam właścicielem tych dwóch, osobnych wówczas wsi, był Krzysztof Lubomirski, jeden z najbogatszych ludzi na tych terenach. Nie wiemy ile wówczas posiadał w tej wsi łąnów kmiecych ale suma poborowego 19 fertonów i 10 groszy była kwotą znaczną. W rejestrze poborowym z roku 1680 wieś należała wówczas do właściciela Nowego Wiśnicza, którym był Stanisław Herakliusz Lubomirski. Były tam 2,5 lany kmiecie, na roli siedziało 3 zagrodników, 2 komorników bez bydła, były dwa koła doroczne (młyn), a także pracowało 3 rzemieślników. Wydaje się prawdopodobnym fakt, iż Lubomirscy aż do rozbiorów posiadali tę wieś.

Fotografia 8. Dwór w Grabiu prawdopodobnie ufundowany w 1846 r. przez rodzinę Uznańskich wpisany na listę rejestru zabytków województwa małopolskiego nr A-229 z dn. 09.04.1960 r. (Tar) [fot. archiwum własne 2020 r.]

*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026***Kamyk**

Po raz pierwszy występuje ta osada w źródłach pisanych w roku 1390 jako villa Camyk i jest to nazwa topograficzna związana z występowaniem na tych terenach dużej ilości odłamków skalnych będących, być może, wynikiem działalności rzeki Stradomki.

W roku 1404 nazwa wsi brzmiała Karnik i należała ona wówczas do powiatu szczyrzyckiego. Wchodziła ona, jak świadczy wiadomość z 1432 roku, w skład parafii Sobolów. Czterdzieści lat później w latach 1470-80 jak również w 1596 powiązana była organizacyjnie z kościołem w Niegowici, jednakże niebawem powróciła do swej parafii macierzystej.

W średniowieczu owa wieś podobnie jak większość położonych w naszym regionie, była własnością szlachecką a jej dziedzicem w latach 1426-32 był Mikołaj z Marszowic.

W latach 1443-67 dzierżawczynią (tenutrix) Kamyka była Świętochna zwana Kostrzecka, wdowa po Janie Chamcu z Cichawy i Kamyka.

W latach 1478, 1529, 1530 występował w tej wsi młyn. W czasach Jana Długosza występowały w tej osadzie lany kmiece, a także dwór zbudowany na nowo z folwarkiem założonym na rolach kmiecych. Notowanymi kmieciami, należącymi do szlachcica Piotra Kostrzeckiego z Kostrzy i Kamyka byli Jan Smarsz, Andrzej i Katarzyna. Wiadomo, iż w roku 1475 część wsi Marszowice i wieś Kamyk, będące własnością wyżej wymienionego Piotra, nie zapłaciły poboru, a w roku 1477 Gotard z Krakoszowic zeznał, że zastaw, który miał w Kamyku i na trzeciej części w Podgrodziu za 100 grzywien od szlachetnej Katarzyny żona Piotra z Kostrzy, odstąpi w tej sumie Mikołajowi ze Stradomii (dziś Stradomka). Wspomniany Piotr z Kostrzy w roku 1478 zastawił za 8 grzywien Andrzejowi ze Stradomii swój młyn we wsi Kamyk.

Kępanów

Kępanów to określenie pochodzące od osobowej nazwy Kępan. Po raz pierwszy wspomina się ową wieś w roku 1372 i jej nazwa brzmiała wówczas Campanow, natomiast siedem lat później osadę tą określano mianem Kampanow.

W roku 1581 występowała ona w powiecie szczyrzyckim, natomiast co do jej przynależności parafialnej, to wówczas wchodziła ona w skład parafii tarnawskiej natomiast od roku 1597 znajdujemy ją stale w parafii Łapanów.

W wieku XIV Kępanów należał do Piotra, syna Zbigniewa ze Szczyrzyca, współwłaściciela Dębna.

Kobylec

Kobylec po raz pierwszy pojawia się w źródłach pisanych w roku 1397 jako Cobilecz, a w następnych latach określa się ową osadę mianem Cobylecz, Kobielecz, Kobelec, Kobylec, Kobilice. Jeżeli chodzi o pochodzenie tej nazwy to, podobnie jak w przypadku miejscowości Kobyle koło Wiśnicza, wywodzi się ona od słowa kobyła, którym w średniowieczu określano zastawę drewnianą wzbraniającą wstępu do miasta, grodu lub wsi. Można więc przypuszczać iż nazwa wsi wiąże się z bliżej nieokreśloną funkcją obronną tej osady.

W latach 1489-1581 wieś ta rejestrowana była w powiecie szczyrzyckim i należała do parafii łapanowskiej.

Kobylec należał w średniowieczu do Drużynitów i w roku 1395 właścicielem jego był, zmarły około 1420 roku, Klemens Łowczyc z Kobylca, syn Zbigniewa, Zbyszka z Łapanowa i Lubczy. Była to wieś duża, dlatego też była dzielona pomiędzy potomków właścicieli.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Z informacji pochodzących z 1395 roku wiadomo, iż istniały w tej wsi dwa stawy górne, staw dolny oraz potok, który uchodził do Stradomki i rozgraniczał Kobylec i Łapanów. O ten potok graniczny w roku 1449 toczyła się sprawa między Januszem z Wieruszyc i Piotrem Łapką z Łapanowa.

W okresie 1428-1458 dziedzicem osady kobyleckiej był, Piotr Łapka z Łapanowa herbu Drużyna, syn Klemensa z Łapanowa i Gruszowa, brat Jerzego, Niemierzy, Zbigniewa, Mikołaja i Gierszy, student Akademii Krakowskiej w 1409, pisarz i dworzanin królewski (Władysława Jagiełły) w latach 1422-27. Z tego okresu również mamy informacje o zmarłym koło 1430 roku Zbigniewie Łapce z Łapanowa i Kobylea, herbu Drużyna, synu Klemensa, bracie między innymi Niemierzy. Był on pokojowcem królewskim oraz komornikiem sądu krakowskiego w latach 1423-28.

W pobliżu dworu w Kobylcu z 4 ćw. XIX w. stoją żelazny krzyż ufundowany w 500-letnią rocznicę Bitwy pod Grunwaldem oraz kamień z pamiątkową tablicą ku pamięci Jana Pawła II ufundowany przez uczestników pielgrzymki w 15tą rocznicę spotkania z Ojcem Świętym w podzięce za otrzymane łaski w Roku Kanonizacji. Krzyż pierwotnie drewniany, został zastąpiony w styczniu 1992 roku żelaznym, staraniem sołtysa wsi Kobylec Tadeusza Kołosa.

Fotografia 9. Żelazny krzyż ufundowany w 500-letnią rocznicę Bitwy pod Grunwaldem oraz kamień z pamiątkową tablicą ku pamięci Jana Pawła II ufundowany przez uczestników pielgrzymki w 15tą rocznicę spotkania z Ojcem Świętym w podzięce za otrzymane łaski w Roku Kanonizacji zlokalizowane za parkiem podworskim w Kobylcu [źródło: archiwum własne 2021 r.]

Lubomierz

Lubomierz wymieniony jest po raz pierwszy w dokumencie z końca XIV w., w którym ustalone zostały granice owej wsi z Gruszowem w powiecie myślenickim. Nazwa owej osady występuje w formie Lubomirz i pochodzi od imienia Lubomir, który, jak wskazuje zmiękczone spółgłoska w nazwie wsi, był jej właścicielem. Lubomir był rzadkim u nas w przeszłości imieniem i najdawniejszy zapis, w którym imię to występuje, pochodzi z XIII w. (około roku 1265), przy czym Lubomir jest tu imieniem zakonniczy. W XIV w. zapisany jest Lubomir 3 razy, a w XV w. dwa razy. Jeśli chodzi o czasy współczesne, to J. Bystron (*Księga imion w Polsce*

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

używanych, Warszawa 1938), uważa imię to za twór antykwarycznej mody pierwszej połowy XIX w., ale o częstości jego nadania nic nie mówi. Imię to jest u nas niewątpliwie rzadkie, inaczej zdaje się jest u Czechów, Serbów i Bułgarów. Imię Lubomir jasno się tłumaczy, oznaczając człowieka lubiącego mir - "pokój".

Inaczej natomiast od wieków tłumaczy sobie nazwę Lubomierz ludność tej miejscowości i wychodząc od jego współczesnej formy, widzi w jego drugiej części tryb rozkazujący słowa mierzyć, powstanie zaś tej nazwy łączy z podaniem o jakimś zabłąkanym wśród lasów księciu, który młynarzowi goszczącemu go i pytającemu, czy mierzyć owies dla konia, czy bez miary wsypać, miał odpowiedzieć: lubo (<albo>) mierz, lubo nie mierz. Ten młynarz miał być protoplastą rodu Lubomirskich, a jego młyn miał się znajdować powyżej stawu, na Grobli, nad potokiem, gdzie naprzeciw domu gospodarza Wróbla znajdować się miały wyraźne ślady poprzecznej grobli, zatrzymującej kiedyś wody potoku. Dno tego stawu było łąką, która należała niegdyś do lubomierskiego dworu, a w mapie katastralnej Lubomierza obszar ten oznaczono jako osobną parcelę.

Fotografia 10. W miejscowości Lubomierz zachowały się budynki mieszkalne w typie budownictwa regionalnego początku XX w. [źródło: archiwum własne 2021 r.]

Lubomierz, chociaż późno w aktach wymieniony, musiał istnieć znacznie wcześniej, pośrednim zaś tego dowodem mogą być miejscowości leżące nieco na południowy zachód od niego, a wymieniane w dokumentach częściowo już w pierwszej połowie XIII w., gdyż znajdowały się w okolicy Szczyrzyca, będącego już wówczas siedzibą klasztoru cystersów. Jak się wydaje osadnicy od strony Wisły poszli w kierunku południowo-wschodnim na Bochnię, Łapanów, Dobczyce aż po Szczyrzyc i Skrzydlną. O wczesnym powstaniu wielu wsi nad Stradomką świadczy także parafia w Górze Świętego Jana, istniejąca już przed przejściem cystersów. W tym samym czasie musiała też istnieć wspomniana na początku wieś parafialna Gruszów oraz sąsiadujący z nią Lubomierz, należący do równie starej parafii w Łapanowie. Nie jest więc przesadą sądzić, iż Lubomierz wraz z innymi wsiami parafii łapanowskiej swoje korzenie wywodzi z wieku XIII a nawet z XII. Lubomierze, które wymienia *Słownik Geograficzny*, łączą się najprawdopodobniej z omawianym przez nas Lubomierzem lub z niego się wywodzącymi Lubomirskimi. Dotyczy to Lubomierza w poznańskim (pow. pleszewski),

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

notowanego w wieku XIV; który zdaniem S. Kozierowskiego jest związany z Lubomierzem w Gminie Łapanów. W sąsiedztwie bowiem Lubomierza w pow. pleszewskim znajdował się Łapków, nazwany tak od jakiegoś Łapki z Łapanowa. Ponieważ właściciele obu tych miejscowości należeli do rodu Drużyna, wydaje się prawdopodobne, że jacyś członkowie rodu Drużyna, których gniazdem rodowym były okolice Łapanowa, przenieśli się wcześniej w okolice Pleszewa i nadali tamtejszym osadom nazwy przyniesione ze swych stron rodzinnych. Inne zaś miejscowości Lubomierzem nazwane wzięły prawdopodobnie swe miano od nazwiska Lubomirskich.

Dzisiejsza nazwa Lubomierz występuje w dokumentach XIV i XV wieku wyłącznie w postaci Lubomirz. Dopiero w XVI w. zaczyna się pojawiać forma *Lubomierz*, co się tłumaczy rozszerzeniem *-ir na -er* zgodnie z ówczesną tendencją językową. Podobnie i nazwisko *Lubomirski* notowane jest w XVI w. w postaci *Lubomierski*.

Łapanów

Miejscowość ta w dawnych dokumentach określana jest jako Łapanowo lub Łapanowice. Jest to nazwa dzierżawcza pochodząca od nazwy osobowej Łapan. Można też przyjąć inną wersję, a mianowicie taką, iż nazwa wsi pochodzi od przezwiska Łapka, Łapa, którym to posługiwali się również właściciele owej wsi, jednakże jak się przekonałszy pisać o pierwszych informacjach o tej wsi, zapiski o parafii występowały wcześniej niż informacje o rycerzach Łapkach. Po raz pierwszy, jak już nadmieniono, o Łapanowie, jako o wsi parafialnej donoszą wykazy świętopietrza z lat 1325-27. Prócz tych informacji o osadzie tej wspomina w latach 1470-80 Jan Długosz umiejscawiając tu parafię. Wiadomo, iż w tym okresie właścicielem owej wsi był Spytek Wieruski, herbu Drużyna i miała ona 4 lany kmiece. Rzeczą pewną jest, iż od nazwy wsi Łapanów wzięli nazwisko jej właściciele a mianowicie Łapanowscy herbu Drużyna, jednakże nie wiemy od kiedy wieś ta była w ich posiadaniu. W "Herbarzu Polskim" Adama Bonieckiego Łapanowscy i Łapkové herbu Drużyna z Łapanowa są opisywani razem, a więc byli oni niewątpliwie bliskimi krewnymi, jednakże ustalenie ich dokładnej genealogii jest, jak na razie, bardzo trudne.

Fotografia 11. Kościół św. Bartłomieja w Łapanowie [źródło: strona publiczna Urzędu Gminy Łapanów <http://www.old.lapanow.pl/>]

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Pierwszym przedstawicielem tej rodziny, o którym wspominają źródła był Zbigniew, Zbyszek z Łapanowa. Z małżeństwa z pierwszą żoną urodzili się: Niemierza, Klemens, Pelka, Zbigniew i Mikołaj. Mikołaj z Łapanowa i Lubczy był w roku 1388 kanonikiem krakowskim, a w 1414 proboszczem kieleckim. Występuje w źródłach jako dziedzic części Czusowa i Nadzowa. Drugi syn Zbigniewa, również Zbigniew (to imię rodowe w rodzie Drużynitów pojawiało się często) z Łapanowa i Lubczy, wybrałszy karierę duchowną, doszedł do godności biskupa leodycejskiego, był sufraganiem krakowskim w 1386 roku. On również wszedł w spór z braćmi, z którymi w roku 1397 zawarł ugodę i w jej wyniku wziął Kobylec i czwartą część Sędowic. W roku 1398 procesował się o granice Woli Lubeckiej i Sędowic z opatem mogińskim

Pelka Łapanowski, zwany Prętkosz, z Łapanowa i Szczytnik, w wyniku ugody jaką zawarli bracia w roku 1397 miał spłacić bratu Klemensowi 15 grzywien. Ręczył z tymże bratem 100 grzywien Żegocie, chorążemu krakowskiemu, za bratankiem Zbigniewem. W roku 1398 winien był Maciejowi z Łuczyc 36 grzywien, a w roku 1403 ręczył za Paszkim Złodziejem z Biskupic. Wiadomo, że świadczył w 1407 roku stryjecznemu bratu swemu Jakuszowi z Grzybowej, przyganił również szlachectwo w 1413 roku Strzemińczykowi z Jankowie. Wdowa po nim, Katarzyna, w roku 1441 darowała 130 grzywien Benedyktynom z Łysej Góry za 6 grzywien dożywotniej renty. Klemens Łowczyc z Łapanowa, syn Zbigniewa, pisał się również z Gruszowa i Stradlic, od 1381 roku miał liczne sprawy w Krakowie, w ugodzie z braćmi 1397 roku, ustąpił biskupowi Zbigniewowi części Woli Lubeckiej za część Sędowic, wydzielił Mikołajowi część Chudej Woli i Grabia, i za splatą 19 grzywien część Sędowic przyznał macosze 10 grzywien. Zona jego, Helena, w latach 1397-1400 miała sprawę z biskupem krakowskim, w której razem z synem Janem nie dopuścili mu egzekucji w Gruszowie w roku 1399. Oprócz wymienionych dóbr, Klemens był jeszcze dziedzicem części Zajęczyc, Kamionnej i Jagustynowej Woli. Córkę Offkę wydał za Jana z Zakliczyna, wójta z Myślenic, który w 1397 roku opłacił jej 800 grzywien posagu i wiana. Od tego zięcia wziął Klemens w zastaw w 1405 roku bachmistrzostwo wielickie i 8 kopaczy za 200 grzywien. Świadczył w roku 1407 jako brat stryjeczny Jakuszowi z Grzybowej, kilkakrotnie świadczył przy wywodach szlachectwa z herbu Krzywaśń, zawołania Drużyna. Żył jeszcze w 1420 roku. Synami Klemensa byli: Jura z Łapanowa świadczący 1428 roku Mikołajowi z Książnic i Prandota z Łapanowa, zabity przez Klemensa Łapkę z Kobylca.

Długosz pisze, że dziedzicem części Gruszowa i Kamienniej, inaczej Osikowej, był Urban Łapka, a połowy Stradlic Jura Łapanowski, zwany Łapka. Dobra te były własnością Klemensa, widocznie zatem i jego potomkowie przybierali przezwisko Łapka. Pierworodnym łowczego Zbyszka z Łapanowa był Niemierza z Łapanowa, który był wojskim krakowskim. Nie żył już 1395 roku, w którym dzieci jego miały spór graniczny w Sędowicach wraz ze stryjami z opatem mogińskim. Z dzieci tych znamy dwóch synów: Zbigniewa i Piotra. Zbigniew Łapka z Łapanowa, pełnił w latach 1418-1421 funkcję dworzanina pokojowego królewskiego, był więc bardzo blisko dworu Władysława Jagiełły. W latach 1423-1428 był komornikiem ziemskim krakowskim.

W 1480 roku owi stryjowie oddali odebraną od Rejów wieś Żymiki synom Niemierzy: Jerzemu i Niemierzy. Piotr Łapka z Łapanowa, Kobylca i Rybia, drugi syn Niemierzy, wojskiego, był studentem Uniwersytetu krakowskiego w roku 1409. W latach 1424-1425 jako pisarz królewski miał nakazany dział z bratową i bratankiem w roku 1430.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Innym przedstawicielem Łapków był Zbigniew z Kobylca i Rybia, współpatron kościoła w Łapanowie, w 1503 roku został mianowany testamentem Jakuba Lubomirskiego, opiekunem Joachima Lubomirskiego, po długim procesie zatwierdzony przez sąd w 1521 roku zdał rachunki z opieki razem z Jordanem, kasztelanem wojnickim. Katarzyna i Krystyna Łapkówny były klaryskami w Sączu w roku 1553.

Kolejny szlachcic o tym nazwisku (nie znamy jego ojca) Mikołaj Łapka, dziedzic na Łapanowie, wziął w 1530 roku w zastaw za 50 grzywien dom na Kazimierzu od Krzysztofa Kwiatoniewskiego.

Inny przedstawiciel rodu Łapków, Stanisław z Łapanowa i Rybia, zapisał w 1545 roku żonie swej Elżbiecie, córce Jakuba Tęgoborskiego, 400 florenów posagu na połowie swych dóbr. Synowie ich: Aleksander i Jakub, to studenci Uniwersytetu krakowskiego w 1557 roku, natomiast o trzecim Janie wspomniano w wyrokach lubelskich w 1585 roku. Wspomniany wyżej Aleksander, po ukończeniu uczelni został pisarzem starosty krakowskiego do spraw żydowskich. Zmarł w 1582 roku i pochowany został u Świętej Katarzyny w Krakowie.

Jakub, brat Aleksandra był żupnikiem wielickim w 1589 roku, z żony Katarzyny, miał syna Adama 1592 roku. Ten sam pewno Adam Łapanowski, był obecny na sejmiku w Rzeszowie 1587 roku.

Kolejny Łapka, Fryderyk, był dziedzicem Pasierbca, w sądeckim i Kamionki, w szczyrzyckim w 1581 roku. Procesował się z Dembińskimi z Kawęcina i Grudzin o poddanych w 1618 roku.

Wiadomo, iż niektórzy przedstawiciele Łapków oddali się służbie żołnierskiej. Piotr za długie lata w wojsku dzielnie przeżyte, otrzymał połowę Kudyjowiec, w starostwie barskim, które posiadał w 1629 roku. Inny szlachcic, Marcin z Łapanowa Łapka, zmarły 1652 roku, ma nagrobek w Łapanowie. Był on towarzyszem husarskim i z tego względu można sądzić, iż posiadał dość duży majątek. Jego dzieje żołnierskie są nieznane.

Z rejestru poborowego z roku 1581 wiadomo nam, iż dziedzicami Łapanowa byli bracia Stanisław i Seweryn Łapanowscy

Rejestr poborowy z 1629 roku podaje, iż Łapanów, własność niejakiego Prokopa Rokosza, posiadał wówczas 1,5 łana kmiecego. Jan Stanisław Lipski, następny właściciel tej wsi, w roku 1680 posiadał w niej półtora łana kmiecego. Trzech zagrodników posiadało rolę, dwóch nie miało jej wcale, ziemię uprawiał również jeden czynszownik, a usługi wykonywał 1 rzemieślnik. Następne wieści o właścicielach Łapanowa pochodzą dopiero z XIX wieku.

Sobolów

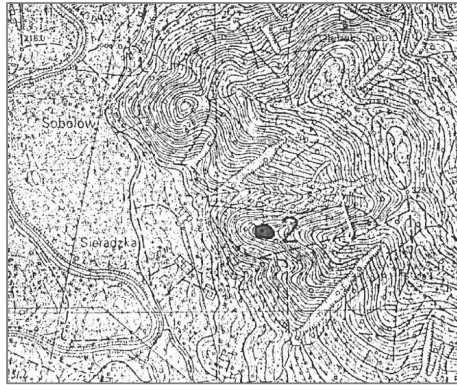
Wieś ta, w średniowieczu, podobnie jak inne wyżej opisane, należała do dekanatu szczyrzyckiego, będącego częścią Diecezji Krakowskiej.

Nazwa osady wywodzi się prawdopodobnie od przydomka "Sobol", choć i inne wyjaśnienie, mówiące o tym, iż nazwa ma związek z sobolami, zwierzętami futerkowymi, które w dużej obfitości tu występowały, nie jest wykluczone.

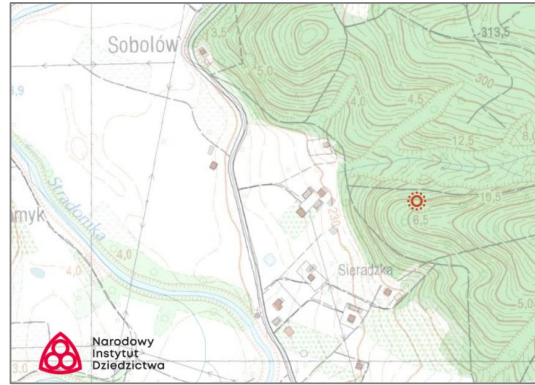
Pierwsze pisane o tej wsi pojawiają się bardzo wcześnie. Wprawdzie z tego terenu nie ma wielkich wykopalisk, jednak istnieją pewne ślady, które nawiązują do najstarszych osad w pobliskim Chelmie, Łapczycy czy Bochni. Ponieważ tereny, o których mowa, obfitowały w sobole, zwierzątka znane z cennych futer (Martes Zibellina), symbolu bogactwa, nie może dziwić fakt, iż wędrująca od południa ludność uznała to właśnie bogactwo za jeden z czynników, dla których warto było się osiedlić w tej pagórkowatej okolicy. W niedalekiej

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Lipnicy Murowanej wyrastał jeden z głównych targów na sobole w dzień Św. Szymona. Zwierzątka te wytępiono dopiero w XVII wieku. Do tego czasu przynosiły miejscowym krociowe dochody.

Rysunek 6. Fragment mapy z oznaczonym stanowiskiem archeologicznym w miejscowości Sobolów, wpisanym do rejestru zabytków województwa małopolskiego pod nr A-368 z dn. 15.11.1993 r. - grodzisko z XIII w. - XV w. [źródło: karta AZP Sobolów nr 1 106-60/2]

Rysunek 7. Stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego pod nr A-368 z dn. 15.11.1993 r. oznaczone na mapie topograficznej portalu Narodowego Instytutu Dziedzictwa [źródło: Oficjalny portal Narodowego Instytutu Dziedzictwa: <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>]

Sam fakt istnienia tutaj znaczącego ośrodka życia społecznego zdaje się nie ulegać wątpliwości. Dolina rzeki Stradomki o sterasowanym dnie, otoczona zboczami lessowymi i pokrywami zwietrzelinowymi, bogata w czynne osuwiska, sprzyjała najdawniejszemu osadnictwu.

Pierwsze podania o Sobolowie pochodzą z roku 1105, kiedy to następowała najpewniej kolejna fala chrystianizacji. Oficjalnie parafia pod wezwaniem Wszystkich Świętych sięga pierwszej połowy XIV wieku. Wiadomo o nadaniu praw osadzie przez Władysława Łokietka 13. VI. 1330 roku i o uposażeniu parafii dziesięcinami przez rycerzy Dzierżysława i Rocha Stradomskich, przy czym dla tego wydarzenia podaje się już rok 1308, wzmiankowany w starych kościelnych aktach. Parafia sobolowska wyrosła więc przy wsparciu ośrodka o wyższym poziomie zasobności, jakim była Stradomka. Początki zaś wsi Sobolów, mającej odtąd dominować w całej parafii zdaje się dobrze naświetlać następująca relacja, która mówi, iż nazwa pierwszej osady sięga daleko w przeszłość. Spotykamy ją już w znanym dokumencie legatu Egidiusza (Idziego) datowanym na lata 1123-25. Inne cytaty z dokumentów spotykamy w roku 1229 de Cobalici oraz pod datą 9.V.1262 w aktach diecezjalnych, gdzie pojawia się już dzisiejsze brzmienie nazwy.

W 1411 słyszymy o wsi znowu, gdy jest mowa o lasach tutejszych: *In Sylvis et boris Sobolowo diktis*. W 1486 roku jeszcze w innej wersji znajdujemy nazwę Sobolowa. Długosz (1487) używa nazwy Sobolowicze.

Dokument Władysława Łokietka z roku 1330 jest ważnym źródłem, ponieważ mówi on o organizacji wsi sobolowskiej. Król polski zezwolił Jaśkowi Brunowieżowi na przeniesienie jego wsi Sobolów, Dąbrowa i Grajów koło Wieliczki z prawa polskiego na średzkie, nadając tym osadom 20 lat wolnizny wyrażając zgodę na założenie dalszych osad przy Grajewie i Sobolowie. Wymieniona w tym dokumencie Dąbrowa to jak się wydaje leżąca w pobliżu

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Chrostowej Dąbrowica, wykazująca w świetle dokumentu z roku 1432 powiązania z Sobolowem (pleban sobolowski pobierał kamień loju z karczmy w Dąbrowicy).

Ponadto na uwagę zasługuje funkcjonująca sieć szkół. W Sobolowie mamy potwierdzone istnienie szkoły już w roku 1432. Nie były to szkoły z powszechnym obowiązkiem uczęszczania, lecz dawały chętnym chłopcom podstawy ówczesnej wiedzy. Bardzo często uczyli organiści w łączności z duchowieństwem, proboszczowie zaś prowadzili nakazaną z biegiem czasu przez prawo katechezę pastuszków, także dla ogółu dziatwy.

Bardzo ważnym czynnikiem kształtującym w dużej mierze całe życie parafialne była ówczesna struktura posiadania. O ile początkowo cały teren zasadniczo należał do panującego, to z czasem wioski należące do parafii Sobolów przeszły w ręce szlacheckie lub jednostek kościelnych. Od nich zależało to wszystko, o czym decyduje obecnie scentralizowane państwo. Władza była na miejscu, zabezpieczając byt ludu. Czynniki osobiste czy rodzinne były wszakże bardziej rozbudowane.

Tarnawa

Według Władysława Lubasia nazwa wsi wywodzi się od tarnu (*Prunus Sylvestris*) lub tarniny, ciernistego krzewu z rodziny śliw, rosnącego na brzegach lasów, mającego cierpkie okrągłe owoce. Roślina ta prawdopodobnie dawniej w dużej ilości występowała na tych terenach.

Fotografia 12. Brama wjazdowa do zespołu dworsko - parkowego w Tarnawie [źródło: strona publiczna Urzędu Gminy Łapanów <http://www.old.lapanow.pl/>]

Po raz pierwszy w źródłach owa miejscowość występuje w wielokrotnie już wspomnianym rejestrze świętopietrza z lat 1325-1327 i jest zapisana jako Tarnova. W najstarszych dokumentach wieś tę wymieniano w powiecie szczyrzyckim. W latach 1470-80, w czasach Jana Długosza, dziedziczyli ją Mikołaj Skarbek i Czyemyesz herbu Drużyna.

Dawnymi czasami właścicielami tych ziem byli Lubomirscy. Jednym z nich był jedyny syn Jakuba Lubomirskiego Joachim. Jako zaufany dworzanin Zygmunta Starego pełnił misje dyplomatyczne, później na dworze litewskim Zygmunta Augusta był stronnikiem monarchy w czasie jego konfliktu z matką, królową Boną, w sprawie uznania małżeństwa z Barbarą Radziwiłłówną. Za lojalność otrzymał w nagrodę starostwo jasielskie oraz stały dochód z żup krakowskich.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Za czasów króla Jana III Sobieskiego wieś należała do klucza wiśnickiego, którego właścicielem był Stanisław Herakliusz Lubomirski. Przez okres jednego wojennego wieku wieś nieco zbiedniała, ponieważ posiadała 4 % łąna kmieckiego o oprócz tego zamieszkiwało ją 7 zagrodników z rolą, 18 bez roli, 3 komorników z bydłem, 4 bez bydła oraz młyn. Mimo spadku liczby łąnów kmieczych, Tarnawa ciągle była najbogatszą wsią na naszych terenach.

Ubrzeż

Pochodzenie nazwy tej wsi wiąże się z jej położeniem. Tereny bowiem, na których osada ta powstała, leżały na obrzeżach gniazda rodowego Drużynitów. Ubrzeż była lokowana na prawie niemieckim, o czym świadczy wspomniany już wielokrotnie przywilej Władysława Łokietka, na który w roku 1400 powoływał się Jaszko ze Zbigniewa (Zbydniowa). W dokumencie tym, wśród kilku wsi, które zostały lokowane na prawie niemieckim, wymieniono również Ubrzeż. W czasach Jana Długosza wieś należała do parafii Łapanów.

W roku 1581 należała organizacyjnie do parafii w Trzcianie i jej właściciel Wincenty Wieruski. W roku 1680 natomiast należała do rodziny Lubowieckich.

Wieruszycze

Wieruszycze to nazwa pochodząca najpewniej od imienia, bądź. Po raz pierwszy w źródłach wieś pojawia się w roku 1262 jako Wierusice. W tym bowiem roku Bolesław Wstydliwy nadał (wraz z immunitetem gospodarczym i sądowym) komesowi Dzierżykrajowi i jego bratu Wyszowi kanonikowi krakowskiemu, dziedzicom z Niegowici, lasy i gaje położone w południowej części powiatu oraz kilka wsi, wśród których była miejscowość Wieruszycze. Nie wiadomo w jakich okolicznościach wieś powróciła do rąk księcia krakowskiego, bowiem z roku 1306 pochodzi wiadomość, iż Władysław Łokietek nadał Marcinowi, synowi Zbigniewa ze Szczyrzycza, który był protoplastą rodu Drużynitów, wieś książęcą Wieruszycze. Powodem nadania były prawdopodobnie zasługi, jakie ów Marcin wyświadczył księciu krakowskiemu, a przyszłemu królowi. Miejscowość ta kilka lat później osobnym przywilejem Władysława Łokietka została przeniesiona na prawo niemieckie.

W wieku XV drogą kupna, lub dzierżawy osada przeszła we władanie Bartłomieja herbu Szarża, o czym wspomina Jan Długosz.

Fotografia 13. Dwór obronny w Wieruszycach, budowany w pierwotnej formie do 1531 r., obecny - wybudowany na przełomie XVI i XVII w. [źródło: archiwum własne 2020 r.]

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Wieruszycy, podobnie jak Zbydniów, były ważną wsią dla Drużyników, dlatego też już w roku 1530 właścicielem osady był znów przedstawiciel tego rodu, Jan Sieniawski, chorąży królewski, starosta sądecki, który wraz z Janem Tarnowskim wslawił się w bitwie pod Obertynem.

Po nim właścicielem wsi był w roku 1581 Wincenty Wieruski i jego wieś płaciła pobór od 3 półłanków kmiących, 1 zagrodnika z rolą i 1 komornika bez bydła. Za czasów Wieruskich osada przeżywała największy rozkwit, o czym w dalszej części opracowania.

Jeżeli chodzi o późniejszych właścicieli, to godny odnotowania jest fakt, iż w roku 1621 Wieruszycy były w posiadaniu Stanisława Wieruskiego, natomiast w 1680 rodziny Lubowieckich.

Wola Wieruszycka

Nazwa Wola Wieruszycka podobnie jak w przypadku Woli Grabskiej, pochodzi od kulturowo-topograficznego określenia *wola*. Osada ta musiała powstać w wyniku procesu osadniczego, przesuwającego się od wsi starszej, a mianowicie od Wieruszy. Prawdopodobnie właściciel starszej osady, Wieruski, był głównym inicjatorem kolonizacji terenów leśnych, które najpewniej zalegały obszar należący wówczas do Wieruszy. Pierwsi osiedli na terenach dziewiczych osadnicy, w okresie kilku lat byli zwolnieni od ciężarów wobec właściciela wsi i okres ten nazywano wolnizną. Od tego słowa wieś, kolonizowane, będące dotychczas częściami starych wsi macierzystych, nazywano Wolami, bądź Wolicami. Wola Wieruszycka dawniej występowała jako Wola lub Wieruska Wola. Po raz pierwszy pojawia się w roku 1493 i zapisana jest jako *Wolya*. W roku 1581 jej nazwa brzmi Wola Wieruska.

W roku 1629 właścicielem Woli Wieruszyckiej był Stanisław Wieruski. Pół wieku później wieś posiadała rodzina Lubowieckich. Ciekawostką jest, iż rejestr wymienił ją wówczas w parafii Gruszków.

Wolica

Wolica, to nazwa pochodzenia kulturowo-topograficznego i w niej również można znaleźć ślad jakiegoś procesu osadniczego. Pierwsze wiadomości o wsi posiadamy z roku 1419 a informacje o właścicielach owej wsi pochodzą z drugiej połowy XV wieku i wówczas osada ta należała do Łapanowskich. W roku 1477 w pobliżu Łapanowa wyrosła nowa wieś, Wola Łapanowska, która weszła później w skład Wolicy.

W spisie poborowym z roku 1581 znajdujemy ją wraz ze wzmiankowaną wyżej Wolą Łapanowską. W owym roku właścicielem wsi był Sebastian Chojecki.

W roku 1629 Wolica należała do klasztoru w Trzcianie i znajdowały się tam m.in. dwie zagrody bez roli. Wynika z tego, iż była to biedna wieś, jednakże już w następnym rejestrze z 1680 dostrzec można wyraźną poprawę. Właścicielami jej był nadal klasztor.

Następne wiadomości o właścicielach tej osady pochodzą, jak w wypadku innych wsi, z XIX wieku.

Zbydniów

Zbydniów jak wynika z badań językoznawców, jest zmienioną nieco postacią staropolskiego imienia Zbygniew, który z czasem, pod wpływem pisowni łacińskiej stał się Zbigniewem, zachowując jednak pierwotne *y* w zdrobniałej postaci Zbyszek. Samo imię Zbigniew tłumaczy się jako "zbyć gniew", lub "krzepiący gniew" (zapal wojenny).

Aby Wyjaśnić w jaki sposób słowo Zbigniew przekształciło się w Zbydniów najpierw trzeba przyjrzeć się, jaka była postać określenia Zbydniów w dawniejszych wiekach. Po raz pierwszy

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Zbydniów wspomniany jest w roku 1368 jako Sbigniew i w tej samej postaci występuje również w dokumentach w wieku XV, jednakże istnieją przesłanki do tego, by jej istnienie umiejscowić już w czasach Władysława Łokietka, kiedy to owa osada została lokowana na prawie niemieckim.

W roku 1526 występują formy Sbygnow, Sbignyew natomiast w 1581 nazwa wsi ma postać Zbigniew. Forma Zbygniew//Zbygniów trwała w wieku XVII o czym świadczą księgi parafialne w Żegocinie, do której to parafii Zbydniów należał od XVII do połowy XIX wieku. Wcześniej, bo w wieku XV i XVI Zbydniów należał do parafii w Trzcianie.

Najstarsza księga zaślubin w kościele w Żegocinie obejmuje lata 1610-1692, a księga ochrzczonych dotyczy lat 1645-1695. W obu tych księgach Zbydniów zapisany jest przeważnie jako Zbygniew (Zbigniew) lub w postaci Zbygniów. Forma Zbydniew zapisana jest po raz pierwszy w roku 1656 przez proboszcza żegocińskiego, który pisze poza tym wypadkiem zawsze Zbigniew (Zbygniew) rzadziej zaś Zbygniów. Jego następcy zapisują nazwę podobnie. Ślad przejścia Zbygniów na Zbydniów widoczny jest w księdze ochrzczonych z roku 1665. Dopiero w latach 1679-1692 nowa postać Zbydniów zapisana jest aż 11 razy i ona to zyskuje przewagę nad użytą 4 razy formą Zbygniew. Zbydniów był widocznie wtedy formą gwarową, którą żegocińscy proboszczowie słyszeli od zbydniowian przyjeżdżających tu na śluby i zapowiedzi i w ten sposób utrwaliła się w księgach parafialnych. Forma Zbydniów nie od razu jednak przyjęła się w kancelarii w Żegocinie, a dowodem na to jest fakt iż w latach 1751-1777 postać Zbygniów jest częściej zapisywana niż postać Zbydniów. To samo miało miejsce w 1754 roku, gdy chrzczono dziecko A. Dembińskiego, łowczego krakowskiego, a ojcowie tego dziecka pochodzili "de villa Zbygniow". Podobne wahania występują jeszcze przez cały wiek XVIII w księgach parafialnych w Tarnawie zwłaszcza w najstarszej z nich pochodzącej z lat 1721-1776.

Jeżeli chodzi o najwcześniejszych właścicieli Zbydniowa, to w roku 1581 należał aż do 3 osób: wdowy Wieruskiej, posiadającej 1 łan ziemski, Wincentego Wieruskiego, którego część miała 1 łan kmiecy oraz Laurentiusa Gabońskiego, płacącego pobór od 5 półłanków. Pół wieku później wieś posiadał Andrzej Lipski, a po nim w 1680 właścicielem Zbydniowa był Jan Stanisław Lipski.

Fotografia 14. Dwór w Zbydniowie wpisany do rejestru zabytków województwa małopolskiego [źródło: strona publiczna Urzędu Gminy Łapanów <http://www.old.lapanow.pl/>]

6.2. Krajobraz kulturowy

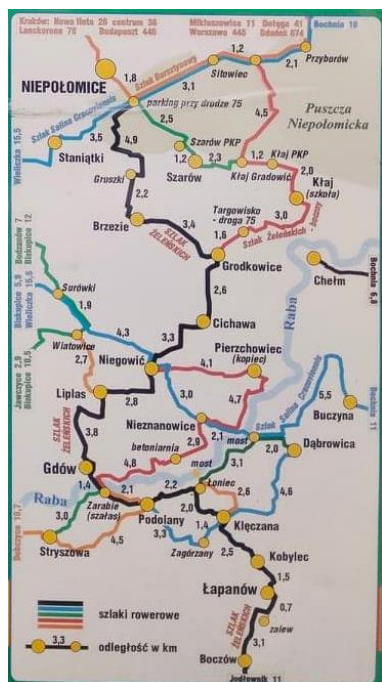
Do najcenniejszych obiektów krajobrazu kulturowego Gminy należą zespoły obiektów zabytkowych jak zespół pałacowo-parkowy z XVII wieku w Chrostowej (Dąbrowica), zespół kościoła p.w. św. Bartłomieja z XVI wieku w Łapanowie, zespół kościelny p.w. Wszystkich Świętych i M.B. Różańcowej w Sobolowie, zespół kościelny p.w. Nawiedzenia N.M.P. w Tarnawie, zespół dworsko-parkowy z XVI wieku w Wieruszycach oraz zespół dworsko-parkowy z XVI wieku w Zbydniowie.

Ośią układu przestrzennego gminy są rzeki Stradomka i Tarnawka. Dopływ Tarnawki – potok Przeginia uzupełnia układ dolinny gminy.

Najwartościowszymi elementami obszaru – w tym o charakterze dominant przestrzennych (krajobrazowych) są:

- Góra Chrostowa (o znaczeniu historycznym) we wsi Chrostowa – Kamyk,
- Zonia oraz rejon Głębokiej Debrzy we wsi Sobolów,
- Kopaliny oraz Wierzchowina we wsi Kamyk,
- Kacza Góra oraz Wichraź we wsi Cichawka,
- Kanada oraz Syberia we wsi Kobylec,
- Wsie: Kamyk, Wola Wieruszycka oraz Wieruszyce – w całości,
- Trzecia Góra, Dąbrowa oraz Dalnia we wsi Tarnawa.

Obszar Gminy zachował tradycyjny charakter krajobrazu kulturowego i przyrodniczego. Dyspozycja przestrzenna poszczególnych wsi pozostała na ogół niezmieniona i czytelna.

Przez Gminę przebiega Małopolski Szlak Architektury Drewnianej (przystanki w Łapanowie i Sobolowie). Trasy rowerowe liczą ok. 25 km i prowadzą przez: Łapanów, Sobolów (Ekomuzeum i trasa wokół Wzgórza), Tarnawę, Zalew (Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji), Wieruszyce (dwór). W 2011 roku oddany został szlak rowerowy im. Żeleńskich z Niepołomic do Jadłownik z inicjatywy Stowarzyszenia LGD „Dolina Raby” (z siedzibą w Gminie Łapanów w Chrostowej) we współpracy ze Stowarzyszeniami LGD „Wspólnota Królewskiej Puszczy” z Niepołomic oraz „Przyjazna Ziemia Limanowska” z Limanowej. Szlak Rowerowy im. Żeleńskich o kolorze czarnym, łączy dwa długodystansowe, rowerowe turystyczne szlaki o międzynarodowym charakterze, tj. Szlak Bursztynowy z Karpackim Szlakiem Rowerowym, zapewniając m.in. dojazd do Krakowa. Szlak biegnie od Jadłownika poprzez Gminę Łapanów, Gminę Gdów, Gminę Kłaj aż po Niepołomice.

Rysunek 8. Szlak rowerowy im. Żeleńskich z Niepołomic do Jadłownik [źródło: tablica informacyjna w Łapanowie]

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Przez Gminę przebiega 12 - kilometrowy Szlak Papieski, wyznaczony dla upamiętnienia drogi z Niegowici do Łapanowa, którą przemierzał Jan Paweł II będąc jeszcze wikariuszem w parafii Niegowić. Inspiracją do wyznaczenia szlaku były również słowa Papieża: „Pamiętam ścieżki w Kobylcu, którymi przemierzałem do Łapanowa”. Wypowiedział je podczas spotkania z pielgrzymami z gminy Łapanów. Rokrocznie, w najbliższą sobotę poprzedzającą 18 maja, czyli rocznicę urodzin Papieża Jana Pawła II, organizowane są piesze rajdy szlakiem papieskim.

Fotografia 15. Uczestnicy XXI Rajdu Szlakiem Papieskim, który odbył się 14 maja 2022 r. [źródło: Oficjalna strona Urzędu Łapanów: <http://lapanow.pl/>]

Fotografia 16. Na pierwszym planie jeden z wielu kamieni na Szlaku Papieskim z pamiątkową tablicą. Tutaj - przy siedzibie Gminnej Biblioteki Publicznej w Łapanowie (siedziba w Kobylcu) [źródło: archiwum własne 2022 r.]

Gmina Łapanów leży w zasięgu Obszaru Chronionego Krajobrazu Zachodniego Pogórza Wiśnickiego. Obszar cechuje znaczne zróżnicowanie zbiorowisk roślinnych - od żywnych

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

i kwaśnych buczyn oraz jedlin poprzez grądy, sosnowo-dębowe bory, bory mieszane, po bory świeże i acidofilne mszyste jedliny i różnego rodzaju zbiorowiska lęgowe. Północne obrzeża Obszaru, stanowiące Próg Karpacki, bogate są w zbiorowiska kserotermiczne oraz ciepłolubne zespoły gradowe i zaroślowe. Flora chroniona obszaru liczy 35 gatunków, w tym 25 podlegających ochronie całkowitej i 10 częściowej. Osobliwością przyrody nieożywionej składają się liczne wychodnie i odsłonięcia skalne odpornych piaskowców. Obszar wyróżnia się również nagromadzeniem zabytków kultury materialnej (zamki, kościoły).

Obszar Chronionego Krajobrazu Zachodniego Pogórza Wiśnickiego został utworzony w 1996 roku Rozporządzeniem Wojewody Tarnowskiego. Dla Parku obowiązuje Uchwała Nr X/110/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 17 czerwca 2019 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu Zachodniego Pogórza Wiśnickiego (Dz. Urz. Województwa Małopolskiego z 2019 r. poz. 5015). Zgodnie z ww. Uchwałą Obszar Chronionego Krajobrazu Zachodniego Pogórza Wiśnickiego obejmuje gminę Łapanów oraz fragmenty gmin: Trzciana, Żegocina, Bochnia i miasta Bochnia. Na Obszarze wprowadza się ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów, w celu zachowania ich trwałości oraz zwiększania różnorodności biologicznej.

Ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów leśnych obejmują:

1. utrzymanie ciągłości i trwałości ekosystemów leśnych;
2. sprzyjanie tworzeniu zwartych kompleksów leśnych;
3. ochrona i odtwarzanie stref ekotonowych, celem zwiększenia bioróżnorodności;
4. utrzymywanie i odtwarzanie ciągłości i drożności leśnych korytarzy ekologicznych, celem zachowania dróg migracji gatunków;
5. zalesianie i zadrzewianie gruntów mało przydatnych do produkcji rolnej i nie przeznaczonych na inne cele, z wyłączeniem terenów, na których występują nieleśne siedliska przyrodnicze podlegające ochronie, siedliska rzadkich i chronionych gatunków roślin, grzybów i zwierząt związanych z ekosystemami nieleśnymi, a także miejsca pełniące funkcje punktów i ciągów widokowych na terenach o dużych wartościach krajobrazowych;
6. pozostawianie drzew o charakterze pomnikowym, drzew dziuplastych, części drzew obumarłych, aż do całkowitego ich rozkładu;
7. utrzymanie odpowiedniego poziomu wód gruntowych dla zachowania siedlisk wilgotnych i bagiennych;
8. działania na rzecz czynnej ochrony rzadkich i zagrożonych gatunków roślin, zwierząt i grzybów.

Ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów nieleśnych obejmują:

- 1) przeciwdziałanie procesom zarastania łąk i pastwisk cennych ze względów przyrodniczych i krajobrazowych;
- 2) kształtowanie zróżnicowanego krajobrazu rolniczego poprzez zachowanie mozaiki pól uprawnych, miedz, pól wieloletnich ziółorośli, a także ochronę istniejących zadrzewień i zakrzewień śródpolnych i przydrożnych;
- 3) utrzymanie i zwiększanie powierzchni trwałych użytków zielonych;
- 4) prowadzenie zabiegów agrotechnicznych z uwzględnieniem wymogów zbiorowisk roślinnych i zasiedlających je gatunków fauny, zwłaszcza ptaków (odpowiednie terminy, częstość i techniki koszenia);

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

- 5) utrzymanie poziomu wód gruntowych odpowiedniego dla zachowania bioróżnorodności;
- 6) utrzymanie ciągłości i drożności korytarzy ekologicznych, celem zachowania dróg migracji gatunków
- 7) pozostawienie drzew o charakterze pomnikowym, drzew dziuplastych, części drzew obumarłych, aż do całkowitego ich rozkładu;
- 8) działania na rzecz czynnej ochrony rzadkich i zagrożonych gatunków roślin, zwierząt i grzybów.

Rysunek 9. Mapa poglądowa Obszaru Chronionego Krajobrazu Zachodniego Pogorza Wiśnickiego [źródło: opracowanie własne na podstawie danych GDOŚ]

Ustalenia w zakresie czynnej ochrony ekosystemów wodnych obejmują:

- 1) zachowanie zbiorników wód powierzchniowych oraz utrzymanie naturalnej obudowy biologicznej oraz stref buforowych wzdłuż cieków wodnych, a także wokół naturalnych zbiorników wodnych, w tym starorzeczy i oczek wodnych, w postaci pasów szuwarów,

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

zakrzewień i zadrzewień, celem zwiększenia bioróżnorodności oraz ograniczenia spływu substancji biogennej;

- 2) prowadzenie prac regulacyjnych cieków wodnych tylko w zakresie niezbędnym dla ochrony przeciwpowodziowej i w oparciu o „Zasady dobrej praktyki w utrzymaniu rzek i potoków górskich”;
- 3) zwiększanie retencji wodnej w kontekście ograniczenia spływu powierzchniowego poprzez zachowanie cennych przyrodniczo obszarów wodno-błotnych wraz z pasem roślinności stanowiącej ich obudowę biologiczną;
- 4) ochronę obszarów źródliskowych cieków wodnych;
- 5) pozostawienie drzew o charakterze pomnikowym, drzew dziuplastych, części drzew obumarłych, aż do całkowitego ich rozkładu;
- 6) utrzymanie ciągłości i drożności korytarzy ekologicznych, celem zachowania dróg migracji gatunków;
- 7) działania na rzecz czynnej ochrony rzadkich i zagrożonych gatunków roślin, zwierząt i grzybów.

Na terenie gminy Łapanów powołano Obszar Natura 2000 Tarnawka PLH120089.

Przedmiotami ochrony obszaru jest siedem typów siedlisk przyrodniczych:

- 3220 — pionierska roślinność na kamieńcach górskich potoków,
- 3240 — zarośla wierzby siwej na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków (*Salici-Myricarietum* część z przewagą wierzby),
- 6430 — ziolorośla górskie (*Adenostylion alliariae*) i ziolorośla nadrzeczne (*Convolvuletalia sepium*),
- 6510 — niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*),
- 9170 — grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*),
- 91E0 — łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Ahlenion glutinoso-incanae*, olsy źródliskowe),
- 91F0 — łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (*Ficario-Ulmetum*).

dwa gatunki ryb:

- 5264 — brzanka *Barbus carpathicus*,
- 1146 — koza złotawa *Sabanejewia aurata*,

jeden gatunek płaza:

- 1193 — kumak górski *Bombina variegata*,

jeden gatunek bezkręgowca (chrząszcza):

- 4014 — biegacz urozmaicony *Carabus variolosus*

jeden gatunek ssaka:

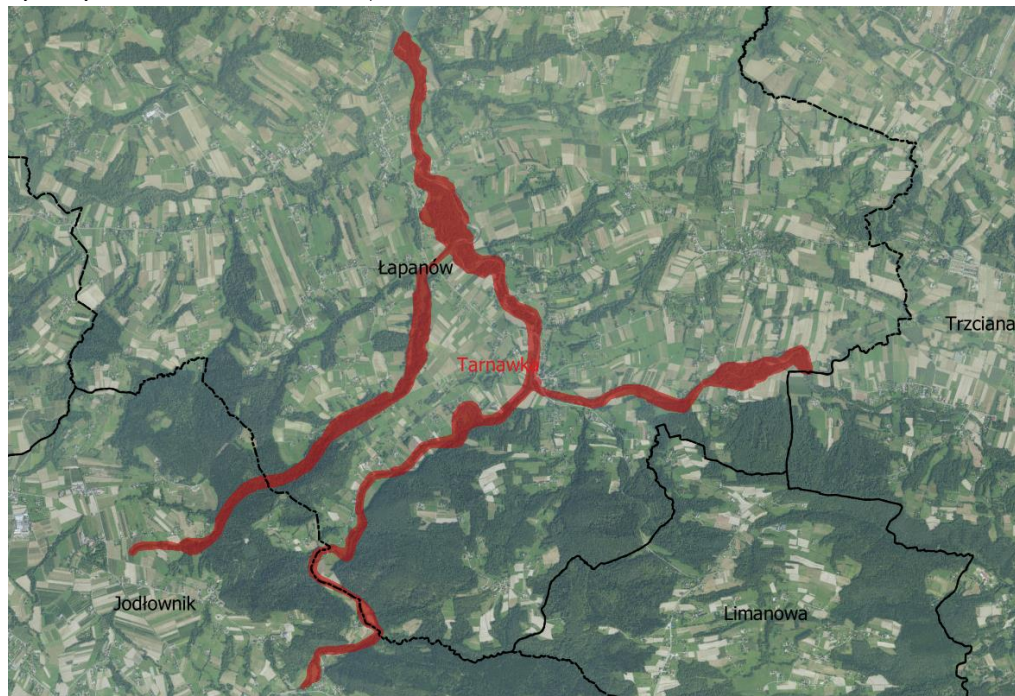
- 1355 wydra — *Lutra lutra*

Ponadto, występuje tu jeden gatunek ssaka z załącznika II Dyrektywy Rady 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory 1337 bóbr europejski *Castor fiber* i jeden gatunek płaza – 2001 traszka karpacka *Triturus montandoni*, niestanowiące przedmiotów ochrony ze względu na nieistotną wielkość populacji.

Do indywidualnych form ochrony przyrody na terenie Gminy Łapanów należą pomniki przyrody. Już w 1934 roku ochroną objęto drzewa rosnące w otoczeniu kościoła

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

św. Bartłomieja w Łapanowie - pięć lip drobnolistnych sięgających obecnie ponad 20 m (pierwotnie pomnik przyrody obejmował więcej drzew, jednak na skutek obumarcia konieczne było wycięcie części starodrzewia).

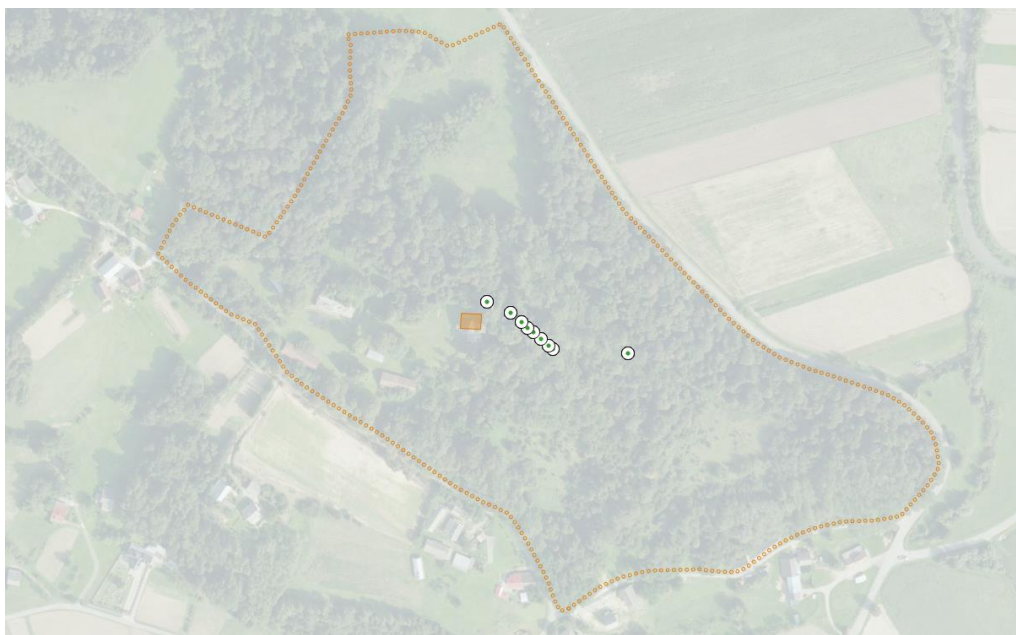
Rysunek 10. Obszar Natura 2000 Tarnawka PLH120089 [źródło: opracowanie własne na podstawie danych GDOŚ]

Fotografia 17. Kościół św. Bartłomieja w Łapanowie. Niegdyś główne wejście na teren kościoła zlokalizowane było od strony rzeki Stradomki - to tutaj, po obu stronach furtki posadzono lipy drobnolistne [źródło: archiwum własne 2022 r.]

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Rysunek 11. Pomniki przyrody w otoczeniu kościoła św. Bartłomieja w Łapanowie [źródło: opracowanie własne na podstawie danych GDOŚ]

Rysunek 12. Pomniki przyrody na terenie parku tarasowego w Wieruszycach [źródło: opracowanie własne na podstawie danych GDOŚ]

Następnie w 1949 roku ochroną objęto starodrzew na wzgórzu w Wieruszycach porastający otoczenie dworu:

1. Dąb szypułkowy - *Quercus robur* (jeden pomnik)

*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026*2. Osiem modrzewi europejskich *Larix decidua* (pomnik wieloobiektowy)

W tym samym roku ochroną objęto grupę drzew w Chrostowej (Dąbrowica) rosnącą w otoczeniu zespołu dworskiego (pomnik wieloobiektowy):

- jeden Dąb szypulkowy - *Quercus robur*
 - sześć Sosen - sosna zwyczajna (Sosna pospolita) - *Pinus sylvestris*
- oraz Dąb szypulkowy - *Quercus robur* we wsi Ubrzeż.

W kolejnych latach objęto ochroną kolejny starodrzew w otoczeniu zespołu dworskiego w Chrostowej:

- trzy dęby szypulkowe - *Quercus robur* (pomnik wieloobiektowy)

Rysunek 13. Pomniki przyrody na terenie parku zespołu dworskiego w Chrostowej [źródło: opracowanie własne na podstawie danych GDOŚ]

Na łące obok remizy strażackiej w Wolicy ochroną objęto dąb szypulkowy - *Quercus robur*.

Park przydworski w Tarnawie wpisany na listę wojewódzkiej ewidencji zabytków obejmuje sześć dębów szypulkowych *Quercus robur* objętych ochroną jako pomniki przyrody.

W sąsiedztwie zespołu dworskiego (na terenie parku dworskiego) w Kobylcu rosną też trzy dęby szypulkowe - *Quercus robur* objęte ochroną jako pomniki przyrody.

Pomnikiem przyrody jest Dąb Wolności rosnący na rynku w Łapanowie, stanowiący jego główną, centralną część.

Do pomników przyrody nieożywionej należy skałka w Leśnictwie Kamionna oddz. 120.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Fotografia 18. Jeden z sześciu dębów w parku przydworkim w Tarnawie objętych ochroną jako pomnik przyrody [źródło: archiwum własne 2021 r.]

Na terenie Wzgórza Chrostowa oznaczono ścieżkę edukacji ekologicznej „Z leśniczym przez las”. Ścieżka ma długość ok. 2,5 km. Dostępna jest przede wszystkim dla zorganizowanych grup szkolnych na tzw. „zielone lekcje” a także dla indywidualnych turystów. Na trasie ścieżki umieszczono kilka tablic informacyjnych (przystanków).

Fotografia 19. Tablice informacyjne na ścieżce edukacyjnej w Chrostowej [źródło: strona publiczna Urzędu Gminy Łapanów <http://www.old.lapanow.pl/>]

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Krajobraz kulturowy tego obszaru zdominowany jest przez budownictwo zagrodowe, uprawy rolnicze, łąki i pastwiska, a przede wszystkim lasy i zadrzewienia o charakterze gospodarczym (sady).

Parki dworskie i założenia cmentarne wzbogacają układy osadnicze ukształtowaną zielenią o florystycznej różnorodności. Pogórze Wiśnickie obfituje w szereg zabytkowych obiektów architektury sakralnej i świeckiej oraz śladów bytności kultur średniowiecznych. Stanowią one zasadniczy element spuścizny kulturowej tego regionu. Przedpole Karpat było miejscem powstawania we wczesnym średniowieczu licznych grodów i strażnic na szlakach handlowych m.in. na Węgry. Najstarszymi śladami osadnictwa są pozostałości grodzisk niekiedy o nieudokumentowanym istnieniu w postaci wałów ziemnych (Boczów, Chrostowa „Zamczysko”, Tarnawa „Grodzieniec”). Ich wiek powstania jest bliżej nieznanym lub określony na podstawie znalezionych naczyń ceramicznych. Grody wczesnośredniowieczne były ośrodkami życia plemiennego wspólnot terytorialnych, a także miejscem kultu religijnego, ważnych ceremonii, wieców itp. W nich miała swą siedzibę władza gospodarcza i polityczna wspólnoty, były również miejscem ostatecznej obrony i rodzajem spichlerza. Obecnie ich miejsce zdradzają nazwy podawane na mapach topograficznych w małej skali.

Za panowania Jagiellonów (XV – XVI w. – okres renesansu) nastąpił wzrost zamożności szlachty, która na wzór możnowładztwa zaczęła budować ufortyfikowane budowle obronne zazwyczaj na miejscu starych murów i wałów. Początkowo popularne były dwory wieżowe, przystosowane do pełnienia różnorodnych funkcji, zarówno gospodarczych, mieszkalnych jak i obronnych. Przykładem tego trendu w architekturze był dwór obronny Wieruszyckich (w Wieruszycach), który powstał prawdopodobnie na miejscu byłego zamku gotyckiego około 1530 r.

Teren Pogórze Wiśnickiego obfitował w ubiegłych stuleciach w drobne majątki ziemskie o czym świadczą liczne dwory i parki podworskie lub pozostałości po nich. Były to w większości dwory murowane w stylu klasycystycznym lub eklektycznym, wiele z nich to ruiny, inne na skutek nieodpowiedzialnej przebudowy zatraciły cechy stylowe.

Odrębną kategorię wartości historycznych stanowią miejsca pamięci narodowej i cmentarze wojskowe z okresu I-szej i II-giej wojny światowej. Są one świadectwem zaciętych walk jakie toczyły się na tym terenie.

6.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Rejestr zabytków województwa małopolskiego prowadzony jest przez Wojewódzkiego Małopolskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, który zgodnie z Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz. U. 2022 poz. 840) jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisu zabytków do rejestru.

Wpis zabytków do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestrów zabytków, określonej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem: księga A – zabytki nieruchome, księga B – zabytki ruchome, księga C – zabytki archeologiczne.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Tabela 1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, na terenie Gminy Łapanów

Lp.	Obiekt	Adres	Numer dz. ewid.	Data	Numer rejestru zabytku	Stan zachowania obiektu
BOCZÓW						
1.	Grodzisko	Boczów	79/9	22.12.2005 r.	C-1/M	czytelny ¹
CHROSTOWA						
2.	Pałac (zespół dworski)	Chrostowa 1	42/3	08.01.1980 r.	A-210	dobry
3.	Budynek gospodarczy (zespół dworski)	Chrostowa 1	42/3	08.01.1980 r.	A-210	dobry
4.	Budynek gospodarczy (zespół dworski)	Chrostowa 1	42/3	08.01.1980 r.	A-210	dobry
5.	Obora (zespół dworski)	Chrostowa 1	42/3	08.01.1980 r.	A-210	zły
6.	Park (zespół dworski)	Chrostowa 1	42/3	08.01.1980 r.	A-210	dobry
7.	Rządcówka (zespół dworski)	Chrostowa 6	41/11	08.01.1980 r.	A-210	bardzo dobry
8.	Grodzisko	Chrostowa	225	29.04.1968 r.	A-289	czytelny ¹
GRABIE						
9.	Dwór	Grabie 1	214/2, 216/1, 216/2	09.04.1960 r.	A-229	zły
10.	Ogród podworski	Grabie 1	216/2	09.04.1960 r.	A-230	szczątkowy
ŁAPANÓW						
11.	Kościół parafialny p.w. św. Bartłomieja Apostoła: budynek kościoła wraz z otoczeniem w obrębie ogrodzenia przykościelnego	Łapanów, przy ulicy Bocheńskiej	277	17.11.1969 r.	A-157	bardzo dobry

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

12.	Dzwonnica przy kościele parafialnym p.w. św. Bartłomieja Apostoła	Łapanów	277	17.11.1969 r.	A-158	dobry
SOBOLÓW						
13.	Kościół par. p.w. Wszystkich Świętych i MB Różańcowej; budynek kościoła wraz z otoczeniem w obrębie ogrodzenia, starodrzewiem i dzwonnica	Sobolów, na południe od głównej drogi przebiegającej przez wieś	884, 114/4	01.04.1969 r.	A-129	dobry
14.	Cmentarz wojenny nr 341 z I wojny światowej	Sobolów (Sonia)	607	17.08.2017 r.	A-1476/M	dobry
15.	Grodzisko	Sobolów, Sieradzka	331	15.11.1993 r.	A-368	nieczytelny ¹
TARNAWA						
16.	Kościół par. p.w. Nawiedzenia NMPŁ; budynek kościoła wraz z otoczeniem w granicach ogrodzenia, drzewostanem i dzwonnica	Tarnawa, w południowej części wsi k. nr 83 (plebanii)	297	08.06.1972 r.	A-337	dobry
17.	Gródek stożkowy	Tarnawa, Wola Tarnawska (Dálnia)	780	15.11.1993 r.	A-366	nieczytelny ¹
WIERUSZYCE						
18.	Dwór obronny	Wieruszycy 2	118/1	09.04.1968 r.	A-14	dobry
19.	Teren wzgórza zamkowego	Wieruszycy 2	118/1, 118/2, 116/1, 115/3, 115/5	09.04.1968 r.	A-14	dobry

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

20.	Park tarasowy	Wieruszycze 2	118/2	09.04.1968 r.	A-14	dobry
21.	Teren folwarku	Wieruszycze 2	118/1, 116/1, 115/3	09.04.1968 r.	A-14	dobry
ZBYDNIÓW						
22.	Dwór	Zbydniów 1	353/3	04.09.1969 r.	A-152	bardzo dobry**
23.	Park przydworski	Zbydniów 1	353/3	04.09.1969 r.	A-152	dobry***

źródło: Zarządzenie Nr 544/2022 Wójta Gminy Łapanów z dnia 17 stycznia 2022 r. wraz z Aktualizacją podjętą Zarządzeniem Nr 782/2023 Wójta Gminy Łapanów z dnia 3 kwietnia 2023 r.]

Oznaczenia tabeli:

* stan obiektu określony na podstawie kart adresowych zabytków nieruchomych

** na skutek nieprawidłowo prowadzonych prac budowlanych toczy się postępowanie administracyjne dotyczące wstrzymania prac i przywrócenia zabytku do stanu poprzedniego

*** ze względu na toczące się postępowanie administracyjne, którego przedmiotem jest dwór w Zbydniowie nie wyklucza się, że stan zachowania obiektu uległ zmianie

¹ stan zachowania określono wg. poniższych kryteriów:

- czytelny - widoczny w terenie zasięg stanowiska
- nieczytelny - nieczytelny zasięg, użytkowanie terenu spowodowało zniszczenie / brak widoczności stanowiska (np. użytkowane tereny rolne lub gospodarka leśna)
- przekształcony - nieczytelny zasięg, zagospodarowanie terenu spowodowało zniszczenie / brak widoczności stanowiska, weryfikacja terenowa będzie utrudniona bądź niemożliwa (np. przebieg drogi, zabudowa itp.)

W stosunku do obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje wymóg uzyskania pozwolenia konserwatorskiego w wypadku podejmowania jakichkolwiek działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku (art. 36 ustawy o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami), zwłaszcza w wypadku prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, a także w razie wykonywania robót budowlanych w otoczeniu zabytku, dokonywania podziału nieruchomości, zmiany przeznaczenia lub sposobu korzystania z zabytku oraz umieszczania na nim urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów.

6.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, gminna ewidencja zabytków prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu Gminy. Karta ewidencyjna zabytku zawiera w szczególności dane umożliwiające określenie zabytku oraz miejsce jego położenia, zwięzły opis cech i wartości kulturowych oraz rodzaj własności.

Gminna ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków, która z kolei jest częścią prowadzonej przez generalnego konserwatora zabytków krajowej ewidencji zabytków. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programu opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Na terenie Gminy Łapanów znajdują się następujące obiekty wpisane do ewidencji zabytków, które podlegają ochronie:

Tabela 2. Wykaz obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków Gminy Łapanów

L.p.	L.p. w msc.	Obiekt	Adres	Numer dz. ew.	Stan zachowania obiektu*
BOCZÓW					
1	1	Budynek mieszkalny	Boczów 54	79/9	dobry
2	2	Budynek mieszkalny	Boczów 56	88/1	dobry
3	3	Kapliczka pw. MB Nieustającej Pomocy	Boczów k. nr 99	55	bardzo dobry
BRZEWOWA					
4	1	Budynek mieszkalny	Brzezowa 2	167	dobry
5	2	Budynek mieszkalny	Brzezowa 38	262	średni
6	3	Budynek mieszkalny	Brzezowa 40	201/1	dobry
7	4	Krzyż – kapliczka przydrożna	Brzezowa k. nr 11	224/1	bardzo dobry
8	5	Krzyż – kapliczka przydrożna	Brzezowa k. nr 50	66	bardzo dobry
9	6	Figura przydrożna – Matka Boska Różańcowa	Brzezowa k. nr 38	260	dobry
10	7	Pomnik „W HOŁDZIE WIERNYM SYNOM OJCZYŹNY”	Brzezowa, przy drodze Łapanów - Brzezowa za mostem nad rz. Stradomką	69/2	bardzo dobry
CHROSTOWA					
11	1	Kapliczka św. Jana Nepomucena	Chrostowa k. nr 1	44/3	dobry
12	2	Krzyż – kapliczka przydrożna	Chrostowa, na zakręcie drogi Chrostowa - Sobolów do Kamyka, k. nr 30	225	dobry
13	3	Kapliczka szafkowa na słupie	Chrostowa k. nr 29	131	dobry
14	4	Krzyż – kapliczka przydrożna	Chrostowa, przy drodze Chrostowa - Sobolów, od strony rzeki, na granicy z dz. ew. nr 123 i 115/2	126	bardzo dobry
15	5	Krzyż – kapliczka przydrożna	Chrostowa, przy drodze Chrostowa - Sobolów, na zakręcie, naprzeciwko starej drogi przez las do Kamyka	126	bardzo dobry
16	6	Matka Boska Różańcowa- kapliczka przydrożna	Chrostowa k. nr 22	57	dobry
CICHAŃKA					

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

17	1	Kościół parafialny pw. Miłosierdzia Bożego	Cichawka 135	204/5	bardzo dobry
18	2	Budynek mieszkalny	Cichawka 38	277	dobry
19	3	Budynek gospodarczy – spichlerz	Cichawka 38	277	dostateczny
20	4	Krzyż – kapliczka przydrożna	Cichawka, wzdłuż drogi ok 270 m na wschód za kościołem	358/5	dobry
21	5	Krzyż – kapliczka przydrożna	Cichawka, na rozwidleniu dróg	517/2	dobry
22	6	Krzyż – kapliczka przydrożna	Cichawka k. nr 31 i nr 130	468/1	dobry
GRABIE					
23	1	Budynek mieszkalny	Grabie 3	137/1	dobry
24	2	Budynek mieszkalny	Grabie 15	280/2	dobry
25	3	Młyn	Grabie 19	244, 245	średni
26	4	Spichlerz w zespole młyna	Grabie 19	245	dostateczny
27	5	Budynek mieszkalny	Grabie 24A	328	dostateczny
28	6	Budynek mieszkalny	Grabie 85	155	zły
29	7	Spichlerz	Grabie 85	155	dostateczny
30	8	Budynek mieszkalny	Grabie 89	248	dostateczny
31	9	Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena	Grabie k. nr 85	144/2	bardzo dobry
KAMYK					
32	1	Budynek mieszkalny	Kamyk 6	122	dobry
33	2	Budynek mieszkalny	Kamyk 15	129	dobry
34	3	Kapliczka przydrożna pw. MB Różańcowej	Kamyk k. nr 27	214/4	bardzo dobry
KĘPANÓW					
35	1	Cmentarz wojenny nr 343	Kępanów k. nr 26	29	dobry
KOBYLEC					
36	1	Dwór	Kobylec 1	559/15	dostateczny
37	2	Park dworski	Kobylec k. nr 1	559/15	szczętkowy / dostateczny
38	3	Budynek użyteczności publicznej	Kobylec 64	610	dobry
39	4	Krzyż grunwaldzki – kapliczka przydrożna i kamień pamiątkowy św. Jana Pawła II	Kobylec k. nr 1	559/16	bardzo dobry
40	5	Kapliczka- figura przydrożna	Kobylec k. nr 12	328	dobry
41	6	Krzyż – kapliczka przydrożna	Kobylec, pod lasem, przy rozwidleniu dróg, najbliższe zabudowania nr 76	89	bardzo dobry

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

LUBOMIERZ					
42	1	Budynek mieszkalny	Lubomierz 31	203	bardzo dobry
43	2	Budynek mieszkalny	Lubomierz 2	162/4	bardzo dobry
44	3	Budynek mieszkalny	Lubomierz 11	184/1	bardzo dobry
45	4	Budynek mieszkalny	Lubomierz 37	166	dobry
46	5	Budynek mieszkalny	Lubomierz 14	206	bardzo dobry
47	6	Budynek mieszkalny	Lubomierz 44	213/1	dobry
48	7	Budynek mieszkalny	Lubomierz 65	338	dostateczny
ŁAPANÓW					
49	1	Budynek mieszkalny	Łapanów 98	156	dobry
50	2	Budynek mieszkalny	Łapanów 59	300/2	dobry
51	3	Budynek mieszkalny	Łapanów 66	230	dobry
52	4	Budynek mieszkalny	Łapanów 2	252	dobry
53	5	Kaplica cmentarna	Łapanów, cmentarz parafialny	197	dobry
54	6	Kościół parafialny pw. Redemptor Hominis	Łapanów, ok 300 m za rynkiem wzdłuż drogi Łapanów-Leszczyna	253/1	bardzo dobry
55	7	Cmentarz parafialny	Łapanów	197	brak zagrożeń / dobry
56	8	Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 342	Łapanów	197	brak zagrożeń / dobry
57	9	Pomnik dla uczczenia wystąpień chłopskich w 1932 r.	Łapanów, Rynek	234	dobry
SOBOLÓW					
58	1	Dom mieszkalny	Sobolów 113	50/1	bardzo dobry
59	2	Budynek mieszkalny	Sobolów 24	44/2	bardzo dobry
60	3	Budynek mieszkalny	Sobolów 66	292/7	bardzo dobry
61	4	Budynek mieszkalny (dom stolarza)	Sobolów 79	223/1	bardzo dobry
62	5	Krzyż – kapliczka przydrożna	Sobolów, Zonia k. nr 141, 143	161	bardzo dobry
63	6	Budynek mieszkalny	Sobolów 141	588	dobry
64	7	Budynek mieszkalny	Sobolów, Polanka, k. nr 68 i 58	196	dobry
65	8	Budynek mieszkalny	Sobolów 139	828	dostateczny
66	9	Budynek mieszkalny	Sobolów 117	307/2	bardzo dobry
67	10	Budynek mieszkalny	Sobolów, na zakręcie drogi na Sieradzką	330	dobry
68	11	Kapliczka św. Anny Samotrzcę	Sobolów, Sieradzka, k. nr 208	403/13	dobry
69	12	Drogowskaz cmentarny – do cmentarza nr 337 z I wojny światowej	Sobolów, Polanka, na rozwidleniu dróg	193/1	brak zagrożeń / dobry

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

70	13	Cmentarz wojenny nr 339	Sobolów	43	dobry
71	14	Miejsce pocmentarne przy kościele p.w. Wszystkich Świętych i MB Różańcowej	Sobolów	884	brak zagrożeń
72	15	Cmentarz parafialny	Sobolów	43	brak zagrożeń / dostateczny
TARNAWA					
73	1	Krzyż – kapliczka przydrożna	Tarnawa	392/1	dobry
74	2	Krzyż – kapliczka przydrożna	Tarnawa k. nr 146	291	dobry
75	3	Obora / stajnia	Tarnawa 83	300/1	dobry
76	4	Budynek gospodarczy – stodoła w zespole plebańskim	Tarnawa 83	300/1	dobry
77	5	Budynek mieszkalny	Tarnawa 90	617/1	dostateczny
78	6	Budynek mieszkalny	Tarnawa 98	241	dobry
79	7	Budynek mieszkalny	Tarnawa 128	185	bardzo dobry
80	8	Budynek gospodarczy	Tarnawa 112	208/1	dobry
81	9	Budynek mieszkalny	Tarnawa 154	602/9	bardzo dobry
82	10	Budynek mieszkalny	Tarnawa 158	604/3, 603/1	dobry
83	11	Budynek mieszkalny	Tarnawa 92	660/3	bardzo dobry
84	12	Budynek mieszkalny	Tarnawa 20	457/1	bardzo dobry
85	13	Budynek mieszkalny	Tarnawa 161	492/4	bardzo dobry
86	14	Budynek mieszkalny	Tarnawa 21	493	bardzo dobry
87	15	Budynek mieszkalny	Tarnawa 44	465	bardzo dobry
88	16	Spichlerz	Tarnawa 44	465	zły
89	17	Stodoła	Tarnawa 44	465	dobry
90	18	Dom mieszkalny	Tarnawa 130	274/1	dobry
91	19	Budynek mieszkalny	Tarnawa 141	695/20	dobry
92	20	Budynek gospodarczy - spichlerzyk	Tarnawa 141	695/20	dobry
93	21	Budynek gospodarczy - obora	Tarnawa 141	695/20	dobry
94	22	Dom mieszkalny	Tarnawa 146	291	dobry
95	23	Stodoła	Tarnawa 146	291	dobry
96	24	Budynek mieszkalny	Tarnawa 95	706/1	dostateczny
97	25	Stodoła	Tarnawa 95	706/1	dobry
98	26	Budynek mieszkalny	Tarnawa 59	367/4	dostateczny
99	27	Dwór (dawna oficyna dworska)	Tarnawa 1	71/1	dobry
100	28	Brama wjazdowa	Tarnawa 1	71/1, 124	bardzo zły

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

101	29	Park przydworski	Tarnawa 1	71/1	szczątkowy / reliktowy
102	30	Obora	Tarnawa 1	71/1	zły
103	31	Spichlerz	Tarnawa 83	300/1	dobry
104	32	Plebania	Tarnawa 83	300/1	dobry
105	33	Cmentarz parafialny	Tarnawa	301	niezagrożony
106	34	Kwatera wojenna nr 344	Tarnawa	301	dobry
UBRZEŻ					
107	1	Budynek mieszkalny	Ubrzeż 45	156	dobry
108	2	Budynek gospodarczy	Ubrzeż 4	146	dobry
WIERUSZYCE					
109	1	Kapliczka z figurą Najświętszej Marii z Dzieciątkiem	Wieruszycie k. nr 14	59	dobry
110	2	Obora w zespole dworskim	Wieruszycie 2	115/3	w trakcie remontu
111	3	Spichlerz w zespole dworskim	Wieruszycie 2	118/1	zły
112	4	Oficyna w zespole dworskim	Wieruszycie 2	118/1	zły
WOLA WIERUSZYCKA					
113	1	Krzyż – kapliczka przydrożna	Wola Wieruszycka k. nr 15	118/1	dobry
WOLICA					
114	1	Budynek mieszkalny	Wolica 36	188/2	bardzo dobry
115	2	Budynek mieszkalny	Wolica	227, 228/2	bardzo dobry
116	3	Dom mieszkalny	Wolica 28	239/8	średni
117	4	Stodoła	Wolica 28	239/8	średni
118	5	Krzyż – kapliczka przydrożna „PANIE MIESZKAJ Z NAM!”	Wolica	145	dobry
119	6	Budynek mieszkalny	Wolica 52	84	bardzo dobry
120	7	Krzyż – kapliczka przydrożna	Wolica	39/4	
121	8	Budynek mieszkalny	Wolica 18	71	bardzo dobry
122	9	Krzyż – kapliczka przydrożna	Wolica	150/6	bardzo dobry
123	10	Pomnik dla uczczenia wystąpień chłopskich w 1932 r.	Wolica k. nr 42	229	dobry
ZBYDNIÓW					
124	1	Budynek mieszkalny	Zbydniów	298/1	bardzo dobry
125	2	Spichlerz	Zbydniów 9	347	dobry
126	3	Kapliczka z figurą Serca Jezusowego	Zbydniów	386/7, 386/8	dobry
127	4	Budynek mieszkalny	Zbydniów 51	329	bardzo dobry

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

128	5	Budynek mieszkalny	Zbydniów 99	338	dobry
129	6	Kapliczka	Zbydniów k. nr 18	331/1	dobry
130	7	Budynek mieszkalny	Zbydniów	87	bardzo dobry
131	8	Budynek mieszkalny	Zbydniów 128	132	dostateczny
132	9	Budynek mieszkalny	Zbydniów 151	89	bardzo dobry
132	10	Budynek mieszkalny	Zbydniów	91/3	dobry
133	11	Budynek mieszkalny	Zbydniów	96	bardzo dobry
134	12	Krzyż – kapliczka przydrożna	Zbydniów k. nr 192	307/1	dostateczny
135	13	Budynek mieszkalny	Zbydniów 55	395	zły

* stan obiektu określony na podstawie kart adresowych zabytków nieruchomych

[źródło: Zarządzenie Nr 544/2022 Wójta Gminy Łapanów z dnia 17 stycznia 2022 r. wraz z Aktualizacją podjętą Zarządzeniem Nr 782/2023 Wójta Gminy Łapanów z dnia 3 kwietnia 2023 r.]

6.5. Zabytki archeologiczne

Na obszarze Gminy Łapanów zewidencjonowanych zostało 117 stanowisk archeologicznych.

Spośród zabytków archeologicznych największe znaczenie dla odtworzenia historii miejscowego osadnictwa mają następujące typy stanowisk archeologicznych: grody, osady i cmentarzyska oraz znalezione w Sobolowie skarby.

Tabela 3. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków podlegających ochronie, na terenie Gminy Łapanów

L.p.	Miejscowość	Obszar	Nr stanowiska w msc.	Nr stanowiska na obszarze	Chronologia	Funkcja	Stan zachowania Obiektu ¹
1.	BOCZÓW	107-59	2	60	III ok. neolitu	śląd osadniczy	Stanowisko o nieustalonej lokalizacji
2.			3	22	wczesne średniowiecze	osada	nieczytelny
					późne średniowiecze	osada	
					ok. nowożytny	osada	
3.			4	23	II ok. neolitu	osada	nieczytelny / przekształcony
					późne średniowiecze	osada	
					ok. nowożytny	osada	

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

4.			5	24	późny ok. rzymski	osada	nieczytelny
5.			6	25	prahistoria ok. nowożytny	śląd osadniczy	nieczytelny
6.			7	26	ok. nowożytny XVI w.	osada	
7.			8	27	późne średniowiecze ok. nowożytny	śląd osadniczy	nieczytelny
8.			9	28	neolit	śląd osadniczy	
9.			10	29	ok. nowożytny XVI w.	osada	nieczytelny
10.			11	30	ok. nowożytny XVI w.	osada*	nieczytelny (podział geodezyjny pod teren budowlany)
11.	BRZYZOWA	106-60	1	9	epoka kamienia	śląd osadniczy	przekształcony
12.		107-60	2	24	pradzieje	punkt osadniczy	nieczytelny
13.	CICHAWKA	106-60	1	28	późne średniowiecze	śląd osadnictwa	nieczytelny
14.			2	29	późne średniowiecze	śląd osadnictwa	przekształcony
15.	CHROSTOWA	105-60	2	50	prahistoria wczesne średniowiecze późne średniowiecze	śląd osadnictwa	nieczytelny
16.			3	51	późny ok. rzymski	osada	
17.			4	179	neolit	śląd osadnictwa	
18.		106-60	4	22	epoka kamienia	śląd osadniczy	nieczytelny
19.			5	23	prahistoria	śląd osadnictwa	nieczytelny / przekształcony
20.			6	24	prahistoria epoka kamienia	osada	nieczytelny
						śląd osadnictwa	

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

21.	GRABIE	107-59	1	61	neolit	osada	Stanowisko o nieznanym zasięgu
22.			2	18	neolit	śląd osadnictwa	nieczytelny
23.					ok. nowożytny	śląd osadnictwa	
24.			3	19	II ok. neolitu	osada	czytelny
25.			4	20	neolit	śląd osadnictwa	nieczytelny
26.					ok. nowożytny	osada	
27.			5	21	neolit	osada*	nieczytelny
28.					późne średniowiecze	osada*	
29.					ok. nowożytny	śląd osadnictwa	
30.	KAMYK	106-60	6	32	neolit	śląd osadnictwa	nieczytelny
31.			7	33	neolit	śląd osadnictwa	nieczytelny
32.					ok. nowożytny	osada	
33.			8	34	neolit	osada*	nieczytelny
34.					ok. nowożytny	śląd osadnictwa	
35.			1	14	?	śląd osadnictwa	nieczytelny
36.			2	15	prahistoria	śląd osadnictwa	nieczytelny
37.					epoka kamienia	śląd osadnictwa	
38.			3	16	neolit	śląd osadnictwa	nieczytelny
39.					późne średniowiecze	śląd osadnictwa	
40.			4	17	późne średniowiecze	śląd osadnictwa	nieczytelny
41.			5	18	neolit	śląd osadnictwa	nieczytelny
42.			6	19	epoka kamienia	śląd osadnictwa	nieczytelny / przekształcony
43.					późne średniowiecze XIV w.	osada	
44.			7	20	późne średniowiecze	osada	przekształcony
45.			8	21	późne średniowiecze	śląd osadnictwa	nieczytelny
46.			9	27	neolit	śląd osadnictwa	nieczytelny

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

38.	KĘPANÓW	107-59	1	62	neolit	śląd osadnictwa	Stanowisko o nieustalonej lokalizacji
39.			2	37	neolit późny ok. rzymski	śląd osadnictwa osada	nieczytelny
40.			3	38	późny ok. rzymski ok. nowożytny	osada śląd osadnictwa	nieczytelny
41.	KOBYLEC	106-60	1	6	epoka kamienia	śląd osadnictwa	nieczytelny
42.			2	7	prahistoria	śląd osadnictwa	nieczytelny / przekształcony
43.			3	8	późne średniowiecze	śląd osadnictwa	nieczytelny
44.		106-59	4	37	wczesne średniowiecze późne średniowiecze	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	przekształcony
45.			5	38	epoka kamienia	śląd osadnictwa	nieczytelny
46.			6	39	okres wpl. rzymskiego	śląd osadnictwa	nieczytelny
47.	LUBOMIERZ	106-59	1	45	neolit	osada*	Stanowisko o nieznanym zasięgu
48.			2	46	neolit	osada	nieczytelny / przekształcony
49.		107-59	3	12	ok. nowożytny XV, XVI w.	osada	nieczytelny / przekształcony
50.			4	13	późne średniowiecze ok. nowożytny	osada* osada*	nieczytelny
51.			5	14	neolit	osada*	nieczytelny
52.			6	15	ok. rzymski ok. nowożytny	śląd osadnictwa osada	nieczytelny
53.			7	16	ok. rzymski późne średniowiecze	osada osada	nieczytelny
54.			8	17	ok. późnorzymski	śląd osadnictwa	nieczytelny / przekształcony
55.	ŁAPANÓW	106-60	1	4	neolit	śląd osadnictwa	Stanowisko o nieznanym zasięgu
56.			2	5	neolit	śląd osadnictwa	nieczytelny

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

					ok. nowożytny	śląd osadnictwa	
57.		106-59	3	40	epoka kamienia	śląd osadnictwa	nieczytelny
58.			4	41	okres wpl. rzymskich	śląd osadnictwa	nieczytelny
59.		105-60	2	14	wczesne średniowiecze	cmentarzysko kurhanowe*	Stanowisko o nieustalonej lokalizacji
60.			3	52	późny ok. rzymski	osada	nieczytelny
					późne średniowiecze	osada	
61.			4	53	prahistoria	osada	czytelny / przekształcony
					OWR	osada	
					późne średniowiecze	śląd osadnictwa	
					nowożytność	śląd osadnictwa	
					późna epoka brązu	osada	
62.			5	54	późne średniowiecze	śląd osadnictwa	czytelny
63.			6	55	późne średniowiecze	punkt osadniczy	nieczytelny / przekształcony
					OWR	osada	
					prahistoria	osada	
					nowożytność	osada	
64.	SOBOLÓW		7	56	neolit	punkt osadniczy	czytelny / przekształcony
					późne średniowiecze	osada	
					prahistoria	osada	
					wczesne średniowiecze	osada	
					późne średniowiecze	osada	
					nowożytność	osada	
65.			8	57	późne średniowiecze	śląd osadnictwa	czytelny
66.			9	58	nieokreślona	śląd osadnictwa	nieczytelny / przekształcony (podział geodezyjny pod teren budowlany)
					późne średniowiecze	śląd osadnictwa	
67.			10	59	późne średniowiecze	śląd osadnictwa	nieczytelny
68.			11	60	prahistoria	śląd osadnictwa	nieczytelny
					ok. nowożytny	śląd osadnictwa	

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

69.			12	61	epoka kamienia	śląd osadnictwa	czytelny
70.		106-60	13	25	prahistoria	śląd osadnictwa	przekształcony
					neolit	śląd osadnictwa	
71.			14	26	późne średniowiecze	śląd osadnictwa	nieczytelny / przekształcony
72.	16		40	epoka brązu	skarb	czytelny	
		epoka brązu		skarb			
		młodsza epoka brązu		skarb			
73.	TARNAWA	107-60	2	1	neolit	punkt osadniczy	Stanowisko o nieustalonej lokalizacji
74.			3	2	neolit	punkt osadniczy	Stanowisko o nieustalonej lokalizacji
75.			4	3	neolit	punkt osadniczy	Stanowisko o nieustalonej lokalizacji
76.		107-59	5	35	ok. nowożytny XVI-XVII w.	osada	nieczytelny (podział geodezyjny pod teren budowlany)
77.			6	36	późne średniowiecze	śląd osadnictwa	nieczytelny
		ok. nowożytny			osada		
78.		107-60	7	9	epoka kamienia	punkt osadniczy	nieczytelny
					mezolit	punkt osadniczy	
					pradzieje	punkt osadniczy	
79.			8	10	epoka kamienia	punkt osadniczy	nieczytelny
80.			9	11	paleolit schyłkowy	punkt osadniczy	czytelny
81.			10	12	późny ok. rzymski	osada otwarta*	nieczytelny (podział geodezyjny pod teren budowlany)
82.			11	15	epoka kamienia	punkt osadniczy	nieczytelny (podział geodezyjny pod teren budowlany)
		paleolit schyłkowy			punkt osadniczy		
83.			12	16	pradzieje	punkt osadniczy	przekształcony
					późne średniowiecze	punkt osadniczy	

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

84.			13	17	pradzieje	punkt osadniczy	czytelny
					późne średniowiecze	punkt osadniczy	
					nowożytność	punkt osadniczy	
85.			14	18	późny ok. wpl. rzymskich	osada otwarta	nieczytelny / przekształcony
86.			15	19	późny ok. wpl. rzymskich	osada otwarta*	czytelny
					późne średniowiecze	punkt osadniczy	
87.			16	21	pradzieje	punkt osadniczy	nieczytelny
					późne średniowiecze	punkt osadniczy	
88.			17	22	epoka kamienia	punkt osadniczy	nieczytelny
					pradzieje	punkt osadniczy	
89.	108-60		18	1	ok. nowożytny XVIII-XIX w.	punkt osadniczy	nieczytelny / przekształcony
90.			19	2	ok. wpl.rzymskich ?	punkt osadniczy	nieczytelny / przekształcony
					ok. nowożytny XVII-XIX w.	punkt osadniczy	
91.			20	3	późne średniowiecze	punkt osadniczy	nieczytelny
					ok. nowożytny XVIII-XIX w.	punkt osadniczy	
92.	UBRZEŻ	106-60	1	10	późny ok. rzymski	śląd osadnictwa	nieczytelny
					wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa	
93.		107-60	1	25	późne średniowiecze	punkt osadniczy	nieczytelny /przekształcony
94.			2	26	późne średniowiecze	punkt osadniczy	nieczytelny
					ok. nowożytny	punkt osadniczy	
95.			3	27	epoka kamienia	punkt osadniczy	nieczytelny
96.	WIERUSZYCE	106-60	1	3	ok. nowożytny	dwór	czytelny

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

					XV-2 poł. XVI w.		
97.			2	11	późne średniowiecze	śląd osadnictwa	przekształcony (podział geodezyjny pod teren budowlany)
98.			3	12	ok. nowożytny	śląd osadnictwa	nieczytelny
99.			4	13	epoka kamienia	śląd osadnictwa	nieczytelny
100.			5	41	późne średniowiecze	śląd osadnictwa	
101.			1	42	XIII w.	gródek stożkowy	czytelny
102.	WOLICA	106-59	1	42	neolit	osada	Stanowisko o nieznanym zasięgu
103.			2	43	prahistoria	śląd osadnictwa	nieczytelny /przekształcony
104.			3	44	późny ok. wpl. rzymskich	śląd osadnictwa	nieczytelny /przekształcony
105.	ZBYDNIÓW	107-60	1	4	neolit	osada otwarta*	Stanowisko o nieustalonej lokalizacji
106.			2	5	neolit	punkt osadniczy	Stanowisko o nieustalonej lokalizacji
107.			3	6	neolit	punkt osadniczy	Stanowisko o nieustalonej lokalizacji
108.			4	7	neolit	punkt osadniczy	Stanowisko o nieustalonej lokalizacji
109.			5	8	neolit	punkt osadniczy	Stanowisko o nieustalonej lokalizacji
110.			6	14	neolit	punkt osadniczy	nieczytelny
111.			7	20	pradzieje	osada otwarta*	nieczytelny
112.			8	23	epoka kamienia	punkt osadniczy	nieczytelny
113.			9	28	późny ok. wpl. rzymskich	osada otwarta	nieczytelny
114.			10	29	późne średniowiecze, ok. nowożytny	punkt osadniczy	nieczytelny (podział geodezyjny pod teren budowlany)
			11	30	paleolit	punkt osadniczy	j.w.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

115.		12	31	późny ok. wpl. rzymskich	osada otwarta	nieczytelny
				późne średniowiecze	punkt osadniczy	
116.		13	32	późne średniowiecze	osada otwarta	nieczytelny
117.		14	33	pradzieje	śląd osadnictwa	nieczytelny

źródło: Zarządzenie Nr 544/2022 Wójta Gminy Łapanów z dnia 17 stycznia 2022 r. wraz z Aktualizacją podjętą Zarządzeniem Nr 782/2023 Wójta Gminy Łapanów z dnia 3 kwietnia 2023 r.]

Oznaczenia tabeli:

* – chronologia, lokalizacja lub funkcja stanowiska archeologicznego przypuszczalna

¹ stan zachowania określono wg. poniższych kryteriów:

- czytelny - widoczny w terenie zasięg stanowiska
- nieczytelny - nieczytelny zasięg, użytkowanie terenu spowodowało zniszczenie / brak widoczności stanowiska (np. użytkowane tereny rolnicze lub gospodarka leśna)
- przekształcony - nieczytelny zasięg, zagospodarowanie terenu spowodowało zniszczenie / brak widoczności stanowiska, weryfikacja terenowa będzie utrudniona bądź niemożliwa (np. przebieg drogi, zabudowa itp.)

Szczególnością przedstawiają tzw. stanowiska wielokulturowe tj. takie, w obrębie, których odkryto ślady pobytu kilku następujących po sobie grup ludności reprezentujących odmienne kultury archeologiczne i różny poziom rozwoju i umiejętności.

Ustalenia dla strefy archeologicznej ochrony konserwatorskiej nieruchomości zabytków archeologicznych:

- w strefie ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego przekształcenia ograniczone są uwarunkowaniami ochrony i obserwacji archeologicznej, dopuszcza się zagospodarowanie terenu po przeprowadzeniu badań archeologicznych. Zakres i rodzaj badań archeologicznych zgodnie z art. 31 w/w ustawy określa Wojewódzki Konserwator Zabytków,
- obowiązuje zakaz niwelacji, podnoszenia gruntu, nasadzeń i innych prac naruszających strukturę gruntu.

6.6. Zasoby niematerialne

Pojęcie dziedzictwa niematerialnego jest bardzo trudne do zdefiniowania w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

W Gminie Łapanów żywo kultywowane są tradycje regionalne, stąd funkcjonuje wiele stowarzyszeń, zespołów, organizacji, które w sposób pośredni lub bezpośredni angażują się w kwestie związane z troską o dziedzictwo materialne i niematerialne Gminy Łapanów¹¹.

Do instytucji kultury na terenie Gminy należą:

1. Centrum Kultury Gminy Łapanów

¹¹ Informacje zaczerpnięte z oficjalnej strony Urzędu Gminy Łapanów „Kultura i sport” oraz oficjalnej strony Centrum Kultury Gminy Łapanów

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Dużą rolę odgrywa istniejące od 1974 r. Centrum Kultury Gminy Łapanów, które swoją siedzibę ma w Łapanowie a w jego skład wchodzi: Dom Kultury Tarnawa, Dom Kultury Sobolów i Dom Kultury Łapanów. W 1984 r. Gminny Ośrodek Kultury otrzymał nową siedzibę po Szkole Podstawowej. Uroczyste otwarcie odbyło się 1 grudnia 1984 roku. Tutaj także została przeniesiona Gminna Biblioteka Publiczna z prywatnego budynku w Łapanowie. 15 czerwca 1992 roku Rada Gminy Łapanów podjęła uchwałę o powstaniu Domu Kultury w Łapanowie w miejsce dotychczasowego Gminnego Ośrodka Kultury. 1 lipca 2008 roku uchwałą Rady Gminy nr XIV/83/08 z dnia 4 kwietnia 2008 roku powstaje Centrum Kultury Gminy Łapanów. W ramach działalności CKGŁ odbywają się różnorodne zajęcia dla każdej grupy wiekowej. Misją jest kreowanie zdarzeń o charakterze edukacyjnym, kulturalnym i rekreacyjnym, dostępnych dla mieszkańców Gminy Łapanów, ale nie tylko. Działalność skierowana jest do różnych grup: dzieci, młodzieży, studentów, nauczycieli, artystów ludowych, regionalistów, mieszkańców Łapanowa i turystów.

Fotografia 20. Centrum Kultury Gminy Łapanów [źródło: archiwum własne 2022 r.]

Fotografia 21. Centrum Kultury Gminy Łapanów stanowi miejsce wystaw artystycznych. Tu - wystawa prac malarskich autorstwa Matyldy Król [źródło: archiwum własne 2022 r.]

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Przy domach kultury działa szereg zespołów, które skupiają dzieci, młodzież i dorosłych z terenu gminy a także umożliwiają im poszerzanie własnych umiejętności, rozwijanie talentów, pasji a także organizują im pożyteczne spędzanie czasu wolnego. Działają tu grupy teatralne, kabarety, zespoły wokalne, taneczne, kółka fotograficzne, plastyczne, kluby seniora. W Centrum Kultury działa także Centrum Kształcenia Komputerowego, które daje szerokie możliwości zdobywania wiedzy on-line dla wszystkich grup wiekowych. Centrum Kształcenia Komputerowego posiada sprzęt komputerowy z dostępem do Internetu, a także bogato wyposażoną multimedialną bibliotekę a także szereg multimedialnych programów edukacyjnych.

2. Gminna Biblioteka Publiczna w Łapanowie

Obecnie na terenie gminy działa Gminna Biblioteka Publiczna w Łapanowie, powołana Uchwałą Rady Gminy w 1948 roku; z trzema filiami w miejscowościach: Grabie, Sobolów i Tarnawa. Placówki w ramach działalności organizują także organizacja spotkania autorskie, prelekcje, lekcje biblioteczne, konkursy plastyczne i czytelnicze, okolicznościowe wystawki oraz usługę książki na telefon. Od 2014 roku Biblioteka bierze udział w akcji Narodowe Czytanie.

Fotografia 22. Gminna Biblioteka Publiczna - kąciek czytelniczy dla najmłodszych [źródło: archiwum własne 2022 r.]

Fotografia 23. W siedzibie LGD „Dolina Raby” promowane są lokalne wyroby [źródło: fot. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Dolina Raby” 2022 r.]

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Filia w Grabiu została założona jako punkt biblioteczny w roku 1947. Przekształcenie punktu w bibliotekę i jej otwarcie nastąpiło w dniu 22 grudnia 1966 roku.

Gminna Biblioteka Publiczna w Tarnawie rozpoczęła swą działalność w październiku 1962 roku. Początkowo jej siedzibą stał się niewielki domek zwany „Leśniczówką”. W 1974 roku, ze względu na zły stan techniczny budynku, bibliotekę przeniesiono do prywatnego domu, którego właścicielem był Janusz Kruczek. W sierpniu 1984 roku biblioteka ponownie zmieniła swą lokalizację. Tym razem zbiory przeniesiono do domu Stanisława Romana.

Dnia 16.01.1946 roku powstał punkt biblioteczny przy bibliotece szkolnej w Sobolowie. Biblioteka o charakterze publicznym zaczęła funkcjonować w marcu 1961 roku jako Gminna Biblioteka Publiczna w Sobolowie.

Na terenie gminy działają organizacje pozarządowe, w tym stowarzyszenia działające głównie w obszarze kultury i dziedzictwa narodowego, pomocy społecznej, pomocy osobom starszym i niepełnosprawnym, ochrony zdrowia, ekologii, wspierania rozwoju lokalnych wspólnot. Do najważniejszych z tego punktu widzenia należą:

1. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Dolina Raby” z siedzibą w Chrostowej

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania powstało z końcem 2008 roku. Inicjatorem powstania stowarzyszenia były władze samorządowe gminy Gdów. LGD skupia przedstawicieli 3 sektorów tj. publicznego, gospodarczego i społecznego z terenu 6 gmin członkowskich tj. Biskupice, Gdów, Łapanów, Trzciana, Nowy Wiśnicz, Żegocina. Cele ogólne LGD „Dolina Raby” to: „Zachowanie lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz poprawa jakości życia” oraz „Poprawa warunków zatrudnienia i rozwój gospodarczy”. W ramach działalności statutowej Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania zrealizowało szereg projektów na terenie Gminy Łapanów:

- Poprawa warunków funkcjonowania placówek kultury na terenie gminy Łapanów w msc. Kamyk, Wolica, Zbydniów;
- Roboty wykończeniowe w budynku świetlicy przy Szkole Podstawowej w Cichawce;
- Roboty remontowe budynku Świetlicy w Grabiu;
- Remont ogrodzenia wokół zabytkowego Kościoła w Łapanowie;
- Organizacja ogólnodostępnego Lokalnego Centrum Obsługi Turystycznej i miejsca wypoczynku „Frankówka Mała” w Cichawce;
- Wydanie gazety lokalnej „Gazeta Łapanowska” oraz aktywizacja i promocja społeczności lokalnej poprzez media związane z gazetą;
- Zakup strojów regionalnych oraz organizacja występów zespołów kultywujących lokalną kulturę tradycje i zwyczaje działających przy Centrum Kultury Gminy Łapanów;
- Zakup sprzętu nagłaśniającego, oświetleniowego, radiomagneto fonowego oraz instrumentów muzycznych dla Domu Kultury w Łapanowie;
- Rozwój turystyki poprzez wyznaczenie i oznakowanie sieci szlaków rowerowych w gminie Łapanów;
- Przegląd kolęd i pastorałek „Zaśpiewajmy kolędę” połączony z warsztatami muzycznymi dla uczestników;

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Fotografia 24. Organizacja ogólnodostępnego Lokalnego Centrum Obsługi Turystycznej i miejsca wypoczynku „Frankówka Mała” w Cichawce [źródło: Broszura informacyjna: Projekty zrealizowane w ramach Osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013 za pośrednictwem Lokalnej Grupy Działania „Dolina Raby”]

- Stworzenie Międzygminnego Centrum Informacji Historycznej – „ocalić od zapomnienia” wraz z zakupem wyposażenia oraz organizacja przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym;
- Multimedialna gra internetowo-terenowa, stworzona w oparciu o walory turystyczne (w tym regionalne, przyrodnicze i historyczne) LGD „Dolina Raby” jako nowoczesna forma promocji obszaru LSR oraz innowacyjna atrakcja turystyczna;
- Wydanie materiałów promocyjnych gminy Łapanów z uwzględnieniem gmin należących do LGD „Dolina Raby”;
- Stworzenie Międzygminnego Centrum Informacji Kulinarnej – lokalna potrawa wraz z zakupem wyposażenia oraz organizacja przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym;
- Integracja kulturalna mieszkańców gminy Łapanów o sąsiednich gmin poprzez wakacyjne kino plenerowe oraz imprezy towarzyszące;
- Ogólnodostępna Kuchnia Spotkań w Dolinie Raby i Stradomki;
- Zakup strojów regionalnych dla kół gospodyń wiejskich z terenu gminy Łapanów połączony z organizacją konkursu tematycznego i ogólnodostępnych wykładów;
- Lokalne dziedzictwo w obiektywie – organizacja ogólnodostępnych wystaw promujących lokalne walory przyrodnicze, kulturalne i historyczne;
- Organizacja otwartych turniejów tenisa stołowego dla dzieci i młodzieży z terenu 6 gmin Stowarzyszenia LGD Dolina Raby połączona z promocją historii tenisa stołowego w gminie Łapanów;
- Wakacyjna szkołka piłkarska dla dzieci z terenu gmin LGD „Dolina Raby” połączona z zakupem sprzętu sportowego;
- Organizacja otwartych turniejów piłki nożnej dziewcząt i chłopców z terenu 6 gmin Stowarzyszenia LGD „Dolina Raby” połączona z promocją historii piłki nożnej w Sobolowie, początkami klubu piłkarskiego;
- Stworzenie ośrodka spotkań lokalnej społeczności oraz promocja walorów kulturowych, historycznych i przyrodniczych powiatu bocheńskiego – kawiarnia Caffeton.

*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026***2. Orkiestry dęte**

Parafialno-Gminna Orkiestra Dęta Sobolów powstała we wrześniu 2001 r. z inicjatywy proboszcza parafii pw. Wszystkich Świętych w Sobolowie – ks. Stanisława Jachyma oraz organisty pana Stanisława Chmielka. Obecnie w orkiestrze gra ok. 45 osób, z tego około 70% stanowią dzieci i młodzież. Orkiestra koncertuje na terenie parafii, gminy, poza jej granicami i ciągle poszerza teren koncertowania. Oprócz imprez lokalnych, koncertowała kilkakrotnie poza granicami kraju (Litwa, Słowacja, Niemcy). W 2009 oraz 2012 r. koncertowała również na Węgrzech, gdzie gościła z rewizytą u partnerskiej orkiestry z Nagykanizsa.

Orkiestra dęta w Tarnawie zaczęła się rozwijać po dłuższej przerwie w roku 2000 po uruchomieniu Domu Kultury. Liczyła wówczas 12 osób. Orkiestra liczy obecnie 20 członków. Z biegiem czasu zmieniła się nazwa, wizerunek oraz powiększył się skład orkiestry. Ponieważ działała w budynku OSP, a większą jej część stanowili młodzi strażacy, orkiestra nazwana została Strażacką Orkiestrą Dętą. Galowym strojem orkiestry stały się błękitne koszule i czarne strażackie mundury. Próby orkiestry odbywają się dwa razy w tygodniu w świetlicy Domu Kultury w Tarnawie.

Fotografia 25. Parafialno-Gminna Orkiestra Dęta Sobolów [źródło: oficjalna strona Urzędu Gminy Łapanów <http://lapanow.pl/>]

Fotografia 26. Orkiestra dęta w Tarnawie [źródło: oficjalna strona Urzędu Gminy Łapanów <http://lapanow.pl/>]

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

3. Kluby sportowe

Na terenie gminy działa 7 klubów sportowych sekcjami piłki nożnej kobiet i mężczyzn, lekkoatletyczną, tenisa stołowego i innymi.

- LKS „Piast” Łapanów prowadzi siedem drużyn piłkarskich (wszystkie drużyny zarejestrowane są w Podokręgu Wieliczka);
- LKS „Naprzód” Sobolów prowadzi dwie drużyny piłkarskie mężczyzn i oraz jedną drużynę kobiet (drużyny zarejestrowane są w MZPN oraz w Podokręgu Piłki Nożnej w Bochni i Brzesku)
- LKS „Tarnavia” Tarnawa prowadzi obecnie dwie drużyny - seniorzy i orliki;
- ULKS „Fajfer 2001” Łapanów prowadzi sekcję lekkoatletyczną;
- LUKS „Sobolik” Sobolów – prowadzi sekcję tenisa stołowego;
- UKS „CICHAWKA” Cichawka – założony w 2010 roku. Prowadzi sekcje siatkówki, tenisa stołowego, piłki nożnej;
- UKS „SOKÓŁ” Zbydniów – założony w 2010 roku. Prowadzi sekcję piłki nożnej i tenisa stołowego.

7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy. Analiza szans i zagrożeń

W celu określenia podstawowych priorytetów *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Łapanów* zastosowano analizę SWOT. Metoda ta stanowi efektywną metodę identyfikacji słabych i silnych stron Gminy oraz określenie szans i zagrożeń jakie stwarza dla nich otoczenie. SWOT oparta jest na schemacie klasyfikacji dzielącym wszystkie czynniki mające wpływ na bieżącą i przyszłą pozycję elementów środowiska:

- zewnętrzne w stosunku do danego elementu i mające charakter uwarunkowań wewnętrznych,
- wywierające negatywny wpływ na dany element i mające wpływ pozytywny.

Ogólne wytyczne wynikające z analizy SWOT są bardzo proste, ale niestety trudne do zrealizowania. Zakładają one:

- unikanie zagrożeń/emisji zanieczyszczeń,
- wykorzystywanie szans,
- wzmacnianie słabych stron,
- opieranie się na mocnych stronach.

Nazwa analizy to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na prowadzenie planu strategicznego:

- **S** – STRENGTHS, czyli mocne strony,
- **W** – WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- **O** – OPPORTUNITIES, czyli szanse,
- **T** – THREATS, czyli zagrożenia.

Tabela 4. Analiza SWOT - słabe i silne strony poszczególnych elementów środowiska oraz badanie szans i zagrożeń jakie stwarza dla nich otoczenie

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Wysokie walory krajobrazowe Gminy – położenie Gminy w zasięgu Obszaru Chronionego Krajobrazu, którego celem jest ochrona walorów kulturowych, historycznych i krajobrazowych	Mala popularyzacja wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego Gminy na szczeblu wojewódzkim, krajowym i międzynarodowym.
Duża popularyzacja wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego Gminy na szczeblu gminnym (lokalnym) i powiatowym.	Niska oferta noclegów turystycznych o wysokim standardzie.
Obiekty zabytkowe rangi regionalnej	Malo ofert agroturystycznych opartych o miejscowe tradycje
Krajobraz kulturowy związany z licznymi figurami i kapliczkami przydrożnymi oraz cmentarzami wojennymi	Niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Rozwinięte poczucie tożsamości lokalnej dzięki żywym tradycjom i kulturze ludowej	Niewystarczająca aktywność mieszkańców Gminy w celu promocji walorów Gminy
Prowadzenie aktualnej gminnej ewidencji zabytków	
Zabieganie o pozyskanie funduszy zewnętrznych na prace restauratorskie	Konieczność podjęcia współpracy międzyregionalnej na rzecz rozwoju obszarów wiejskich przy wykorzystaniu i poszanowaniu walorów przyrodniczych i kulturowych
Szlaki turystyki pieszej i rowerowej	
Działalność Centrum Kultury Gminy, Gminnej Biblioteki Publicznej, Stowarzyszenia „Dolina Raby” i in.	
Aktualizacja dokumentów planistycznych – studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy (2001 r.) oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (objęcie planami obszaru Gminy)	
SZANSE	
ZAGROŻENIA	
Zaplecze dla rozwoju i popularyzacji wiedzy o lokalnym dziedzictwie kulturowym	Brak wystarczających środków finansowych prywatnych właścicieli zabytków na prace konserwatorskie i restauratorskie przy tychże obiektach.
Możliwość realizacji założeń opracowanego „Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Łapanów na lata 2016 – 2023”	Brak wystarczających środków finansowych władz publicznych na prace konserwatorskie i restauratorskie zabytkowych obiektów i układów
Wykorzystanie walorów kulturowych i historycznych w zakresie budowy oferty turystyczno – rekreacyjnej	Postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego
Wysokie poczucie tożsamości lokalnej wśród mieszkańców Gminy siłą i motorem napędowym popularyzowania i rozpowszechniania wiedzy o licznych walorach Gminy	Zagrożenie dla zabytków niedostosowanych do obecnych standardów mieszkaniowych – zapadanie się budynków drewnianych

*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026***8. Założenia programowe**

Nadrzędnym celem *Program opieki nad zabytkami gminy Łapanów na lata 2023 - 2026* jest zorientowanie działań Gminy wzmocnienie tożsamości lokalnej mieszkańców oraz eksponowanie zasobów dziedzictwa kulturowego gminy Łapanów. Realizacja priorytetów oraz kierunków działań i zadań pomoże w osiągnięciu powyższego celu.

8.1. Priorytety programu opieki

Priorytety *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023 - 2026*:

Priorytet I	Rewaloryzacja lub rewitalizacja dziedzictwa kulturowego
Priorytet II	Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
Priorytet III	Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej
Priorytet IV	Dziedzictwo kulturowe Gminy jako czynnik rozwoju

8.2. Kierunki działań i zadania programu opieki

W ramach każdego priorytetu wyznacza się poszczególne kierunki działań, a następnie zadania realizowane w celu opieki nad zabytkami.

Priorytet I	Rewaloryzacja lub rewitalizacja dziedzictwa kulturowego
Kierunek działań	
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	
Zadania:	
1. Realizacja założeń i wytycznych „Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Łapanów na lata 2016 – 2023” 2. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację lub rewitalizację zabytków będących własnością Gminy do nowych funkcji 3. Pozyskiwanie środków zewnętrznych na prace remontowe obiektów stanowiących własność prywatną, w szczególności obiektów mieszkalnych wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków, które nie są dostosowane do obecnych standardów mieszkaniowych	

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

4. Pozyskiwanie środków zewnętrznych na prace konserwatorskie zabytkowych obiektów ruchomych w postaci kapliczek, figur i krzyży przydrożnych wraz z drzewami rosnącymi w ich sąsiedztwie, w szczególności położonych na terenach prywatnych
5. Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność Gminy (w ramach opracowanego planu remontów)
6. Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym gminnych parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych cmentarzy)
7. Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością Gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo - konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych
8. Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.)
9. Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych

Priorytet II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kierunek działań

Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego

Zadania:

1. Zachowanie istniejącego historycznego układu urbanistycznego rynku w Łapanowie
2. Zachowanie istniejącego układu dróg lokalnych
3. Zachowanie zasady rozplanowania istniejących układów przestrzennych wsi
4. Zachowanie zasady rozplanowania przysiółków
5. Wprowadzanie zabudowy mieszkalno-rekreacyjnej wyłącznie do terenów na ten cel przeznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego
6. Ograniczenie wprowadzania obiektów wielkopowierzchniowych w ukształtowane jednostki urbanistyczne
7. Wprowadzanie w planach miejscowych ustaleń w stosunku do obiektów dysharmonijnych w formie czy wysokości, nakazujących w razie ich przebudowy, rozbudowy czy remontu poprawę formy itp.
8. Tworzenie nowych oraz podnoszenie atrakcyjności istniejących przestrzeni publicznych, poprzez dbałość o nawierzchnię dróg, chodników i placów, oświetlenie i małą architekturę
9. Określenie zasad kształtowania formy współczesnej zabudowy mieszkaniowej, usługowej i produkcyjnej uwzględniających historyczny kontekst urbanistyczny i architektoniczny w zakresie usytuowania i gabarytów obiektów (regulacje te należy umieścić w ustaleniach planów miejscowych)
10. Dążenie do poprawy wyglądu i ujednolicenia wnętrza urbanistycznych, zwłaszcza terenów mieszkaniowych o zróżnicowanej formie i gabarycie oraz chaotycznie usytuowanych budynkach poprzez zwrócenie uwagi na ogrodzenia, zieleni, małą architekturę, a w przypadku przebudowy czy rozbudowy - poprawy form obiektów
11. Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie dla obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi
12. Opracowanie oraz wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów urbanistyczno-konserwatorskich, studiów historyczno-urbanistycznych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego Gminy (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego)
13. Ochrona panoram oraz przedpoli widokowych wsi i miast o wartościach kulturowych

*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026***Kierunek działań**

Badanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego oraz rozszerzenie ochrony jego zasobu

Zadania:

1. Realizacja ustawowych zadań Gminy z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami tj. merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków o wpis zabytków ruchomych i nieruchomych do rejestru zabytków, bieżące zarządzanie Gminną Ewidencją Zabytków
2. Prowadzenie bieżących, terenowych prac rozpoznawczych dotyczących potencjalnych obiektów zabytkowych na terenie Gminy nie objętych jeszcze ochroną

Priorytet III

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

Kierunek działań

Utrzymanie i rozwój bogactwa kulturowego oraz tożsamości regionalnej mieszkańców

Zadania:

1. Wspieranie mieszkańców w uczestniczeniu w kulturze lokalnej poprzez inicjowanie działalności zespołów, orkiestr, organizacji, biblioteki publicznej - funkcjonujących na terenie Gminy
2. Wzmacnianie (organizacyjne, finansowe, promocyjne, itp.) sztuki ludowej, lokalnych twórców i artystów (np. lokalnych malarzy, poetów, pisarzy, regionalistów)
3. Wyróżnianie indywidualną formą nagrody regionalistów działających na rzecz rozpowszechniania i popularyzowania wiedzy i walorów Gminy Łapanów
4. Podejmowanie i wspieranie inicjatyw służących zachowaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu – tradycji, folkloru, popularyzacja i odtwarzanie zwyczajów regionalnych
5. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony zabytków oraz kształtowanie zasad promujących działania chroniące zabytki odczytywane jako źródło tożsamości, wiedzy, dumy z przeszłości oraz tradycji

Kierunek działań

Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym Gminy

Zadania:

1. Udostępnienie informacji o zabytkach Gminy na stronie internetowej gminy
2. Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego
3. Opracowanie mapy zabytków Gminy, szlaków architektury zabytkowej, szlaków tematycznych jako atrakcyjnej formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań

Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym

Zadania:

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

1. Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w Gminnej Ewidencji Zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych)
2. Wykonywanie prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, badania historyczno-architektoniczne, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego)
3. Finansowanie wykonania inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych

Kierunek działań**Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym****Zadania:**

1. Organizowanie i udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego
2. Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych
3. Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa w gminach (EDD 2022 pod hasłem „Połączeni dziedzictwem”)
4. Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Gminy
5. Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy obiektach zabytkowych zabytkach, zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo
6. Organizowanie konkursów na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego
7. Ustanowienie i przyznawanie nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania i ochrony kultury materialnej Gminy (w tym prac magisterskich i dyplomowych)
8. Opracowanie cyklu szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanego do przedstawicieli wspólnot mieszkaniowych, mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontownia obiektów zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel, a także sprawnego zarządzania nimi
9. Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć

Priorytet IV**Dziedzictwo kulturowe Gminy jako czynnik rozwoju****Kierunek działań****Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne****Zadania:**

1. Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych
2. Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: gminnych parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy, dawnych parkach dworskich itp.

Kierunek działań**Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej****Zadania:**

1. Opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych, wodnych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego
2. Wspieranie gospodarstw agroturystycznych promujących tradycyjne wyroby

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

3.	Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej
4.	Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą aplikacji telefonicznych lub tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego Gminy

9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) **prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, budowa parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością Gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 2) **finansowych** (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością Gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych);
- 3) **koordynacji** (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami);
- 4) **społecznych** (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami);
- 5) **kontrolnych** (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

10. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów sporządza się na okres 4 lat. Obowiązkowo, co dwa lata Wójt Gminy zobowiązany jest wykonać **sprawozdanie** z realizacji zadań wyznaczonych w Programie, a także przedstawić je Radzie Gminy w Łapanowie. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami;
- efektywność ich wykonania.

Poniżej wskazuje się przykładowe kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań niniejszego Programu.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Priorytet I	Rewaloryzacja lub rewitalizacja dziedzictwa kulturowego
	1. Poziom (w %) wydatków budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami; 2. Wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów; 3. Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom; 4. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.
Priorytet II	Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
	1. Poziom (w %) objęcia terenu Gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego; 2. Liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych; 3. Liczba wniosków o uznanie obiektów i obszarów za pomniki historii; 4. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.
Priorytet III	Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej
	1. Liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego); 2. Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie Gminy; 3. Liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych; 4. Liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników); 5. Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej; 6. Liczba osób zwiedzających muzea, skanseny, izby regionalne itp.; 7. Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.
Priorytet IV	Dziedzictwo kulturowe Gminy jako czynnik rozwoju
	1. Ilość wprowadzonych systemów informacji wizualnej

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

11. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega m.in. na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie.

Finansowanie tych działań jest obowiązkiem zarówno właściciela zabytku, jak również każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku (np. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych). Dla Gminy, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji oraz popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Tabela 5. Wykaz zabytków nieruchomych stanowiących własność Gminy Łapanów, wpisanych do rejestru zabytków województwa małopolskiego

Lp	Obiekt	Adres	Numer dz. ewid.	Obręb	Nr tej dz. ew. stanowiącej wł. Gminy
1.	Teren wzgórza zamkowego	Wieruszycze 2	118/1, 118/2, 116/1, 115/3, 115/5	Wieruszycze	118/2
2.	Park tarasowy	Wieruszycze 2	118/2	Wieruszycze	118/2

Tabela 6. Wykaz obiektów stanowiących własność Gminy Łapanów, wpisanych do ewidencji wojewódzkiej i jednocześnie gminnej ewidencji zabytków Gminy Łapanów

L.p.	Obiekt	Adres	Numer dz. ew.	Miejscowość	Nr tej dz. ew. stanowiącej wł. Gminy
1.	Kapliczka pw. MB Nieustającej Pomocy	Boczów k. nr 99	55	Boczów	55
2.	Krzyż – kapliczka przydrożna	Brzezowa k. nr 11	224/1	Brzezowa	224/1
3.	Pomnik „W HOŁDZIE WIERNYM SYNOM OJCZYŹNY”	Brzezowa, przy drodze Łapanów - Brzezowa za mostem nad rz. Stradomką	69/2	Brzezowa	69/2
4.	Budynek użyteczności publicznej	Kobylec 64	610	Kobylec	610
5.	Krzyż – kapliczka przydrożna	Kobylec, pod lasem, przy rozwidleniu dróg, najbliższe	89	Kobylec	89

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

		zabudowania nr 76			
6.	Brama wjazdowa	Tarnawa 1	71/1, 124	Tarnawa	124
7.	Krzyż – kapliczka przydrożna	Wolica	39/4	Wolica	39/4

Tabela 7. Stanowiska archeologiczne położone na gruntach stanowiących własność Gminy Łapanów

Miejscowość	Stanowisko	Nr st. w msc.	Nr działek	Nr tej dz. ew. stanowiącej wł. Gminy
Lubomierz	106-59/46	2	53/5, 49/1, 50, 180/1, 180/2, 6, 180/2, 182/1, 182/3, 175, 177/2, 177/3, 176, 174, 173, 172	176
Sobolów	105-60/53	4	50/1, 51, 52, 53, 54, 49/9, 49/3, 49/2, 44/2, 44/1, 49/10, 49/8, 50/2, 42/2, 43, 39/4, 39/3, 19, 20, 23/1	50/2, 49/8, 49/10, 44/1, 39/4, 19
Sobolów	105-60/55	6	878/3, 878/2, 878/1, 30, 39/3, 38, 37, 35/2, 33, 32/1, 32/2, 31	32/2
Tarnawa	107-60/16	12	647/2, 647/6, 647/7, 649/2, 649/3, 648	647/7
Wieruszycze	106-60/3	1	115/5, 115/3, 116/1, 118/1, 118/2, 116/2	118/2

Teren Wzgórza Zamkowego w Wieruszycach położony jest na gruntach należących do Gminy Łapanów. Zamierzenia Gminy skierowane są na udostępnienie terenu dla zwiedzających, tak by możliwy był wgląd na obiekt Dworu obronnego. Przychylność właścicieli majątku daje duże możliwości współpracy publiczno - prywatnej. Zespół dworski w Wieruszycach stanowi jedno z najważniejszych obiektów zabytkowych gminy Łapanów. Udostępnienie terenu zwiedzającym będzie mieć duże znaczenie dla podniesienia atrakcyjności Gminy. Eksponowanie, udostępnianie zwiedzającym, opieka nad zabytkami pozwala też utrzymać rangę Gminy jako ośrodka o bogatej historii. Tym samym Gmina spełniać będzie założenie wyznaczone w Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022 – 2025 podjętym Uchwałą Sejmiku Województwa Małopolskiego Nr LVI/800/22 z dnia 4 lipca 2022 r.

Wobec wielu zobowiązań Gmina Łapanów podjęła decyzję, aby w okresie obowiązywania Programu sfinansować prace konserwatorskie bramy wjazdowej do zespołu dworsko - parkowego w Tarnawie. Szacunkowa kwota prac wynosi ok. 100 tys zł. Brama wjazdowa do zespołu dworsko-parkowego w Tarnawie ze względu na bardzo zły stan zachowania stanowi priorytet w zadaniach Gminy. Ponadto, wskazuje się kapliczkę przydrożną, która jest w stanie wymagającym przeprowadzenia prac remontowo - konserwatorskich: Krzyż – kapliczka przydrożna - Zbydniów k. nr 192 - dz. ew. nr 307/1.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Wskazuje się kapliczki, figury bądź krzyże przydrożne w stanie dobrym, wymagające robót obejmujących mniejszy zakres prac remontowo - konserwatorskich związanych z uzupełnianiem ubytków, wykonania izolacji, dezynfekcji, czyszczenia itp.:

- Figura przydrożna – Matka Boska Różańcowa, Brzezowa k. nr 38;
- Kapliczka św. Jana Nepomucena, Chrostowa k. nr 1;
- Krzyż – kapliczka przydrożna, Chrostowa, na zakręcie drogi Chrostowa - Sobolów do Kamyka, k. nr 30;
- Kapliczka szafkowa na słupie, Chrostowa k. nr 29;
- Matka Boska Różańcowa- kapliczka przydrożna, Chrostowa k. nr 22;
- Krzyż – kapliczka przydrożna, Cichawka, wzdłuż drogi ok 270 m na wschód za kościołem;
- Krzyż – kapliczka przydrożna, Cichawka, na rozwidleniu dróg;
- Krzyż – kapliczka przydrożna, Cichawka k. nr 31 i nr 130;
- Kapliczka- figura przydrożna, Kobylec k. nr 12;
- Pomnik - miejsce pamięci narodowej, Łapanów - Rynek;
- Kapliczka św. Anny Samotrzeć, Sobolów, Sieradzka, k. nr 208;
- Drogowskaz cmentarny – do cmentarza nr 337 z I wojny światowej, Sobolów, Polanka, na rozwidleniu dróg;
- Krzyż – kapliczka przydrożna, Tarnawa;
- Krzyż – kapliczka przydrożna, Tarnawa k. nr 146;
- Kapliczka z figurą Najświętszej Marii z Dzieciątkiem, Wieruszycze k. nr 14;
- Krzyż – kapliczka przydrożna, Wola Wieruszycza k. nr 15;
- Krzyż – kapliczka przydrożna „Panie Mieszkaj z Nami”, Wolica ;
- Pomnik - miejsce pamięci narodowej, Wolica k. nr 42;
- Kapliczka z figurą Serca Jezusowego, Zbydniów;
- Kapliczka; Zbydniów k. nr 18;

Program opieki nad zabytkami stanowi podstawę do ubiegania się o różnego rodzaju dofinansowania z zakresu dziedzictwa kulturowego. Gmina będzie starać się o pozyskanie środków na renowację w/w obiektów ze źródeł zewnętrznych. Corocznie organizowane są konkursy dotacyjne, których organizatorem jest Urząd Marszałkowski pn. „Kapliczki Małopolski” jak i „Małopolska pamięta”.

Wskazuje się na konieczność prowadzenia prac porządkowych w otoczeniu obiektów zabytkowych:

1. Cmentarz wojenny nr 341 z I wojny światowej -Sobolów (Sonia)-607
2. Cmentarz wojenny nr 343-Kępanów k. nr 26-29
3. Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 342 -Łapanów -197
4. Cmentarz wojenny nr 339-Sobolów-43
5. Kwatera wojenna nr 344 -Tarnawa-301
6. Pomnik „W HOŁDZIE WIERNYM SYNOM OJCZYZNY”-Brzezowa, przy drodze Łapanów - Brzezowa za mostem nad rz. Stradomką-69/2
7. Krzyż grunwaldzki – kapliczka przydrożna i kamień pamiątkowy św. Jana Pawła II-Kobylec k. nr 1-559/16

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

8. Krzyż – kapliczka przydrożna - Kobylec, pod lasem, przy rozwidleniu dróg, najbliższe zabudowania nr 76-89

Powyższe prace prowadzone były do tej pory przez uczniów publicznych szkół podstawowych działających na terenie Gminy Łapanów, w ramach obchodów Dnia Wszystkich Świętych.

W ostatnim czasie najbardziej znaczące prace przeprowadzono w zespole dworskim w Wieruszycach. W największym zakresie odnowiono obiekt znajdujący się w północnej części dziedzica - oborę. Na terenie Gminy istotną rolę odgrywają inwestycje prywatne, dzięki którym użytkowane są obiekty wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków - obiekty mieszkalne.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków. Znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach.

Wśród źródeł finansowania zewnętrznego zabytków można wymienić źródła krajowe i zagraniczne.

Tabela 8. Źródła finansowania zabytków i obiektów dziedzictwa kulturowego

Lp.	Źródło finansowania	Program, charakterystyka
1.	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	<u>Ochrona zabytków</u> Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.
2.		<u>Ochrona zabytków archeologicznych</u> Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedostręgalne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.
3.		<u>Wspieranie opieki nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami w kraju</u> Celem programu jest zaangażowanie w opiekę nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami jak największej liczby różnych podmiotów, w celu zwiększenia wiedzy o historii naszego kraju, zwłaszcza o jej najtrudniejszych i najbardziej skomplikowanych aspektach, i dzięki temu wzmocnienie świadomości obywatelskiej i postaw patriotycznych.
4.		<u>Wspieranie samorządowych instytucji kultury – opiekunów miejsc pamięci</u> Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.
5.		<u>Infrastruktura domów kultury</u> Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.
6.	Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków (w organizacji)	Fundusz celowy, którego dysponentem będzie minister kultury i dziedzictwa narodowego. Zgromadzone środki będą przeznaczone na ratowanie zniszczonych lub uszkodzonych zabytków, np. w wyniku powodzi lub pożarów.
7.	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych	Dotacje z Funduszu Kościelnego udzielane są na remonty i konserwacje zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym, w zakresie podstawowych

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Lp.	Źródło finansowania	Program, charakterystyka
	- Fundusz Kościelny	prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej). Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są: osoby prawne Kościoła Katolickiego, osoby prawne innych kościołów i związków wyznaniowych działających na podstawie ustaw o stosunku Państwa do kościołów oraz związków wyznaniowych. Strona internetowa: Fundusz Kościelny - Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji - Portal Gov.pl (www.gov.pl)
8.	Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków województwa małopolskiego. Strona internetowa: Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków (wuoz.malopolska.pl)
9.	Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami: - Ochrona zabytków Małopolski 2022 - Konkurs „Mecenate Małopolski” W ostatnim czasie rozstrzygnięto m. in. takie konkursy jak: „Kapliczki Małopolski”, „Małopolska Pamięć”, „Kultura Wrażliwa” i in. Strona internetowa: Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego » Małopolska (www.malopolska.pl)
10.	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Krakowie	Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające na: - pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów, - usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia, - przygotowaniu gruntu pod nasadzenia, - zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia, - wykonaniu trawników, - czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków - pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne), - zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego. Strona internetowa: Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Krakowie (wfos.krakow.pl)
11.	Budżet Województwa Małopolskiego	Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane zabytków – wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego.
12.		Prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkowych kapliczkach położonych na obszarze województwa małopolskiego.
13.		Dofinansowanie do zadań: rozwijających kompetencje kulturowe i świadomość estetyczną społeczeństwa, ułatwiających integrację artystów, utrzymujących tożsamość lokalną i regionalną szczególnie poprzez wspieranie folkloru, zachowujące i utrwalające w formie cyfrowej zasoby dziedzictwa kulturowego, promujące kulturę i tradycję mniejszości narodowych i grup etnicznych zamieszkujących Małopolskę, upowszechniające ważne wydarzenia historyczne.

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Lp.	Źródło finansowania	Program, charakterystyka
14.	Budżet gminny i powiatowy	Wspieranie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Gminy/powiatu, w ramach systemu dotacji i ogłaszanych konkursów. Działalność bieżąca i inwestycyjną dla gminnych i powiatowych instytucji kultury. Prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy kapliczkach przydrożnych i innych obiektach stanowiących majątek Gminy lub powiatu. Udzielenie dotacji dla prac przy obiektach stanowiących dziedzictwo kultury.
15.	Inwestorzy prywatni, przedsiębiorcy, organizacje, fundacje, wspólnoty wyznaniowe itp.	Środki prywatne dysponowane w zależności od potrzeb.

Program opieki nad zabytkami ma służyć rozwojowi Gminy Łapanów poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne. Celem strategicznym jest wzmacnianie poczucia tożsamości lokalnej mieszkańców i poprawy ich dobrostanu. Realizacja wyznaczonych działań będzie uzależniona od stopnia zaangażowania lokalnych władz, społeczeństwa i organizacji. Niezmiernie ważnym jest przedsiębiorczość władz gminy, w tym w pozyskiwaniu środków finansowych na znaczne potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy.

12. Spis tabel, rysunków i fotografii

Spis tabel

Tabela 1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, na terenie Gminy Łapanów	59
Tabela 2. Wykaz obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków Gminy Łapanów	62
Tabela 3. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków podlegających ochronie, na terenie Gminy Łapanów.....	67
Tabela 4. Analiza SWOT - słabe i silne strony poszczególnych elementów środowiska oraz badanie szans i zagrożeń jakie stwarza dla nich otoczenie	82
Tabela 5. Źródła finansowania zabytków i obiektów dziedzictwa kulturowego.....	93

Spis rysunków

Rysunek 1. Obszar zdegradowany oznaczony kolorem pomarańczowym oraz obszar rewitalizacji wraz z podobszarami, oznaczony kolorem czerwonym [źródło: Gminny Program Rewitalizacji Gminy Łapanów na lata 2016 – 2023 s. 110]	22
Rysunek 2. Fragment obowiązującego Studium Gminy Łapanów w obrębie Wieruszycy, gdzie wskazuje się teren R1 jako projektowany rezerwat kulturowo - krajobrazowy (po lewej) oraz fragment mapy topograficznej wskazanego terenu (po prawej) [źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Łapanów - plansza Kierunki].....	26
Rysunek 3. Granice obszaru objętego decyzją A-14 z dn. 09.04.1968 r. w sołectwie Wieruszycy [źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa oficjalny portal mapowy https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/].....	26
Rysunek 4. Fragment obowiązującego Studium Gminy Łapanów na granicy obrębów Chrostowa i Kamyk, gdzie wskazuje się teren R2 jako projektowany rezerwat kulturowo - krajobrazowy (po lewej) oraz fragment mapy topograficznej wskazanego terenu (po prawej) [źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Łapanów - plansza Kierunki].....	27
Rysunek 5. Fragment mapy z oznaczonym stanowiskiem archeologicznym w miejscowości Boczów, wpisanym do rejestru zabytków województwa małopolskiego pod nr C-1/M z dn. 22.12.2005 r. - grodzisko stożkowe z XIII w. lub początku XIV w. [źródło: karta AZP Boczów nr 1 107-59/31]....	33
Rysunek 6. Fragment mapy z oznaczonym stanowiskiem archeologicznym w miejscowości Sobolów, wpisanym do rejestru zabytków województwa małopolskiego pod nr A-368 z dn. 15.11.1993 r. - grodzisko z XIII w. - XV w. [źródło: karta AZP Sobolów nr 1 106-60/2].....	44
Rysunek 7. Stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego pod nr A-368 z dn. 15.11.1993 r. oznaczone na mapie topograficznej portalu Narodowego Instytutu Dziedzictwa [źródło: Oficjalny portal Narodowego Instytutu Dziedzictwa:	44
Rysunek 8. Szlak rowerowy im. Żeleńskich z Niepołomic do Jadłownik [źródło: tablica informacyjna w Łapanowie]	49
Rysunek 9. Mapa pogładowa Obszaru Chronionego Krajobrazu Zachodniego Pogórza Wiśnickiego [źródło: opracowanie własne na podstawie danych GDOŚ].....	52
Rysunek 10. Obszar Natura 2000 Tarnawka PLH120089 [źródło: opracowanie własne na podstawie danych GDOŚ]	54
Rysunek 11. Pomniki przyrody w otoczeniu kościoła św. Bartłomieja w Łapanowie [źródło: opracowanie własne na podstawie danych GDOŚ].....	55
Rysunek 12. Pomniki przyrody na terenie parku tarasowego w Wieruszycach [źródło: opracowanie własne na podstawie danych GDOŚ]	55
Rysunek 13. Pomniki przyrody na terenie parku zespołu dworskiego w Chrostowej [źródło: opracowanie własne na podstawie danych GDOŚ].....	56

*Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026***Spis fotografii**

Fotografia 1. Budynek Urzędu Gminy Łapanów [źródło: archiwum własne 2022 r.].....	23
Fotografia 2. Dąb Wolności stanowi dominantę rynku w Łapanowie. Na pierwszym planie pomnik odsłonięty w 100-lecie Ruchu Ludowego pamięci poległym 5 czerwca 1932 roku na Ziemi Łapanowskiej w walce o chłopskie prawa [źródło: archiwum własne 2022 r.].....	23
Fotografia 3. Budynek Centrum Kultury Gminy w Łapanowie [źródło: archiwum własne 2022 r.] ...	24
Fotografia 4. Widok ze wzgórza w Wieruszycach w kierunku Beskidu Wyspowego [źródło: archiwum własne 2022 r.].....	27
Fotografia 5. Drewniany krzyż oraz pomnik partyzantów zlokalizowane u podnóża Góry Chrostowa na skrzyżowaniu ulic do Chrostowej i Kamyka [źródło: archiwum własne 2021 r.].....	28
Fotografia 6. Widok na grodzisko w kierunku północno - zachodnim [fot. archiwum własne 2020 r.].....	33
Fotografia 7. Pałac w zespole dworskim Dąbrowica – Chrostowa, obecnie Zespół Szkół Rolniczych, obecnie imienia prof. Jana Zdzisława Włodka herbu Sulima [for. archiwum własne 2020 r.].....	35
Fotografia 8. Dwór w Grabiu prawdopodobnie ufundowany w 1846 r. przez rodzinę Uznańskich wpisany na listę rejestru zabytków województwa małopolskiego nr A-229 z dn. 09.04.1960 r. (Tar) [fot. archiwum własne 2020 r.].....	37
Fotografia 9. Żelazny krzyż ufundowany w 500-letnią rocznicę Bitwy pod Grunwaldem oraz kamień z pamiątkową tablicą ku pamięci Jana Pawła II ufundowany przez uczestników pielgrzymki w 15tą rocznicę spotkania z Ojcem Świętym w podzięce za otrzymane łaski w Roku Kanonizacji zlokalizowane za parkiem podworskim w Kobylcu [źródło: archiwum własne 2021 r.].....	39
Fotografia 10. W miejscowości Lubomierz zachowały się budynki mieszkalne w typie budownictwa regionalnego początku XX w. [źródło: archiwum własne 2021 r.].....	40
Fotografia 11. Kościół św. Bartłomieja w Łapanowie [źródło: strona publiczna Urzędu Gminy Łapanów http://www.old.lapanow.pl/].....	41
Fotografia 12. Brama wjazdowa do zespołu dworsko - parkowego w Tarnawie [źródło: strona publiczna Urzędu Gminy Łapanów http://www.old.lapanow.pl/].....	45
Fotografia 13. Dwór obronny w Wieruszycach, budowany w pierwotnej formie do 1531 r., obecny - wybudowany na przełomie XVI i XVII w. [źródło: archiwum własne 2020 r.].....	46
Fotografia 14. Dwór w Zbydniowie wpisany do rejestru zabytków województwa małopolskiego [źródło: strona publiczna Urzędu Gminy Łapanów http://www.old.lapanow.pl/].....	48
Fotografia 15. Uczestnicy XXI Rajdu Szlakiem Papieskim, który odbył się 14 maja 2022 r. [źródło: Oficjalna strona Urzędu Łapanów: http://lapanow.pl/].....	50
Fotografia 16. Na pierwszym planie jeden z wielu kamieni na Szlaku Papieskim z pamiątkową tablicą. Tutaj - przy siedzibie Gminnej Biblioteki Publicznej w Łapanowie (siedziba w Kobylcu) [źródło: archiwum własne 2022 r.].....	50
Fotografia 17. Kościół św. Bartłomieja w Łapanowie. Niegdyś główne wejście na teren kościoła zlokalizowane było od strony rzeki Stradomki - to tutaj, po obu stronach furtki posadzono lipy drobnolistne [źródło: archiwum własne 2022 r.].....	54
Fotografia 18. Jeden z sześciu dębów w parku przydworskim w Tarnawie objętych ochroną jako pomnik przyrody [źródło: archiwum własne 2021 r.].....	57
Fotografia 19. Tablice informacyjne na ścieżce edukacyjnej w Chrostowej [źródło: strona publiczna Urzędu Gminy Łapanów http://www.old.lapanow.pl/].....	57
Fotografia 20. Centrum Kultury Gminy Łapanów [źródło: archiwum własne 2022 r.].....	76
Fotografia 21. Centrum Kultury Gminy Łapanów stanowi miejsce wystaw artystycznych. Tu - wystawa prac malarskich autorstwa Matyldy Król [źródło: archiwum własne 2022 r.].....	76
Fotografia 22. Gminna Biblioteka Publiczna - kącik czytelniczy dla najmłodszych [źródło: archiwum własne 2022 r.].....	77

Program opieki nad zabytkami Gminy Łapanów na lata 2023–2026

Fotografia 23. W siedzibie LGD „Dolina Raby” promowane są lokalne wyroby [źródło: fot. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Dolina Raby” 2022 r.].....	77
Fotografia 24. Organizacja ogólnodostępnego Lokalnego Centrum Obsługi Turystycznej i miejsca wypoczynku „Frankówka Mała” w Cichawce [źródło: Broszura informacyjna: Projekty zrealizowane w ramach Osi 4 Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013 za pośrednictwem Lokalnej Grupy Działania „Dolina Raby”]	79
Fotografia 25. Parafialno-Gminna Orkiestra Dęta Sobolów [źródło: oficjalna strona Urzędu Gminy Łapanów http://lapanow.pl/].....	80
Fotografia 26. Orkiestra dęta w Tarnawie [źródło: oficjalna strona Urzędu Gminy Łapanów http://lapanow.pl/]	80

Autor opracowania:

mgr inż. Kama Kotowicz

Opracowanie:

Kama Kotowicz

Usługi urbanistyczne: Prognozy, Programy, Plany

adres biura:

ul. Śniadeckich 30 lok. 6

25-366 Kielce

NIP: 657 24 26 329

tel. 600 166 122

Urząd Gminy Łapanów

Referat Infrastruktury i Ochrony Środowiska

32-740 Łapanów 34

woj. małopolskie

e-mail: ug@lapanow.pl | tel. 14 684 85 25 | fax. 14 685 39 00

